

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2021

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

ვალდებულების შესრულების გართულების მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობები და სასამართლოს ლეგიტიმური ინტერვენციის ფარგლები პარძო ავტონომიაში

სტატია ეძღვნება ვალდებულების შესრულების გართულების ინსტიტუტის დამაფუძნებელი მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების შედარებითსამართლებრივ ანალიზს უნიციტრებული სახელშეკრულებო სამართლის ინსტრუმენტების, ანგლო-ამერიკული და უმთავრესად, კონტინენტური სამართლის ცალკეული ქვეყნის რეფორმირებული მართლწესრიგის კვლევის საფუძველზე. ვალდებულების შესრულების გართულების მაკვალიფიცირებელი სამართლებრივი მახასიათებლების ანალიზი ხორციელდება ფორსმაჟორის კონცეფციის სამართლებრივ ბუნებასთან ურთიერთკავშირში, რითაც მიიღწევა ამ ორი პარადიგმის განმასხვავებელი არსობრივი ნიშნების წარმოჩენა თანმდევი სამართლებრივი შედეგებისა და პასუხისმგებლობის ფარგლების, სახელშეკრულებო რისკის სფეროების განსაზღვრის მიზნით. კვლევის არსებითი ნაწილი ასევე მიმოიხილვას სასამართლოს ლეგიტიმური ინტერვენციისა და მხარეთა ნების ავტონომიის დაცვის ფარგლებს, სასამართლო კონტროლის განხორციელებისას გამოსაყენებელ მეთოდებს, გასათვალისწინებელ ობიექტურ კრიტერიუმებს შესრულების სიმძიმის ხარისხის მიხედვით ხელშეკრულების ადაპტაციისა თუ მისი შეწყვეტის პროცესში.

კვლევის აქტუალობა განსაკუთრებით იზრდება covid-19 პანდემიის გავლენით გართულებულ სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულების ფარგლების განსაზღვრისა და ამ სფეროში ერთგვაროვანი ქართული სამოსამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბების მიზნებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ვალდებულების შესრულების გართულება, ფორსმაჟორი, შესრულების შეუძლებლობა, ზიანის ანაზღაურება, ხელშეკრულების ადაპტაცია, ვალდებულების დარღვევა, სასამართლო კონტროლი, ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებები.

1. შესავალი

ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი – *Pacta sunt servanda*¹ მსოფლიოს ყველა მართლწესრიგისათვის ფუძემდებლური მნიშვნელობის მქონე კარდინალური² პრინციპია, რომელიც იმპერატიულად ადგენს სახელშეკრულებო პირობების შესრულების სავალდებულოობას სახელშეკრულებო წონასწორობის უზრუნველყოფის, სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისა

* სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი.

¹ იხ. *Surhone L. M., Timpledon M. T., Marseken S. F.*, *Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith, Peremptory Norm, Clausula Rebus Sic Stantibus*, Betascript Publishers, 2010; *Houtte H. V.*, *Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda: Gaillard (ed.)*, *Transnational Rules in International Commercial Arbitration*, ICC Publ. Nr. 480, 4, Paris, 1993, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021]; *Zimmermann R.*, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, 1996, 576-581; *Sharp M. P.*, *Pacta Sunt Servanda*, *Columbia Law Review*, Vol. 41, 1941, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr41&div=55&gsent=1&collection=journals>> [10.10.2021].

² *კანდელჰარდი რ.*, რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996, 103.

და სამართლებრივი განსაზღვრულობისათვის.³ იგი კერძო სამართლის ტრანსნაციონალურ პრინციპად⁴ და საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის ქვაკუთხედად არის აღიარებული.⁵

შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ ისეთი სამართლებრივი სისტემის არსებობა, რომელიც მხარეთა მიერ შეთანხმებულ სახელშეკრულებო პირობებს მხარეთათვის მოქმედ სამართლად, ინდივიდუალურ კანონად არ აღიარებს. კანონიერად მიღწეული შეთანხმება იკავებს კანონის ადგილს მათი შემოქმედი მხარეებისთვის. ხელშეკრულების დაურღვევლობის პრინციპიდან სახელშეკრულებო სამართლიანობის პრინციპის უზრუნველსაყოფად არსებობს რამდენიმე გამონაკლისი, რომელთა დაცვაც ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც თავად *pacta sunt servanda*-ს უზენაესი წესის აღსრულება. ხელშეკრულება იურიდიული დოკუმენტია, რომელსაც აქვს ფუნდამენტური მიზანი, მოემსახუროს ქვეყნების, ერების, სუბიექტების ცივილიზაციას, რომელიც ნებისმიერი საზოგადოების ცხოვრებისეულ საფუძვლად მიიჩნევა.⁶ კონკრეტული სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულება სახელშეკრულებო სამართლის ამ უზოგადეს მიზანთან წინააღმდეგობში არ უნდა აღმოჩნდეს, რითაც შეიძლება საფრთხე შეექმნას სამოქალაქო ბრუნვის მონანიღეთა შორის უფლება-მოვალეობების კეთილსინდისიერად განხორციელების კერძოსამართლებრივ ღირებულებას. ინდივიდუალური სახელშეკრულებო ინტერესსა და კერძო სამართლის დაცვითი, სამართლებრივი წესრიგის უზრუნველყოფ ფუნქციას შორის დილემის, წინააღმდეგობის არსებობისას, სასამართლო აღიჭურვება სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ლეგიტიმური ჩარევის ძალმოსილებით.

სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შეცვლილი გარემოებების აღმოცენება თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვის თანმდევი რისკია, რომელთა პირობებშიც ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპის შეუზღუდავი გამოყენება სახელშეკრულებო წონასწორობის, სამართლიანობის, გონივრულობის, თანასწორობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპთა რღვევას განაპირობებს,⁷ შესაბამისად, *Pacta sunt servanda* პრინციპთან ერთად თანაარსებობს *clausula rebus sic standibus* დოქტრინა, რომელიც სახელშეკრულებო პირობების მხოლოდ უცვლელ გარემოებათა პირობებში მხოლოდ ძალმოსილების შენარჩუნებას ითვალისწინებს.

იურიდიულ მეცნიერებაში აღიარებულია, რომ შეცვლილი გარემოებები ფორსმაჟორის (რომანულ სამართალში *vis major*) და შესრულების გართულების (*Hardship*) ორ ფუნდამენტურ, საბაზისო კონცეფციას აფუძნებს თანამდევი სამართლებრივი შედეგებით.⁸ კერძოდ,

³ *Puelinckxin A. H.*, Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances, 3 *Journal of International Arbitration*, №2, 1986, 47, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021].

⁴ *Goldman B.*, The Applicable Law: General Principles of Law – the Lex Mercatoria: Lew ed., *Contemporary Problems in International Arbitration*, London, 1986, 125, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021].

⁵ *Chengwei L.*, *Changed Contract Circumstances*, 2nd ed., 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>> [10.10.2021].

⁶ *Josserand L.*, *Le Contrat Dirige*, *Recueil Hebdomadaire Dalloz*, Paris, 1933, 138, მითითებულია: *Ciongaru E.*, *Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice*, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 2014, 175.

⁷ *Barauskas E.*, *Zapolskis P.*, The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract, *Mykolas Romeris University*, 4 (118), 2009, 198, <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226657> [10.10.2021].

⁸ *Lando O.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace International Law Review*, Vol. 13, Issue 2, 2001, 27, <<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1214&context=piir>> [10.10.2021]; *Horn N.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in some European Laws and International Law, წიგნში: *Horn N. (ed.)*, *Adaptation and Renegotiation of*

შესრულების გართულება გულისხმობს ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულების უკიდურეს დამძიმებას, რომელიც ობიექტურად არ გამოორიცხავს შესრულების შესაძლებლობას და რომლის პირობებშიც უპირველესი სამართლებრივი დაცვის საშუალება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაა. ფორსმაჟორი კი განსხვავებული სამართლებრივი წინაპირობებით ფუძნდება, რომელიც თანამდევ შედეგად შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას მოიაზრებს.⁹

შესრულების გართულების და ფორსმაჟორის კატეგორიების გამოყენების გაფართოებას განაპირობებს სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები¹⁰ და საერთაშორისო სავაჭრო სივრცის გლობალიზაციისა თუ დეგლობალიზაციის ტენდენციები. შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის სამართლებრივი კატეგორიები იწყებს ამოქმედებას მას შემდეგ, რაც ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მხარეთა ნებით დადგენილი, განსაზღვრული უფლებრივი ბალანსი ირღვევა წინასწარგაუთვალისწინებელი გარემოებების მოულოდნელი აღმოცენებით.¹¹ ამიტომ ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემა გარკვეული თავისებურებებით ითვალისწინებს მოვალის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ საფუძვლებს. ფორსმაჟორი და შესრულების გართულება როგორც შესრულების ვალდებულებისგან დროებითი თუ მუდმივი განთავისუფლების საფუძველი იმ დაბრკოლებისათვის, რომელიც მოვალის კონტროლისა და რისკის სფეროს მიღმა წარმოიშვა, აერთიანებს და განაზოგადებს სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემისთვის ნიშანდობლივ თავისებურებებს, რის საფუძველზეც საკუთარ ცნებაში მოიაზრებს მისთვის აუცილებელი წინაპირობების სისტემატიზირებულ კატალოგს და, შესაბამისად, მიიჩნევს **სახელშეკრულებო სამართლის უზოგადეს პრინციპად**.¹²

ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები გამოიყენება საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა საყოველთაოდ, საერთაშორისო დონეზე აღიარებული პრინციპების მნიშვნელობით. ისინი განიხილება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ხარვეზული და ღია ნორმების, ასევე ხელშეკრულების პირობების განმარტებისა და ხარვეზის შევსების ქმედით საშუალებად. ზემოთქმული ნათლად დასტურდება არაერთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებით.¹³

Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, 16, <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=113700> [10.10.2021].

⁹ *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, European Review of Private Law, Vol. 15, №4, 2007, 483, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004> [10.10.2021].

¹⁰ *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 149, 2014, 174.

¹¹ იქვე.

¹² *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 109, შემდგომი მითითებით: *Magnus U.*, Force Majeure and the CISG, In The International Sale of Goods Revisited, Edited by Sarcevic and Volken, The Hague, 2001, 8; *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, International Review of Law and Economics, Vol. 25, 2005, 430, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html> [10.10.2021]; *Barry N.*, Force Majeure and Frustration, American Journal of Comparative Law, Vol. 27, 1979, 231, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp27&collection=journals&section=22&id=245&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf>> [10.10.2021].

¹³ მაგალითად, უნიდროას ხელშეკრულებათა პრინციპები საერთაშორისო სავაჭრო პალატის (International Chamber of Commerce (ICC)) მიერ გამოყენებულ იქნა ჰოლანდიური სამართლის განმარტების საშუალებად. იხ. Award in ICC Case №8486 (ორიგინალი დაცულია გერმანულად), J.D.I., 1998, 1047-1049, English Translation in Y. B. Com. Arb. 1999, 162-173, UNILEX ინგლისური თარგმანისთვის იხ.: <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=208486UNILEX> [10.10.2021], *Berger K. P.*, International

ფორსმაჟორი და შესრულების გართულება სხვადასხვა ტერმინოლოგიური თუ პარადიგმული სახესხვაობით მოქმედებს თითქმის ყველა დიდი სამართლებრივი ტრადიციის მქონე ქვეყნის მართლწესრიგში. პასუხისმგებლობისა და მისგან განთავისუფლების კონცეფციების განვითარების საფუძველზე ფორსმაჟორი და შესრულების გართულება ჩამოყალიბდა ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპებად, რომელთა არსში სინთეზირებულია ყველა ის არსებითი ნიშანი და წინაპირობა, რაც სამართლებრივი სისტემების მიერ ამ კონცეფციებისათვის მიჩნეულ იქნა ძირითად, განზოგადებულ მახასიათებლად. ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების განზოგადებული მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების ჩამოყალიბება მიღწეულ იქნა უნიფიცირებული სამართლის მეშვეობით.¹⁴

2. საკითხის აქტუალობა სამოსამართლო სამართლისთვის გლობალური პანდემიის ფონზე

COVID-19 პანდემია აღიარებულ იქნა, როგორც კაცობრიობის არსებობის ყველაზე ბნელი ჟამი მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ.¹⁵ მსოფლიო ეკონომიკაზე, შიდა ეროვნულ და საერთაშორისო, განსაკუთრებით გრძელვადიან, კონტრაქტებზე¹⁶ უპრეცედენტო ნეგატიური ეფექტის გათვალისწინებით, მან გააცოცხლა სახელშეკრულებო სამართლის ორი კლასიკური პარადიგმა – ფორსმაჟორი და შესრულების გართულება¹⁷. ორივე კონცეფცია ითვალისწინებს ვალდებულების შესრულების ან შესრულების გამორიცხვის ისეთ სამართლებრივ რეჟიმს, რომელიც არეგულირებს გაუთვალისწინებელი გარემოებების აღმოცენებით განპირობებულ ნეგატიურ შედეგებს, განსაკუთრებით გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში.¹⁸ მისი გლობალური და უპრეცედენტო მასშტაბების, საერთაშორისო კონტრაქტებზე უმკაცრესი ნეგატიური გავლენის გათვალისწინებით, COVID-19 მომდევნო წლების თუ დეკა-

Arbitral Practice and the UNIDRUIT Principles of International Commercial Contracts, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 46, 1998, 140, <www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcomp46&id=1&size=2&collection=journals&index=journals/amcomp#150> [10.10.2021]. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპების ეროვნული სამართლის განმარტების საშუალებად გამოყენებასთან დაკავშირებით იხ. ასევე: *Maslow D., Hardship and Force Majeure*, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 40, 1992, 657, 665, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp40&collection=journals&section=36&id=667&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf>> [10.10.2021]; *Berger C. P.*, *International Arbitral Practice and the UNIDRUIT Principles of International Commercial Contracts*, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 46, 1998, 129, 139-140, <www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp46&collection=journals&section=11&id=139&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf> [10.10.2021].

¹⁴ მაგალითად, CISG, UNIDROIT Principles, PECL.

¹⁵ Kristalina Georgieva's Participation in the World Health Organization Press Briefing, 3 April 2020, International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/03/tr040320-transcript-kristalina-georgieva-participation-world-health-organization-press-briefing>> [10.10.2021].

¹⁶ *Marchioro I.*, *European Contracts in the COVID 19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives*, Wolters Kluwer, 2020, <<http://regulatingfor-globalization.com/2020/06/29/european-contracts-in-the-COVID-19-age-a-need-for-adaptation-and-renegotiation/>> [10.10.2021].

¹⁷ *Weller M. P. et al*, *Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung*, *Neue Juristische Wochenschrift*, 2020, 1022.

¹⁸ *Lorfin P. A.*, *La Renégociation des Contrats Internationaux* (Bruxelles: Bruylant, 2011), 28ff [Accaoui Lorfin "La renégociation des contrats internationaux"]; *Harmathy A.*, "Hardship" in UNIDROIT, ed., *Eppur si muove: The Age of Uniform Law – Essays in Honour of Michael Joachim Bonell to Celebrate his 70th birthday*, Vol. II, Rome, 2016, 1039.

დების განმავლობაში არა, პოსტ-პანდემიური სამოსამართლო სამართლის ცენტრალურ საკითხებად ამ ორ კონცეფციას გადააქცევს.

თანამედროვე სამართლებრივ სივრცეში, COVID-19 მიჩნეულია, როგორც ეკონომიკური წონასწარობის რღვევის გამომწვევი მოვლენა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში.¹⁹ ამიტომ არაერთმა სახელმწიფომ COVID-19 პანდემია ფორს-მაჟორად გამოაცხადა.²⁰ 2020 წლის თებერვალში საფრანგეთის ეკონომიკის სამინისტრომ COVID-19 პანდემია ფორს-მაჟორულ მოვლენად ცნო და დაადგინა, რომ სახელმწიფო შესყიდვებთან დაკავშირებულ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ვადაგაცილების შემთხვევებზე არ გავრცელდებოდა შესაბამისი ჯარიმები.²¹ მსგავსი განცხადებები გაკეთდა არაერთ სახელმწიფოში.²² 2020 წლის მაისში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ მოუწოდა ხელშეკრულების მხარეებს ემოქმედათ სამართლიანად და პასუხისმგებლობით სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესრულებისას, განსაკუთრებით ფორს-მაჟორისა და შესრულების გართულების, ხელშეკრულების ამოებასთან (*frustration of purpose*) დაკავშირებულ სადავო ურთიერთობებში.²³ გაერთიანებული სამეფოს კაბინეტის მიერ გამოქვეყნებული „სახელმძღვანელო პრინციპები პასუხისმგებლიან სახელშეკრულებო ქცევაზე იმ ვალდებულებათა შესრულებისა თუ აღსრულების პროცესში, რომელმაც მატერიალური ზეგავლენა განიცადა COVID-19-ის საგანგებო ვითარებით“, განმარტავს, რომ პასუხისმგებლიანი და სამართლიანი ქცევა გულისხმობს პროპორციულ და გონივრულ ქმედებებს ვალდებულების შესრულებისა თუ დავის გადაწყვეტის კონტექსტში აღსრუ-

¹⁹ *Weller M. P. et al, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung* (2020) *Neue Juristische Wochenschrift*, 1021.

²⁰ Chinese firms use obscure legal tactics to stem virus losses”, *The Economist* (22 February 2020), <<https://www.economist.com/business/2020/02/22/chinese-firms-use-obscure-legal-tactics-to-stem-virus-losses>> [10.10.2021]; CCPIT Guides Enterprises to Leverage Force Majeure Certificates, which Help to Maintain Nearly 60% Contracts (10 April 2020), China Council for the Promotion of International Trade, <http://en.ccpit.org/info/info_40288117668b3d9b017163990e5a082a.html> [10.10.2021]; *Christie K., Han M., Shmatenko L.*, LNG Contract Adjustments in Difficult Times: The Interplay between Force Majeure, Change of Circumstances, Hardship, and Price Review Clauses, 18:3 *OGEL, Oil, Gas & Energy Law*, 2020, 12, <www.ogel.org/article.asp?key=3889> [10.10.2021]; (CCPIT Certificates, the China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) and the China National Petroleum Corp (CNPC).

²¹ Déclaration de M. Bruno Le Maire, ministre de l'économie et des finances, sur l'impact économique de l'épidémie de COVID 19, à Paris le 28 février 2020 (28 February 2020), <<https://www.vie-publique.fr/discours/273763-bruno-le-maire-28022020-coronavirus>> [10.10.2021]; Mesures d'accompagnement des entreprises impactées par le coronavirus (COVID-19), (28 March 2020), Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes, <<https://www.economie.gouv.fr/dgccrf/mesures-daccompagnement-des-entreprises-impactees-par-le-coronavirus-COVID-19>> [10.10.2021].

²² Iraq's Crisis Cell extends curfew, announces additional measures to contain COVID-19 (22 March 2020), Government of Iraq <<https://gds.gov.iq/iraqs-crisis-cell-extends-curfew-announces-additional-measures-to-contain-COVID-19/>> [10.10.2021] (the Iraqi government issued a similar declaration, qualifying the period of the COVID-19 crisis a force majeure event for all projects and contracts effective from February 20, 2020); Iraq declares COVID-19 a force majeure for all contracts (1 April 2020), Offshore Technology <<https://www.offshore-technology.com/comment/iraq-COVID-19-force-majeure-contracts/>> [10.10.2021] (დეკლარაციამ გავლენა მოახდინა 291 ბილიონი აშშ-ის დოლარის / the declaration affected projects worth approximately 291 billion USD).

²³ UK Cabinet Office, Guidance on Responsible Contractual Behaviour in the Performance and Enforcement of Contracts Impacted by the COVID-19 Emergency (7 May 2020) at para 15 (c), GOV.UK, <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/883737/_COVID-19_and_Responsible_Contractual_Behaviour__web_final__7_May_.pdf> [10.10.2021].

ლების მიმართ, ასევე ქმედებებს, რომელიც ორიენტირებულია ჯანმრთელობის, საჯარო და ეროვნული ინტერესის დაცვაზე.²⁴

გერმანიის ბუნდესტაგმა 2020 წლის მარტში მიიღო COVID-19 პანდემიის უარყოფითი შედეგების შემცირებისკენ მიმართული აქტი სამოქალაქო, გაკოტრების, და სისხლის სამართლის სამართალწარმოებისთვის (ე.წ. კორონას პაკეტი), რომელიც მიღებულ იქნა ბუნდესრატის მიერ 27 მარტს და ამავე დღეს ამოქმედდა.²⁵ აღნიშნული აქტის თანახმად, ხელშეკრულების შესრულებაზე უარის თქმისა თუ მისი მისადაგების მოთხოვნა კვლავ ფასდება სახელშეკრულებო დათქმებზე (იგულისხმება ფორსმაჟორული და შესრულების გართულების თაობაზე წინასწარ დადგენილი სახელშეკრულებო დათქმები) ან საკანონმდებლო დებულებებზე დაყრდნობით. როგორც წესი, პანდემია ფორსმაჟორულ გარემოებად არის აღიარებული, თუმცა თუ სახელშეკრულებო დათქმები არ ფარავს არსებული ფორსმაჟორული ვითარების ყველა ელემენტს, მაშინ სახელშეკრულებო დათქმების განმარტებისთვის გამოიყენება კანონის ნორმები.

გერმანიის მიერ მიღებული კოვიდის პაკეტი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მართალია, სამოქალაქო ურთიერთობის სუბიექტებისთვის არ არის მიღებული სახელმწიფოს მიერ სპეციალური საშეღავათო პაკეტი და სპეციალური რეგულირება სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შეცვლილი გარემოებებისა და შესრულების შეუძლებლობის საკითხებთან მიმართებით, მაგრამ მხარეთათვის დაცვის მექანიზმები ხელმისაწვდომია და ეფუძნება გსკ-ის შესაბამის ნორმატიულ კატეგორიებს შესრულების შეუძლებლობისა და ხელშეკრულების მისადაგების სამართლებრივი რეჟიმების ფარგლებში (გსკ-ის 275 და 313 პარაგრაფები).

შესრულების გართულების მაკვალიფიცირებელი მიჯნა ფორსმაჟორისგან²⁶ ძირითადად შესრულების მოდიფიცირებული შინაარსით განხორციელებადობის რესურსით ვლინდება.²⁷ შესრულების გართულებისას სახელშეკრულებო ურთიერთობას დამატებით ვადაში კვლავ შეიძლება ჰქონდეს შესრულების რესურსი, მიუხედავად ფუნდამენტური, არაკონტროლირებადი რყევებისა, რომელსაც სახელშეკრულებო კავშირი შეცვლილი გარემოებებით განიცდის.²⁸ COVID-19-ის გავლენით შესრულების შეუძლებლობისა თუ შესრულების გართულების კონცეფციების მაკვალიფიცირებელი მიჯნის დადგენა სწორედ იმაზეა დამოკიდებული, გონივრულად არსებობს თუ არა სახელშეკრულებო ურთიერთობის გადარჩენის ობიექტური, გონივრული შესაძლებლობა, თუნდ სახეცვლილი შინაარსით.²⁹ COVID-19-ის პირობებში ფორსმაჟორთან შედარებით, მეტად მოქნილი აღმოჩნდა შესრულების გართულების შესახებ დათ-

²⁴ იქვე.

²⁵ იხ. <<https://www.klgates.com/COVID-19-German-Act-to-Mitigate-the-Consequences-of-the-Pandemic-03-30-2020>> [10.10.2021].

²⁶ Tsakiroglou & Co. Ltd. v. Noble Thörl GmbH [1962] A.C. 93.

²⁷ Pascale Accaoui Lorfing, "L'article 1195 du Code Civil français ou la révision pour imprévision en droit privé français à la lumière du droit comparé" (2018), 5 IBLJ, 450.

²⁸ Tsakiroglou & Co. Ltd. v. Noble Thörl GmbH [1962] A.C. 9; Joskow P. L., Commercial Impossibility, The Uranium Market and the Westinghouse Case, 6 J. Legal Stud. 119 (1977).

²⁹ Marc-Philippe Weller et al, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona-Krise auf die Vertragsdurchführung (2020) Neue Juristische Wochenschrift, 1022, მითითებულია: Berger K. P. Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 115.

ქმების³⁰ ან შესრულების გართულების კანონით გათვალისწინებული დაცვის სტანდარტის, სამართლებრივი რეჟიმის გამოყენება.³¹ რომანული სამართლით გათვალისწინებული აბსოლუტური შეუძლებლობის კატეგორია, პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით, შეიზღუდა და შესრულების გართულების საფუძველზე ხელშეკრულების გადარჩენის მიზანმა შეიძინა მეტი მნიშვნელობა.³²

ორივე, შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის სამართლებრივი მექანიზმები არეგულირებს შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივ შედეგებს, თუმცა ცალკეულ სამართლებრივ სისტემაში ამ კატეგორიების დამკვიდრების თავისებურება და მოქმედების ფარგლები დამოკიდებულია ცალკეული მართლწესრიგის მიერ ხელშეკრულების დაურღვევლობის პრინციპიდან გამონაკლისის დაშვებულ მასშტაბზე. COVID-19 მართალია, უმრავლეს შემთხვევაში, ფორსმაჟორის სამართლებრივ კატეგორიას აფუძნებს, თუმცა შესრულების განხორციელებადობის შესაძლებლობის გათვალისწინებით, შესაძლებელია კვლავ იყოს ხელმისაწვდომი ხელშეკრულების გადარჩენის ობიექტური შესაძლებლობა. შეცვლილი გარემოებების წინასწარგათვალისწინებისა და თავიდან აცილების (როგორც თავად მოვლენის, ისე მისი შედეგების შემცირების ან აღმოფხვრის) შეუძლებლობა, როგორც შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის საერთო მაკვალიფიცირებელი მახასიათებელი, განხილულ უნდა იქნეს COVID-19-ის კრიზისის უნიკალურობისა და სიმძიმის ქრილში. მიუხედავად სამედიცინო გამოკვლევების საფუძველზე წლების წინ გაკეთებული ზოგადი პროგნოზებისა, მსგავსი კატასტროფული სცენარი, რომელმაც „მსოფლიოს ვირუსული კრიზისი“³³ გამოიწვია, განუჭვრეტელი მოვლენა აღმოჩნდა თვით წინდახედული მენარმეებისთვისაც. თუ წლების წინ შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები საგამონაკლისოდ გამოსაყენებელ სამართლებრივი დაცვის მექანიზმებად განიხილებოდა, ახლა ისინი რეგულარულად გამოსაყენებელ საშუალებებად იქცევა პანდემიის გლობალურ ეკონომიკაზე ზემოქმედების უარყოფითი შედეგების მხარეებზე სამართლიანი გადანაწილების უზრუნველსაყოფის მიზნისთვის.³⁴

³⁰ საერთაშორისო სავაჭრო პალატამ 2003 წელს მიღებული ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების დათქმები შეცვალა 2020 წლის მარტში COVID-19-თან ადაპტირების მიზნით. International Chamber of Commerce (ICC) Force Majeure and a Hardship Clauses, 2020, March, <<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/03/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020.pdf>> [10.10.2021].

³¹ Marchioro I., European Contracts in the COVID-19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives, Wolters Kluwer, 2020, <<http://regulatingfor globalization.com/2020/06/29/european-contracts-in-the-COVID-19-age-a-need-for-adaptation-and-renegotiation/>> [10.10.2021].

³² იხ. Schwenzler I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, 2008, 39 VUWLR, 724. შესრულების შეუძლებლობის შედარებითი ანალიზისთვის იხ. Zweigert K., Kötz H., II Introduction to Comparative Law, 1977, 13-14.

³³ Marc-Philippe Weller et al, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung (2020) Neue Juristische Wochenschrift, 1022.

³⁴ Berger K. P., Daniel Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 130.

3. შესრულების გართულების დოქტრინის აღიარების მასშტაბი კონტინენტურ და ანგლო-ამერიკულ მართლწესრიგში

კონტინენტური სამართლის სისტემებში შესრულების გართულების კონცეფციის მოქმედება ორი მიმართულებით ჩამოყალიბდა.³⁵ ერთი მიდგომის მიხედვით, შესრულების გართულების კატეგორია ფუძნდება მაშინ, როდესაც ვალდებულების შესრულება ეკონომიკურად უკიდურესად მძიმდება [სახელშეკრულებო წონასწორობა ირღვევა ეკონომიკური თვალსაზრისით]³⁶ შეცვლილი გარემოებების გავლენით. ასეთი ტიპის მართლწესრიგებში, უნიფიცირებულ სამართალში შესრულების გართულებას „ეკონომიკური ფორსმაჟორითაც“ მოიხსენიებენ.³⁷ მეორე, უფრო ფართო მიდგომის თანახმად, შესრულების გართულებისათვის აუცილებელია გარიგების საფუძვლის კოლაფსი ან არსებითი შეცვლა იმ მასშტაბით, რომ გაუმართლებელი, არაგონივრული და სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების სანინააღმდეგო ვალდებულების პირველადი შინაარსით განხორციელება.³⁸ მართალია, ხშირ შემთხვევაში შესრულების გართულება ეკონომიკური, ფინანსური მოვლენაა, რომელიც იწვევს შესრულების ხარჯების გადამატებულ ზრდას ერთ-ერთი მხარისთვის,³⁹ მაგრამ შესრულების გართულების არეალი მეორე კატეგორიის მართლწესრიგებში შესრულების მხოლოდ ეკონომიკური დამძიმებით არ შემოიფარგლება. შესრულების გართულება ხელშეკრულების თავდაპირველი პირობებით შესრულების ვალდებულების დროებითი ან მუდმივი, სრული ან ნაწილობრივი გამორიცხვის საფუძვლად გამოიყენება.

კონტინენტური სამართლის იურისდიქციებმა, როგორცაა: გერმანიის, საფრანგეთის, საბერძნეთის, ავსტრიის, იტალიის, პოლონეთის, უნგრეთის, პორტუგალიის, ნიდერლანდების, შვეიცარიის, რუსეთის, არგენტინის, ბრაზილიის, პერუს, კოლუმბიის, იაპონიისა და ეგვიპტის სისტემები, შესრულების გართულების საკითხი მოაწესრიგეს ნორმატიული მხარდაჭერით ან, სულ მცირე, განავითარეს სამოსამართლო სამართლის ფარგლებში.⁴⁰

კონტინენტური სამართლის ქვეყნები და, განსაკუთრებით, გერმანული სამართალი ხელშეკრულების ადაპტაციისადმი მნიშვნელოვნად მიდრეკილ (*Adaptation friendly*) სისტემებად გვევლინება, რაც ბუნებრივად დამახასიათებელია ვალდებულების შესრულებაზე ორიენტირებული მართლწესრიგებისთვის. შესრულებაზე ორიენტირებულ სამართლის სისტემაში, შესრულების და შესაბამისად, სახელშეკრულებო ინტერესის პრიმატი აისახება ფუნდამენტური დარღვევის, ხოლო საქართველოში დამატებით შესრულების ვალდებულების პრიმატ-

³⁵ *Fontaine M.*, The Evolution of the Rules on Hardship, in *Bortolotti F. Ufot D. (eds.)*, *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Alphen upon Rhine: Kluwer Law International, 2018, par. 12.

³⁶ მაგალითად, რუმინეთი და საფრანგეთი.

³⁷ *Lookofsky J.*, Impediments and Hardship in International Sales: A Commentary on Catherine Kessedjian's "Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, Reproduced from International Review of Law and Economics, Vol. 25, 2005, 438, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html> [10.10.2021].

³⁸ გერმანული და ქართული მოდელი.

³⁹ *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 2014, 176.

⁴⁰ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Non-performance in International Arbitration, Alphen upon Rhine: KluwerLaw International, 2009, 402. ICC Case №16369, 2011, 39 YB Comm Arb 169 (2014), 202.

ში, რომელიც მეორეული მოთხოვნის უფლებების იერარქიულ სათავეშია⁴¹, ხოლო ხელშეკრულებიდან გასვლა გამოიყენება როგორც უკიდურესი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი – *ultima ratio*. მიზანი ერთია – ხელშეკრულების უზენაესობის დაცვა, ხოლო უზრუნველყოფი სამართლებრივი კონსტრუქციები – განსხვავებული. ფუნდამენტურია დარღვევა, რომელიც დამატებით ვადაში არ სწორდება (*nachschrift* კონცეფცია), გერმანული დოქტრინის თანახმად. შესრულების ინტერესის პრიმატს ხელშეკრულებაზე უარის უფლებასთან მიმართებით, გამოხატავს მნიშვნელოვანი დარღვევის კონცეპტი ქართულ სამართალში.⁴² სწორედ, ვალდებულების შესრულების პრიმატი განაპირობებს ხელშეკრულების ადაპტაციის რეჟიმის მეტ ნორმატიულ მხარდაჭერას კონტინენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებში.

გერმანული სამართლის (გარიგების საფუძვლის რღვევის – შესრულების გართულების ფართო პარადიგმის) დოქტრინამ გავლენა იქონია სკანდინავიური ქვეყნების (ნორვეგია, დანია, შვედეთი, ფინეთი), ასევე იაპონიის, საბერძნეთისა და ბრაზილიის ნორმატიულ მიდგომაზე საკითხის მიმართ.⁴³ თუმცა, მართლწესრიგთა მიდგომა განსხვავებულია სასამართლოს ინტერვენციის ფარგლების ნიშნით.⁴⁴ ცალკეულმა მართლწესრიგმა ხელშეკრულების შეწყვეტა (შეცვლილი გარემოებების წინაპირობების დაკმაყოფილების პირობებში) გაითვალისწინა როგორც ერთადერთი სამართლებრივი შედეგი, ადაპტაციის შედეგის გამორიცხვით. თუმცა, აღნიშნული მიდგომა ეწინააღმდეგება შესრულების გართულების სამართლებრივი კატეგორიის არსებობის არსს და უმთავრეს მიზანს – გადარჩენილ იქნეს ხელშეკრულება, რომელიც საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის თეორისა და პრაქტიკაშია აღიარებული. აღნიშნული კი გულისხმობს, რომ შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული შესრულების გართულების არსებობისას ის გამოსავალი უნდა იქნეს მოძებნილი, რომელიც თავიდან აგვარიდებს ერთ-ერთი მხარის მიერ ხელშეკრულების თვითნებურ, უმნიშვნელო შეწყვეტას, ხოლო სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სარჩელის ერთ-ერთი შედეგის სახით შეიძლება იქნეს გამოყენებული როგორც უკიდურეს შემთხვევაში (*ultima ratio*) ასამოქმედებელი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი ადაპტაციის ობიექტური შეუძლებლობის დადგენის შემდეგ.⁴⁵

საერთო სამართლის ქვეყნებში მოქმედებს ხელშეკრულების მიზნის ამაოების (*frustration of contract* – ინგლისური), კომერციული განუხორციელებლობის (*commercial impracticability, UCC* – ამერიკული) დოქტრინები, თუმცა არა იმ მასშტაბით, როგორც ეს კონტინენტური სამართლის სისტემებშია განვითარებული. აღნიშნული საკანონმდებლო პარადიგმები ხელშეკრულების დასრულებისა და ვალდებულების შესრულებისგან განთავისუფლების უზრუნველყოფაზეა ორიენტირებული და არ გამოიხატება მოსამართლისთვის ხელ-

⁴¹ იხ. *Merryman J. H., Clark D. S., Haley J. O., Comparative Law: Historical Development of the Civil Law Tradition in Europe, Latin America, and East Asia*, LexisNexis, San Francisco, 2010, 139.

⁴² *Chitashvili N., Concept of Fundamental Breach in Comparative Perspective and its Impact on Georgian Law*, Polish-Georgian Law Review, Faculty of Law and Administration University of Warmia and Mazury in Olsztyn Faculty of Law Ivane Javakishvili Tbilisi State University, №2'16, 49-93.

⁴³ *Lando O., Hugh Beale H., The Principles of European Contract Law, Combined & Revised*, Boston: Kluwer Law International, 1999, 328.

⁴⁴ *Lorring P. A., Adaptation of Contracts by Arbitrators in: Bortolotti F., Ufot D., (eds.), Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Alphen upon Rhine: Kluwer Law International, 2018, 41, 43 [Accaoui Lorring, "Adaptation of Contracts by Arbitrators"].

⁴⁵ პრინციპის "ut res magis valeat quam pereat" შესახებ იხ. *Force Majeure TransLex-Principle IV 5.3 and Commentary №2*, TransLex Law Research, <www.trans-lex.org/925000> [10.10.2021]; *Association of service industry firms v Service industry firm*, Award of 27 May 1991, 17 YB Comm Arb 11 (1992), 15.

შეკრულების ადაპტაციის უფლებამოსილების მინიჭებით.⁴⁶ აღნიშნულის მრავალ დოგმატურ მიზეზთა შორის ერთ-ერთი ისაა, რომ საერთო სამართლის სისტემებმა უარყვეს კანონიკური სამართლის გავლენით განვითარებული შეცვლილი გარემოებების კლასიკური დოქტრინა (*clausula rebus sic standibus*). კონტინენტური სამართლის სისტემაში ხელშეკრულების მხარეთა ინდივიდუალურ კანონად გადაქცევისთვის, მისი იურიდიული ძალმოსილებისთვის, საჭიროა ხელშეკრულების პირობებით მხარეთა თვითბოჭვის ნების არსებობა. თუ მიზეზი, საფუძველი, რომლის გამოც მხარეებმა ბოჭვის ნება გამოხატეს, აღარ არსებობს, აღნიშნული ამართლებს შესრულების მოდიფიცირების/გამორიცხვის შეწყნარებას სამართლებრივი სისტემებისთვის და დასაბამს აძლევს შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის კონცეფციების აღიარებას.

ინგლისური სამართლის მიდგომა, რომელიც არ იცნობს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სასამართლოსეულ ძალმოსილებას,⁴⁷ გაკრიტიკებულია იურიდიულ დოქტრინაში მუდმივცვალებადი კომერციული რეალობის კონტექსტში.⁴⁸ ამერიკული სამართალი აღიარებს კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის მოქმედებას დრამატული და მოულოდნელი შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების გავლენით უკიდურესად გართულებულ სახელშეკრულებო ვალდებულებებში, თუმცა აშშ-ის სასამართლოების უფლებამოსილება არაა ფართო სახელშეკრულებო ვალდებულებებისგან სრულად ან ნაწილობრივი სახით განთავისუფლებასთან მიმართებით.⁴⁹

4. გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა – სამოსამართლო სამართლის წიაღიდან სამოქალაქო სჯულდებით კოდიფიცირებამდე

გერმანულ სამართალში სამოქალაქო სჯულდების შექმნის ეტაპზე (1900 წელი) *clausula rebus sic standibus* პრინციპის ინტეგრირებას დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა სამართლებრივი განსაზღვრულობისა და სტაბილურობისთვის საფრთხის შექმნის არგუმენტი. კანონიკური სამართლისათვის ცნობილი ნების თეორია (*will theory*) შეუთავსებელი აღმოჩნდა *clausula*-ს⁵⁰ თეორიისთვის. მიუხედავად შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დაწერვის მიმართ დიდი წინააღმდეგობისა, მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში გერმანულ დოგმატიკოსებს შორის გააქტიურდა წინააღმდეგობრივი დისკუსია დოქტრინის აღიარების საჭიროების შესახებ.⁵¹ ჯერ კიდევ სამოქალაქო სჯულდების ძალაში შესვლამდე გერმანელი მეცნიერი ვინდშაიდი აცხადებდა, რომ „თუ კანონიკური სამართლის დოქ-

⁴⁶ Marchioro I., European Contracts in the COVID-19 age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives, Wolters Kluwer, 2020, <<http://regulatingforglobalization.com/2020/06/29/european-contracts-in-the-COVID-19-age-a-need-for-adaptation-and-renegotiation/>> [10.10.2021].

⁴⁷ Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 98-103.

⁴⁸ Rogers A., Frustration and Estoppel ნიგნში: McKendrick E. (ed.), Force Majeure and Frustration of Contract, 2^{ed}, London: Lloyd's of London Press, 1995, 245.

⁴⁹ Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 103-107.

⁵⁰ Schwarzenberger G., A Manual of International Law, 169, 5th ed. 1967; Verdross A., Simma B., Universelles Völkerrecht, 1976, 418-424; Brownlie I., Principles of Public International Law, 2nd ed., 1973, 599.

⁵¹ Köbler R., Die „clausula rebus sic stantibus“ als allgemeiner Rechtsgrundsatz, Tübingen: Mohr Siebeck, 1991, 90, შემდგომი მითითებებით: Endemann (1899), Dernburg (1899), Bindewald (1901) a Artur Kaufmann (1907).

ტრინას შეცვლილი გარემოებების შესახებ მოვისვრით კარს მიღმა, ის ყოველთვის დაბრუნდება ფანჯრიდან”.⁵² გერმანულ სამართალში *clausula* დოქტრინის „ფანჯრიდან დაბრუნებად“ აღიარებულ იქნა პირველი მსოფლიო ომით გამოწვეული დრამატული ჰიპერინფლაცია, რომელსაც 1923 წელს ჰიპერინფლაციის დასაძლევად მოყვა ახალი ვალუტის (*Rentenmark*) მიღება. აღნიშნულმა რეალობამ წარმოშვა უამრავი დილემა გერმანიის სასამართლოსთვის.⁵³ 1922 წელს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ერთ-ერთ პირველ საქმეში⁵⁴ საიმპერიო სასამართლო დაეყრდნო ორტმანის მიერ რამდენიმე წლის წინ განვითარებულ „გარიგების საფუძვლის რღვევის“ (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*) დოქტრინას და კეთილსინდისიერების პრინციპის ნორმატიულ დებულებას (გსკ-ის 242), რომელიც არსობრივად უახლოვდება კანონიკური სამართლის შეცვლილი გარემოებების თეორიის არსს. სწორედ კეთილსინდისიერების პრინციპმა გაამართლა შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის დამკვიდრება გერმანულ სამართალში, პირდაპირ საკანონმდებლო მხარდაჭერის არარსებობის პირობებში.⁵⁵ ამდენად, *clausula* პრინციპმა მართალია, გერმანულ კანონმდებლობაში პირდაპირ („კარიდან“) ვერ შეძლო შეღწევა, მაგრამ ის კეთილსინდისიერების პრინციპის ძალმოსილებით („ფანჯრიდან“) ირიბი გზით დამკვიდრდა სამოსამართლო სამართალში.⁵⁶ ამდენად, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ინსტიტუტი გერმანულ სამართალში სამოსამართლო სამართლის პირმოა, რომელიც სასამართლო წიაღში აღმოცენდა და შემდგომ ჰპოვა საკანონმდებლო რეგლამენტაცია.⁵⁷

⁵² *Windscheid B., Die Voraussetzung (1892) 78 AcP, 197; Windscheid B., Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung (Düsseldorf: Buddeus, 1850).*

⁵³ ამ საკითხისათვის იხ. *Rheinstein M., The Struggle between Equity and Stability in the Law of Post-War Germany, 3 U. Pitt. L. Rev. 91-103 (1936/37); Horn N., Kötz H., Leser H. G., German Private and Commercial Law: An Introduction, 1982, 141.*

⁵⁴ *Reichsgericht [RG] [Imperial Court], 3 February 1922, 103 RGZ 328 at 332 (Germany).*

⁵⁵ კანონის ანალოგიის საკანონმდებლო პრეფერენცია არ გვაზღვევს ისეთი ხარვეზებისაგან, როცა სასამართლო იძულებული ხდება, სამართლის ანალოგიას მიმართოს და ურთიერთობა „სამართლის ზოგადი პრინციპების, სამართლიანობის, კეთილსინდისიერებისა და ზნეობის მოთხოვნების შესაბამისად“ მოაწესრიგოს (სსკ-ის მე-5 III მუხლი). ხშირად ამ საფუძვლით მიღებული გადაწყვეტილება, მიუხედავად იმისა, რომ იგი, საკანონმდებლო თვალსაზრისით, არც ზოგადად და არც ფორმალურად არ იზღუდება, იმაზე მეტ მნიშვნელობას იძენს, ვიდრე რიგითი პრეცედენტი. ეს იმ გარემოებით არის განპირობებული, რომ კანონმდებლობაში მას ზუსტი ანალოგი არა მოეპოვება და არც მსგავსი ურთიერთობის მარეგულირებელი ნორმა არსებობს. შესაბამისად, მოცემული *ratio decidendi* (გადაწყვეტილების არსი), მისი დამაჯერებლობითი ხასიათიდან გამომდინარე (*persuasive authority*), ფაქტობრივად მოქმედებს და მისი გათვალისწინება *cetera parem*-ის პრინციპით სხვა სასამართლოების მიერაც ნებაყოფლობით ხდება. ხანგრძლივი გამოყენების შედეგად (*consuetudo*) ეს გადაწყვეტილება თავის პირვანდელ სახეს იცვლის და საზოგადოებრივ აღიარებას (*opinio nescicitatis*) იმსახურებს, როგორც სამართლიანი ზოგადი ქცევის წესი, რითაც იგი ჩვეულების ნორმად იქცევა. ჩვეულებას კი გააჩნია მოქმედების ნორმატიული საფუძველი (*opinio iuris*) და მოქმედების პრეტენზია. სწორედ ამ გზით მოხდა გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში კეთილსინდისიერების პრინციპის ევოლუცია და მის საფუძველზე მრავალი ისეთი ნორმა წარმოიშვა, რომლებიც თანამედროვე ვალდებულებითი სამართლის მონაპოვრებად იქცნენ. აღწერილი პროცესი გამოხატავს სამოსამართლო საქმიანობის ისეთ ეპიზოდს, როცა კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე მოუწესრიგებელი სფეროების დარეგულირება და საკანონმდებლო ხარვეზების შევსება ხდება (კანონის შევსების ფუნქცია). იხ. *ვაშაქიძე გ.*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 10/2007-1, 44.

⁵⁶ *Berger K. P., Daniel Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 122.*

⁵⁷ ევროპულ სამართალშიც შეცვლილი გარემოებები უმეტესწილად სასამართლო პრაქტიკაში დადგენილი გარემოებებია, რომლითაც ცოცხლდება სამოქალაქო კოდექსების დანაწესები. იხ. *ჭანტურია ლ., ზოიძე*

გარიგების საფუძვლის დოქტრინის თანახმად, ნებისმიერი ხელშეკრულება ემყარება მხარეთა მიერ შეთანხმებულ გარიგების საფუძვლებს, ხშირად როგორც არა პირდაპირ გამოხატულ, არამედ მხარეთა ნაგულისხმევ პირობებს (*implied terms*). ეს ნაგულისხმევი პირობები წარმოადგენს ხელშეკრულების არსს, საფუძველს, საზრისს, რომელსაც მხარეთა შორის არსებული ხელშეკრულება ემყარება. თუ ხელშეკრულების აღნიშნული საფუძველი ფუნდამენტურად ირღვევა, მაშინ ხელშეკრულება უნდა მოდიფიცირდეს ან შეწყდეს. გერმანიის შესრულების გართულების – გარიგების საფუძვლის კოლაფსის დოქტრინა ფარავს ხელშეკრულების მისადაგების ან შეწყვეტის მექანიზმებს COVID-19-ის სცენარშიც⁵⁸, როდესაც ორივე მხარის ბრალის გარეშე ხელშეკრულების საფუძველი, ბაზისი ქარწყდება.⁵⁹

გერმანიაში ვალდებულებითი სამართლის ფუნდამენტური რეფორმა 2001 წლის 26 ნოემბერს ვალდებულებითი სამართლის მოდერნიზების შესახებ კანონის⁶⁰ მიღებით დასრულდა, რომელიც ძალაში 2002 წლის პირველ იანვარს, გსკ-ის მიღებიდან 102-ე წელს შევიდა.⁶¹ რეფორმა ევროკავშირის სამართლის იმპლემენტაციის მოთხოვნებით იყო განპირობებული და მისი კონცეპტუალური სრულყოფის შედეგები უნიფიცირებული სამართლის სულისკვეთებით განისაზღვრა. რეფორმა შეეხო როგორც შესრულების გართულების, ისე შესრულების შეუძლებლობის კონცეფციების მოწესრიგებასაც⁶², კანონმდებლის მიზნიდან გამომდინარე – მოეხდინა ასევე სასამართლოს მიერ კოდექსისგან დამოუკიდებლად განვითარებული ინსტიტუტების კოდიფიცირება.⁶³ ამდენად, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფში აისახა გერმანული სამოსამართლო სამართლის პირმშო – გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა, (*Störung der Geschäftsgrundlage*) (*interference with the basis of the transaction*).⁶⁴

4.1. გარიგების საფუძვლის რღვევის მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობები

გსკ-ის ახალი ნორმატიული დებულებით (პარ. 313) განმტკიცებული გარიგების საფუძვლის კოლაფსის კონცეფცია გულისხმობს ხელშეკრულების დადების შემდეგ აღმოცენებულ ცვლილებას ხელშეკრულების ობიექტურ საფუძვლებში, ვალდებულების შესრულების უკიდურეს გართულებას, რომელიც იწვევს სახელშეკრულებო ვალდებულებების თანაფარდობის,

ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი III, თბ., 2001, 400.

⁵⁸ *Weller M. P. et al*, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung (2020) Neue Juristische Wochenschrift 1017, 1021 (for German law); *Wagner E. et al*, Vertragsdurchführung (2020) Neue Juristische Wochenschrift 1017, 1021 (for German law); *Wagner E. et al*, "Auswirkungen von COVID-19 auf Lieferverträge", Betriebs-Berater, 2020, 846.

⁵⁹ *Berger K. P., Behn D.*, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 122.

⁶⁰ Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts, Vom 26.11.2001, verkündet in Jahrgang 2001 Nr. 61 vom 29.11.2001, <http://www.rechtliches.de/info_Gesetz_zur_Modernisierung_des_Schuldrechts.html> [10.10.2021].

⁶¹ რეფორმის შესახებ იხ. *Zimmermann R.*, Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, 2002, 1-5, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>> [10.10.2021].

⁶² *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Priv. L., Vol. 15, №4, 2007, 486, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004> [10.10.2021].

⁶³ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 383.

⁶⁴ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 79.

ეკვივალენტურობისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის რღვევას. ცვლილება იმდენად არსებითი უნდა იყოს, რომ მისი წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში, მხარეები ხელშეკრულებას არ დადებდნენ, ან გააფორმებდნენ მას სრულიად განსხვავებული შინაარსით.

ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევის კონცეფციაში შეიძლება სამი ელემენტი იქნეს მოაზრებული: (1) ფაქტობრივი, რომელიც გულისხმობს, რომ არსებითი, შეთანხმების საფუძვლად მიჩნეული გარემოებები კონტრაქტის ან ერთ-ერთი მათგანის მიერ იმთავითვე, ხელშეკრულების დადების ეტაპზე, არის გაცნობიერებული, ნაგულისხმევი. ეს პირობები რომ არ ყოფილიყო მხარეთა (ან მხარის) მიერ ნავარაუდები, ხელშეკრულება არ დაიდებოდა, ან გაფორმდებოდა იგი სრულიად განსხვავებული შინაარსით. (2) ჰიპოთეზური ელემენტი – ხელშეკრულების საფუძვლად მიჩნეული მხარის/მხარეთა ნაგულისხმევი პირობები აუცილებლად გახდებოდა ხელშეკრულების შემადგენელი ნაწილი ერთ-ერთი მხარის შესაბამისი სურვილის შემთხვევაში. (3) ნორმატიული ელემენტი – მეორე მხარე აუცილებლად დაეთანხმებოდა ხსენებული პირობების ხელშეკრულებაში ჩართვას. ნორმატიული ელემენტი უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმია, რადგან ის ქმნის ხელშეკრულების საფუძველს ორივე მხარისათვის.⁶⁵ ამრიგად გარიგების საფუძვლის შეფასებისას გასათვალისწინებელია შემდეგი წინაპირობები: 1. ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის მოლოდინები 2. გაცხადებულ იქნა ხელშეკრულების დადების ეტაპზე 3. მოლოდინები აღქმულ იქნა მეორე მხარის მიერ 3. მხარის მოლოდინები არ იქნა უარყოფილი მეორე მხარის მიერ 4. საერთო სახელშეკრულებო ინტერესი ურთიერთობაში სწორედ ამ მოლოდინს დაემყარა.

ამდენად, გერმანული სამართლის ნორმატიული დანაწესი არ ვრცელდება მხოლოდ შესრულების ეკონომიკურ გართულებაზე, როგორც ეს კონტინენტური სამართლის ცალკეული მართლწესრიგისა და უნიციურებული სამართლის აქტებშია განმტკიცებული. გარიგების საფუძვლის რღვევის კონცეფცია გამორჩეულად ფართოა ორტმანის მოძღვრებისა და გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით,⁶⁶ სცდება რა ეკონომიკური ფორსმაჟორის ცნებას. გარდა ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებულ გარემოებათა ცვლილებისა, რისი გავლენითაც მხარეთა ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობებს შორის ირღვევა წონასწორობა, თანაზომიერება, ის ასევე მოიცავს შემთხვევას, როდესაც მხარეთა მატერიალური წარმოდგენები, რაც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, არასწორი აღმოჩნდა, ე.ი. მხარეები შეცდნენ იმ გარემოებების შეფასებაში, აღქმაში, რომელიც გარიგების საფუძველს აფორმირებდა (შეცდომა გარიგების საფუძველებში).

სისტემური თვალსაზრისით, გარიგების საფუძვლის მოშლის დოქტრინა ხშირად ვალდებულების დარღვევის (*Leistungsstörung*) ფარგლებში მოიაზრება. გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი, რომელიც კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოხატულებაა, განთავსდა არა კეთილსინდისიერების პრინციპის ამსახველ 242-ე პარაგრაფთან, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო, არამედ ვალდებულებითი სამართლის II წიგნში – სახელშეკრულებო ვალდებულებების ნაწილში, ამიტომ მისი დებულებები თანაბრად ვრცელდება ყველა სახელშეკრულებო ვალდებულებაზე.

⁶⁵ *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, №4, 2007, 489, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004> [10.10.2021].

⁶⁶ *Fontaine M.*, *The Evolution of the Rules on Hardship*, წიგნში: *Bortolotti F., Ufot D. (eds.), Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Alphen upon Rhine: Kluwer Law International, 2018, par. 12.

ამასთან, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფს აქვს მკაცრად დამხმარე მნიშვნელობა.⁶⁷ უპირველესად განიმარტება სახელშეკრულებო დებულებები, გამოიყენება შეცდომის, შესრულების შეუძლებლობის, ნაკლიანი შესრულების მომწესრიგებელი ნორმები და თუ ეს მექანიზმებიც ვერ უზრუნველყოფს საკითხის გადაწყვეტას, მაშინ მოსამართლეს შეუძლია მიმართოს კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე ხელშეკრულების განმარტებას (§§157, 242). ამრიგად, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი გამოიყენება მაშინ, როდესაც სამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალება ამონურულია.⁶⁸

4.2. ხელშეკრულების მისადაგება და შეწყვეტა

გარიგების საფუძვლის რღვევის მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების არსებობის დადასტურების შემდეგ, უპირველესი და პრიორიტეტული სამართლებრივი დაცვის საშუალება და შედეგი სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების მისადაგების განხორციელებაა. გსკ ითვალისწინებს ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შესაძლებლობას, თუ, კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, არაგონივრულია მხარისათვის ვალდებულების თავდაპირველი, უცვლელი სახით შესრულების მოთხოვნა. ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის საკითხი უნდა გადაწყდეს სახელშეკრულებო რისკისა და ფაქტობრივი გარემოებების მხედველობაში მიღებით.⁶⁹ ამ შემთხვევაში ერთმანეთს უპირისპირდება ხელშეკრულების მბოჭავი ძალისა და კეთილსინდისიერების პრინციპები,⁷⁰ რაც უნდა განისაზღვროს გონივრულობის კრიტერიუმის საფუძველზე.

„კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოყენების სფერო ძირითადად განპირობებულია შემთხვევებით, რომლებშიც მოთხოვნა ფორმალურად შეესაბამება მოქმედ მატერიალურ სა-

⁶⁷ *Hondius E. H., Grigoleit H. Ch., Unexpected Circumstances in European Contract Law*, Cambridge University Press, New York, 2011, 55.

⁶⁸ *Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, №4, 2007, 490-491, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004> [10.10.2021].

⁶⁹ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი ითვალისწინებს:

- (1) თუ გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების საფუძველს ქმნის, ხელშეკრულების დადების შემდგომ არსებითად შეიცვალა, და მხარეები ამ ცვლილების წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში არ დადებდნენ ხელშეკრულებას, ან დადებდნენ მას სრულიად განსხვავებული შინაარსით, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს, თუ კონკრეტული შემთხვევის, რისკის სახელშეკრულებო და კანონისმიერი გადანაწილების გათვალისწინებით არაგონივრულია, მოვალეს მოეთხოვოს ხელშეკრულების თავდაპირველი, შეუცვლელი პირობების შესრულება.
- (2) გარემოებათა ცვლილებას უთანაბრდება შემთხვევა, როდესაც წარმოდგენები, რომლებიც ხელშეკრულების საფუძველი გახდა, მცდარი აღმოჩნდება.
- (3) თუ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი შეუძლებელია, ან იგი მნიშვნელოვან სირთულეს უკავშირდება ერთ-ერთი კონტრაპენტისათვის, დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს, უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. გრძელვადიან ვალდებულებისამართლებრივ ურთიერთობებში ხელშეკრულებაზე უარის ნაცვლად გამოიყენება ხელშეკრულების შეწყვეტა.

⁷⁰ *Hesselink M., The Concept of Good Faith*, ნიგნში: *Hartkamp A. S., Hesselink M., Hondius E. H., du Perron E., Joustra C., Veldman M. (eds.), Towards a European Civil Code*, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 471-498; *Ebke W. F., Steinhauter B. M., The Doctrine of Good Faith in German Contract Law*, ნიგნში: *Beatson J., Friedman D. (eds.), Good Faith and Fault in Contract Law*, Oxford University Press, 1995, 171-180; *Houh E., The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel?* Utah L. Rev., Vol. 2005, U. of Cincinnati Public Law Research Paper, №04-12, 2005, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982> [10.10.2021].

მართალს, მაგრამ მისი განხორციელება კონკრეტულ შემთხვევაში უსამართლოა. დაუშვებელია, მოქმედი სამართლიდან გამომდინარე უფლება თუ მისი რეალიზაციის შედეგი იყოს არასამართლიანი. შესაბამისად, „კეთილსინდისიერების დათქმა წინ აღუდგება მოთხოვნის განხორციელებას ისეთი უფლებიდან გამომდინარე, „რომელსაც მოცემულ შემთხვევაში უფლების მხოლოდ ფორმა აქვს და არა შინაარსი“.⁷¹

შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოებების ხასიათისა და სიმძიმის ხარისხის ანალიზისას, სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ დაფუძნებულია არა გარიგების საფუძვლის რღვევის, არამედ ვალდებულების დარღვევა შესრულების შეუძლებლობის სახით. ფუნდამენტური რეფორმა შესრულების შეუძლებლობის საკითხების მონესრიგებასაც შეეხო. ის შეიძლება გამოვლინდეს როგორც შესრულების აბსოლუტური, სუბიექტური თუ ობიექტური, ისე მორალური ფარდობითი და ეკონომიკური შეუძლებლობის ფორმით.⁷²

გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის საფუძველზე შესაძლებელია დაფუძნდეს შესრულების შეუძლებლობა ხელშეკრულებებში, რომელიც ითვალისწინებს მომსახურებისა თუ საქონლის მიწოდებას.⁷³ შესრულების შეუძლებლობა მაგალითად შეიძლება დაფუძნდეს აბსოლუტური ვადით (*absolutes Fixgeschäft*) განსაზღვრულ ურთიერთობაში, სადაც ვადაგადაცელება აქარწყლებს შესრულების სახელშეკრულებო ინტერესს. შესრულების შეუძლებლობის კვალიფიკაციის შედეგი შეიძლება იყოს შესრულების ვალდებულების როგორც სრული, ისე დროებით გამოორიცხვა, ე.ი. ვალდებულების შესრულების (ისევე როგორც შემხვედრი/სანაცვლო შესრულების⁷⁴) შეჩერება, გადადება შესრულების შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოებების აღმოფხვრამდე. კრედიტორს დამატებით ვადაში შესრულების მიმართ ინტერესის კარგვის შემთხვევაში, წარმოეშობა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება.⁷⁵ რაც შეეხება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების ანალიზს, მართალია, ის დამოუკიდებლად ფასდება, თუმცა არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობა (პანდემიით გამოწვეული ფორსმაჟორი) (იმ დათქმით თუ ის მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული⁷⁶) როგორც წესი, გამოორიცხავს ბრალის წინაპირობას და შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნასაც.

ფორსმაჟორი გერმანულ სამართალში არ სარგებლობს ნორმატიული რეგულატორული მხარდაჭერით,⁷⁷ ამიტომ მხარის სასარჩელო მოთხოვნა ვალდებულების შესრულებისგან გან-

⁷¹ „...im gegebenen Falle also nur die Form, nicht das Wesen des Rechtes hätte“. *Dernburg*, Pandekten, Band I, 1: Allgemeiner Theil, 1900, § 138, 320, მითითებულია: *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 84.

⁷² დანვრილებით იხ. *ჩიტაშვილი ნ.*, შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2015, 68-76.

⁷³ ფულად ვალდებულებებში ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის (“one has to have money” (“Geld hat man zu haben”)) გამოორიცხვის შესახებ იხ. BGH, Judgment, February 4, 2015, №VIII ZR 175/14.

⁷⁴ გსკ-ის 326 (1) თუ მოვალეს, § 275-ის პირველი-მე-3 ნაწილების თანახმად, შეუძლია, უარი თქვას შესრულებაზე, მაშინ გამოორიცხება საპასუხო დაკმაყოფილების მოთხოვნის უფლებაც; ნაწილობრივი შესრულების შემთხვევაში შესაბამისად გამოიყენება §441-ის მე-3 ნაწილი.

⁷⁵ § 326 (5) თუ მოვალეს, § 275-ის პირველი-მე-3 ნაწილების თანახმად, შეუძლია უარი თქვას შესრულებაზე, მაშინ კრედიტორს შეუძლია, უარი თქვას ხელშეკრულებაზე; ხელშეკრულებიდან გასვლასთან მიმართებით შესაბამისად გამოიყენება §323, იმ პირობით, რომ ვადის განსაზღვრა ზედმეტია.

⁷⁶ წინასწარ გათვალისწინების, თავიდან აცილების, მოსალოდნელი დარღვევის (სსკ-ის 405-ე IV) შესახებ შეტყობინების ვალდებულების დაუცვლებლობის შემთხვევაში და ა.შ.

⁷⁷ თუმცა, გერმანული სასამართლო ფორსმაჟორს იყენებს როგორც ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპს და ახდენს შიდა მართლწესრიგით გათვალისწინებული კატეგორიების ფორსმაჟორის განზოგადებული ნიშნებით განმარტებას. მაგალითად, გადაწყვეტილებაში (BGH, Judgment May 16, 2017, №X ZR 142/15),

თავისუფლებისა (“*impossibility*” – “*Unmöglichkeit*”) თუ მისადაგების თაობაზე (“*discontinuation or adjustment of the basis of the transaction*”) გსკ-ის და 275-ე 313-ე (“*Wegfall der Geschäftsgrundlage*”) პარაგრაფების ნორმატიულ წინაპირობებს უნდა დაემყაროს. ამ ორ კატეგორიას შორის მიჯნის დადგენისას, იმისდა მიხედვით თუ რომელი კონცეფციის შემადგენლობა იარსებებს კონკრეტული დავის ინდივიდუალური ანალიზისას (გარიგების საფუძვლის რღვევისა თუ შესრულების შეუძლებლობის), გამოიყენება სამართლებრივი დაცვის შესაბამისი საშუალებები – შესრულების დროებით შეჩერება, შესრულების ვალდებულებისგან დროებითი ან მუდმივი განთავისუფლება, სახელშეკრულებო ვალდებულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, ხელშეკრულების შეწყვეტა.

გერმანიის სამართლის სისტემა არსებითად ადაპტაციაზე ორიენტირებული მოდელია. თუ დაკმაყოფილებულია 313-ე პარაგრაფის ნორმატიული წინაპირობები და არსებობს ადაპტაციის გონივრული ალტერნატივა, მხარემ შესაძლებელია მეორე მხარეს სასამართლო წესით მოსთხოვოს ხელშეკრულების ადაპტაცია. ხელშეკრულების მისადაგებისკენ მიდრეკილი ბუნება გერმანული სამართლისა, COVID-19-ის კონტექსტშიც ინარჩუნებს განსაკუთრებულ დატვირთვას, რადგან პანდემიის ომის მსგავსი ბუნებიდან გამომდინარე, მისგან ნაწარმოები (არაბრალეული) უარყოფითი შედეგების სახელშეკრულებო რისკი, სამართლიანობის პრინციპის საზრისით, არ შეიძლება დაეკისროს ხელშეკრულების მხოლოდ ერთ მხარეს.⁷⁸ ის ფაქტი, რომ ნებაყოფლობითი შეთანხმება ვერ იქნა მიღწეული მხარეთა შორის ხელშეკრულების ადაპტაციაზე, არ აბრკოლებს ადაპტაციის განხორციელებას სასამართლოს მიერ.⁷⁹ მეორე მხარესთან ხელშეკრულების მისადაგებაზე შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში, მხარე მიმართავს სასამართლოს ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით. სასამართლო მაშინ დააყენებს ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგს თუ ხელშეკრულების მისადაგება უკანონო, განუხორციელებელი ან არაგონივრულია მეორე მხარისთვის.⁸⁰

გერმანულ იურიდიულ დოქტრინასა და სამოსამართლო სამართალს შორის მიღწეული კომპრომისის თანახმად, მიუხედავად 313-ე პარაგრაფის ფართო მოქმედების სპექტრისა, ის მაინც საგამონაკლისო და დამხმარე სამართლებრივი დაცვის მექანიზმია მხარეებისათვის⁸¹ სახელშეკრულებო თანასწორობის, საჯარო წესრიგისა და სამოქალაქო ბრუნვის ფარგლებში უფლებათა კეთილსინდისიერი განხორციელების პრინციპის უზრუნველსაყოფად. შესრულების გართულების კონცეფციის გამოყენება კვლავ სიფრთხილითა და ზომიერი ფარგლებით უნდა განხორციელდეს, რათა აღნიშნული მექანიზმი მხარეთათვის არ გახდეს ცდუნების გამომწვევი, გაექცნენ და თავი აარიდონ სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულებას. ამიტომ, გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა, მის ისტორიულ წინაპართან, კეთილსინდი-

---

რომელიც ეხებოდა საჰაერო ტრანსპორტის ხელშეკრულებების მისადაგებას გერმანიის მართლმსაჯულების ფედერალურმა სასამართლომ (“*Bundesgerichtshof*” – “*BGH*”) დაადგინა, რომ ფორმაჟორი არის კონტროლს მიღმა არსებული მოვლენა, რომელიც არ შეიძლება თავიდან იქნეს არიდებული განსაკუთრებული წინდახედულების გამოვლენის შედეგად, რომელიც გონივრულად შეიძლება მოეთხოვოს მხარეს, რომელიც ასევე არ განეკუთვნება საჰაერო ტურის ორგანიზატორის ოპერაციულ სფეროს, ისევე როგორც მგზავრის პერსონალური კონტროლის სფეროს“.

⁷⁸ *Marc-Philippe Weller et al, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung* (2020) *Neue Juristische Wochenschrift*; 1021.

⁷⁹ *BGH*, 30 Sept 2011, *NJW* 2012, 373.

⁸⁰ *Christian Grüneberg in Palandt: Bürgerliches Gesetzbuch*, 79th ed., Munich: C.H. Beck, 2020, at § 313, par. 42.

⁸¹ *Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study*, *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol. 6, 2019-2020, 124.

სიერების პრინციპთან რჩება არსობრივად დაკავშირებული, რომლისგანაც ხსენებული ნორმატიული კატეგორია იშვა.

გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა დაცვის სამართლებრივ საშუალებად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მხოლოდ კეთილსინდისიერად მოქმედი მხარეების სასარგებლოდ. გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინის მოქმედება შეზღუდული რჩება სამართლებრივი განსაზღვრულობისა და სახელშეკრულებო ვალდებულების დაცვის აუცილებლობის გონივრული ფარგლებით. ამდენად, სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების აღნიშნული მექანიზმის გამოყენება ისეთივე სიფრთხილით უნდა განხორციელდეს, როგორც კეთილსინდისიერების პრინციპის მაკორექტირებელი და გამაუქმებელი ფუნქცია სახელშეკრულებო სამართალში.

5. ფრანგული დოქტრინა – *théorie de l'imprévision*

ფრანგული სამართლის ისტორიული გზა შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის უარყოფიდან 2016 წელს მისი კოდიფიცირებით დასრულდა. მიუხედავად ხანგრძლივი წინააღმდეგობისა, მუდმივცვალებადი სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში, ფრანგული მართლწესრიგი მივიდა *théorie de l'imprévision* დოქტრინის საკანონმდებლო აღიარებამდე.

2016 წლამდე ფრანგული სამართალი სრულად უარყოფდა *théorie de l'imprévision* თეორიას, იმ მიზეზით, რომ შეცვლილი გარემოებების შესახებ კანონიკური სამართლის დოქტრინამ ვერ დაიმკვიდრა ადგილი ნაპოლეონის კოდექსში. 1876 წელს საფრანგეთის საკასაციო სასამართლომ ფრანგული სამართლისათვის მის უმნიშვნელოვანეს გადაწყვეტილებაში⁸² მკაცრად გააკრიტიკა *l'imprévision* თეორია. სასამართლომ ხელშეკრულების მხოლოდ ძალაზე დაყრდნობით (ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1134) უარყო 1567 წელს მხარეთა შორის დადგენილი გადასახადის ოდენობის ადაპტაციის მოთხოვნა და აღნიშნა, რომ ადაპტაციის მაღალი საჭიროების მიუხედავად, სასამართლო ვერ განახორციელებს ადაპტაციას სათანადო ნორმატიული ჩანაწერის და საკანონმდებლო მხარდაჭერის არარსებობის პირობებში.⁸³

აღნიშნული მიდგომა დოგმატიკოსების არსებითად დიდი კრიტიკის საგანი გახდა წლების განმავლობაში,⁸⁴ თუმცა საკასაციო სასამართლო უცვლელად ინარჩუნებდა მის პოზიციას. სასამართლოთა მოსაზრებით, ადაპტაციის დასაშვებობა წახალისებდა მხარეთა მიერ მათ სახელშეკრულებო ვალდებულებისგან გადახვევას, ხოლო ხელშეკრულების ადაპტაციის მინდობა სასამართლოს დისკრეციისადმი გაზრდიდა სამართლებრივი სტაბილურობის რღვევის საფრთხეს.⁸⁵

აღნიშნული საკანონმდებლო პოლიტიკისა და ნორმატიული რეალობის გავლენით, კომერციული ურთიერთობის მხარეები მკაცრ სამოსამართლო თუ საკანონმდებლო რეალობას გაექცნენ არბიტრაჟის მექანიზმის გამოყენებით, ასევე ადაპტაციისა და მოლაპარაკების სა-

⁸² Cass civ, 6 Mars 1876, Canal de Craponne [1876] D 1876 I 193 [Craponne].

⁸³ Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 118.

⁸⁴ იხ. Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, შემდგომი მითითებებით.

⁸⁵ იქვე. 118.

ხელშეკრულებო დათქმების განმტკიცებით. მხოლოდ 1916 წელს დაუშვა სასამართლომ⁸⁶ ადმინისტრაციული კონტრაქტების ადაპტაციის პრეცედენტი და ცნო შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დასაშვებობა.⁸⁷ აღნიშნული გამართლებულ იქნა საჯარო სფეროში მომსახურების ციკლის შენარჩუნების საჯარო ინტერესით, თუმცა სასამართლომ უშუალოდ მხარეებს არ მიანიჭა ხელშეკრულების ადაპტაციის შესაძლებლობა.

2016 წელს ფრანგულ სახელშეკრულებო სამართალში განხორციელდა საკანონმდებლო რეფორმა,⁸⁸ რომელმაც შეცვალა *Canal de Craponne*⁸⁹ საქმით განვითარებული კონცეფტუალური მიდგომა. გააზრებულ იქნა რა, რომ ფრანგული სამართალი ჩამორჩებოდა ევროპული სამართლის ძირითადი განვითარების გეზს შეცვლილი გარემოებების საკითხის რეგულირების მიმართულებით,⁹⁰ ფრანგულ სამოქალაქო კოდექსს დაემატა *théorie de l'imprévision*-ის ამსახველი 1195-ე მუხლი: თუ შეცვლილი გარემოებები, რომელთა გათვალისწინებაც ხელშეკრულების დადების ეტაპზე შეუძლებელი იყო, უკიდურესად ამძიმებს შესრულებას ხელშეკრულების მხარისთვის, რომელსაც არ უკისრია მსგავსი გარემოებების წარმოშობის სახელშეკრულებო რისკი, მაშინ მან შეიძლება მიმართოს მეორე მხარეს ხელშეკრულების გადახედვის, ხელახალი სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარმოების მოთხოვნით. მოლაპარაკების პროცესის მიმდინარეობისას, მოვალეს მაინც ეკისრება შეთანხმებული პირობებით ვალდებულების შესრულება.

მეორე მხარის უარის ან მოლაპარაკების წარუმატებლად დასრულების შემთხვევაში, მხარეებს აქვთ უფლება ურთიერთშეთანხმებით შეწყვიტონ ხელშეკრულება განსაზღვრული დროიდან და მათ მიერვე შეთანხმებული პირობებით. მხარეებს აქვთ უფლება ერთობლივად მიმართონ სასამართლოს ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით. სასამართლოში გონივრულ ვადაში მხარეთა შეთანხმებლობის შემთხვევაში, სასამართლოს შეუძლია ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მოახდინოს სახელშეკრულებო პირობების ადაპტირება ან შეწყვიტოს ხელშეკრულება მის (სასამართლოს) მიერვე განსაზღვრული დროიდან და მის (სასამართლოს) მიერვე დადგენილი პირობებით.

აღნიშნული დანაწესიდან ვლინდება, რომ ფრანგული სამოქალაქო კოდექსი წინაპირობად აწესებს შესრულების განსაკუთრებულ, უჩვეულო დამძიმებას, რომელიც განსხვავდება გერმანული და ჰოლანდიური სამართლის მოდელისგან, რომლისთვისაც არსებითია გარიგების საფუძვლის რღვევა.⁹¹ შესრულების განსაკუთრებული დამძიმება ამეტებს ფასთა ისეთ ცვლილებას, რაც დამახასიათებელი და გონივრული შეიძლება იყოს გრძელვადიანი სახელ-

⁸⁶ CE, 30 Mar 1916, *Compagnie générale d'éclairage de Bordeaux*, [1916], <<https://www.conseil-etat.fr/ressources/decisions-contentieuses/les-grandes-decisions-du-conseil-d-etat/conseil-d-etat-30-mars-1916-compagnie-generale-d-eclairage-de-bordeaux>> [10.10.2021].

⁸⁷ აღნიშნულმა ბიძგი მისცა მსგავსი დებულებების განმტკიცებას ეგვიპტეში, ალჟირში, ერაყში, არაბთა გაერთიანებული საამიროებში, სუდანში. იხ. *Horn N.*, *Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law*, წიგნში: *Horn N. (ed.)*, *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985.

⁸⁸ Ordonnance of 10 February, 2016.

⁸⁹ *Craponne case*, Cass. D.P. 1876 I. 197.

⁹⁰ *Rapport au Président de la République relatif à l'ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, Légifrance <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032004539&categorieLien=id>> [10.10.2021].

⁹¹ *Fontaine M.*, *The Evolution of the Rules on Hardship*, წიგნში: *Bortolotti F., Ufot D. (eds.)*, *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Alphen upon Rhine: Kluwer Law International, 2018, para. 39.

შეკრულებო ურთიერთობისთვის. ამ შემთხვევაში, ერთი მხარე უნდა აღმოჩნდეს შესრულების ხარჯების ექსტრაორდინალური, უჩვეულოდ მკაცრი და არასავარაუდო ზრდის წინაშე ან იმ სარგებლის უკიდურეს შემცირებამდე, რომლის მიღებასაც ის ისახავდა მიზნად მეორე მხარის შესრულებიდან გამომდინარე (შესრულების მიღების ინტერესის შემცირება). შესაბამისად, 1195-ე მუხლი არ მოქმედებს თუ მოვალემ აიღო აღნიშნულის რისკი პირდაპირი სახელშეკრულებო დათქმით ან თავად შევიდა მაღალი რისკის მქონე, სპეკულაციურ გარიგებაში.⁹² ამრიგად, თუ სახელშეკრულებო მხარე ვერ იკისრებდა COVID-19-ის წარმოშობის რისკს სახელშეკრულებო დათქმით, ეს უკანასკნელი დაკვალიფიცირდება როგორც შესრულების გართულების შესახებ და არა ფორსმაჟორის შესახებ დათქმა და გამოსაყენებელი იქნება 1195-ე მუხლი.⁹³ საფრანგეთში სასამართლო ადაპტაციის მოთხოვნას ასრულებს მაშინ, როდესაც მხარეთა შორის კეთილსინდისიერი მოლაპარაკება სრულდება უშედეგოდ და ერთ-ერთი მხარე მიმართავს სასამართლოს ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით.

საფრანგეთის უახლესი მიდგომა არის გასაოცარი და ინოვაციური⁹⁴, რადგან დეკადების, ათწლეულების განმავლობაში თვით ადმინისტრაციულ სასამართლოს უფლებამოსილება ადმინისტრაციული კონტრაქტების ადაპტაციის ნაწილში ძალიან შეზღუდული ფარგლებით ხორციელდებოდა. უახლესი რეგულირებით კი სასამართლოს მინიჭებული აქვს ფართო დისკრეციული უფლებამოსილება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მხარეები კეთილსინდისიერი მოლაპარაკების ფარგლებში ვერ აღწევნენ მისადაგების პირობებზე კონსენსუსს.

აუცილებლად უნდა ითქვას ისიც, რომ ფრანგულ სამართალში მხარეებს უფლება აქვთ გამოიცილონ 1195-ე მუხლის მოქმედება მათ სახელშეკრულებო ურთიერთობაზე. კერძოდ, განამტკიცონ რომ არ მიმართავენ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით სასამართლოს. თუ სახელშეკრულებო დათქმით აღნიშნული გათვალისწინებულია, სასამართლოს უფლებამოსილება ხელშეკრულების ადაპტაციასთან მიმართებით არ გამოიყენება.⁹⁵

ფრანგული⁹⁶ მოდელი შესრულების გართულების საკითხთან კავშირში უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების (PICC) გავლენით ჩამოყალიბდა.⁹⁷ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპებში შესრულების გართულების მექანიზმის მიზანია ნამდვილი ხელშეკრულების

⁹² *Pascale Accaoui Lorfin*, L'article 1195 du Code Civil français ou la révision pour imprévision en droit privé français à la lumière du droit comparé (2018), 5 IBLJ, 452-453, მითითებულია: *Berger K. P., Behn D.*, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 119; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration, Kluwer Law International, The Hague, 2009, 220; *Treitel G.*, Frustration and Force Majeure, 2 ed., Sweet & Maxwell, London, 2004, 455; CISG AC Opinion №7 Exemption of Liability for Damages Under Article 79 of the CISG (Rapporteur: Professor Alejandro Garro) 12 Oct 2007, Opinion 3.1 [CISG AC Opinion №7], par.39.

⁹³ *Heinich J.*, L'incidence de l'épidémie de coronavirus sur les contrats d'affaires: de la force majeure à l'imprévision, 2020, 614, მითითებულია: *Berger K. P., Behn D.*, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 119.

⁹⁴ *Lorfin P. A.*, L'article 1195 du Code Civil français ou la révision pour imprévision en droit privé français à la lumière du droit compare, 2018, 5 IBLJ, 458, მითითებულია: *Berger K. P., Behn D.*, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 119.

⁹⁵ *Heinich J.*, L'incidence de l'épidémie de coronavirus sur les contrats d'affaires: de la force majeure à l'imprévision, (2020) Recueil Dalloz, 614.

⁹⁶ ასევე ჰოლანდიური მოდელი.

⁹⁷ ICC Case №8468, 24 YB Comm Arb 162 (1999) 167.

ეკონომიკური ნონასნორობის აღდგენა, რომლის თავდაპირველი შინაარსით შესრულების გაგრძელება ერთ-ერთ მხარეს დიდ ზიანს მოუტანს.⁹⁸ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპებით გამტკიცებული შესრულების გართულების კონცეფცია შემდეგი წინაპირობების არსებობასთანაა დაკავშირებული: ა) სახელშეკრულებო ნონასნორობა არსებითად, ფუნდამენტურად დარღვეულია შესრულების ტვირთის გაზრდის ან სახელშეკრულებო შესრულების ღირებულების შემცირების გამო⁹⁹ ბ) გარემოებები აღმოცენდა ან მხარისათვის ცნობილი გახდა ხელშეკრულების დადების შემდგომ გ) გარემოებები ვერ იქნებოდა დაზარალებული მხარის მიერ გათვალისწინებული, წინასწარგანჭვრეტილი ხელშეკრულების დადების ეტაპზე დ) გარემოებები დაზარალებული მხარის კონტროლს მიღმაა ე) გარემოებების წარმოშობის რისკი არ უკისრია დაზარალებულ მხარეს (მუხ. 6.2.2).

ამრიგად, ფრანგულმა სამართლმა *théorie de l'imprévision* დოქტრინის მატერიალურ შემადგენლობაში უნიფიცირებული სამართლის აქტით (PICC) აღიარებული განზოგადებული ნიშნები გააერთიანა. ეს გარკვეულწილად იმიტაც არის განპირობებული, რომ უნიფიცირებული სამართალი თავისუფალია ცალკეული ქვეყნის ეროვნული რეგულატორული ბარიერებისგან და თავად გამოიყენება ეროვნულ კანონმდებლობაში განმტკიცებული შიდაეროვნული კატეგორიების განმარტებისა თუ კოდიფიცირების წყაროდ.

6. რუმინეთის სამოქალაქო კოდექსის რეფორმა (2009) უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპებზე ორიენტირებით

რუმინეთის ახალი სამოქალაქო კოდექსის მიღებამდე¹⁰⁰ რუმინეთის სასამართლო პრაქტიკა იცნობდა მხოლოდ იჯარისა და ქირის ხელშეკრულებათა ხელახალი გადასინჯვის, შეფასების სამართლებრივ მექანიზმს [მისი გრძელვადიანი ბუნებიდან გამომდინარე], ხოლო *imprevision* დოქტრინა მკვიდრდება ახალი სამოქალაქო კოდექსის ძალით და ეფუძნება რომანულ პრინციპს *omnis conventio intellegitur rebus sic stantibus* [სახელშეკრულებო პირობები მოქმედია უცვლელ გარემოებათა პირობებში].

რუმინეთის სამოქალაქო კოდექსის 1271-ე მუხლის თანახმად, 1. მხარე შებოჭილია სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულებით მაშინაც კი, როდესაც ეს შესრულება უკიდურესად მძიმდება შესრულების ხარჯების ზრდის ან შესრულების ღირებულების შემცირების გამო. 2 თუმცა, თუ ხელშეკრულების შესრულება უკიდურესად მძიმდება შეცვლილ გარემოებათა უჩვეულო/საგამონაკლისო ცვლილების გამო და ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შესრულება სამართლიანობის პრინციპის რღვევას იწვევს, სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს: ა) ხელშეკრულების ადაპტაცია, რომლითაც შეცვლილი გარემოებებით გამონვეულ ზიანსა თუ სარგებელს თანაბრად გაანაწილებს მხარეთა შორის. ბ) ხელშეკრულების შეწყვეტა მის მიერვე განსაზღვრულ დროსა და განსაზღვრული პირობებით. გ) ამისათვის აუცილებე-

⁹⁸ Berger K. P., Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 127.

⁹⁹ ურთიერთსანაცვლო შესრულებათა მკაცრი დისბალანსის წინაპირობის შესახებ იხ. Ciongaru E., Theory of Imprevisión, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 149, 2014, 175; Starck B., Droit civil. Les Obligations. Paris: Librairie Technique, 1972, 75. დაზარალებული შეიძლება იყოს ერთ-ერთი ან ორივე მხარე. იხ. Schwenzler I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, 2008, 39 VUWLR, 715.

¹⁰⁰ რუმინეთის ახალი სამოქალაქო კოდექსი მიღებულ იქნა 2009 წლის 24 ივლისს (287/2009, ოფიციალური მაცნე №511), რომლის საფუძველზეც ძალა დაკარგა რუმინეთის 1864 წლის სამოქალაქო კოდექსმა.

ლია, რომ მხარეს არ ჰქონდეს პირდაპირი სახელშეკრულებო შეთანხმებით ნაკისრი მსგავსი გარემოებების წარმოშობის რისკი ან გონივრულად არც ერთ მხარეს არ შეიძლება ეკისრებოდეს ან ნაგულისხმევად ნაკისრი ჰქონდეს მსგავსი გარემოებების აღმოცენების რისკი¹⁰¹ დ) მოვალე კეთილსინდისიერად და გონივრულ დროში შეეცადა მოლაპარაკების გზით მიეღწია ხელშეკრულების სამართლიანი ან გონივრული ადაპტაციისთვის.

რუმინეთის სამოქალაქო კოდექსმა ფრანგული სამართლის მსგავსად, გაიზიარა უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების მოდელი (მუხ. 6.2.3.), რომლის თანახმად, შეცვლილი გარემოებებით მეტად დაზარალებული მხარე ვალდებულია სახელშეკრულებო მოლაპარაკების ფარგლებში მოითხოვოს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, რომელიც უნდა განხორციელდეს დროულად, დაყოვნების გარეშე და ხელშეკრულების ადაპტაციის ობიექტური საფუძვლების მითითებით. ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნის წარდგენა თავისთავად არ ანიჭებს დაზარალებულ მხარეს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას. შეუთანხმებლობის შემთხვევაში, თითოეულ მხარეს უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს, რომელიც შესრულების გართულების მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების არსებობის დადგენის შემთხვევაში აყენებს ორ ალტერნატიულ შედეგს: ახდენს ხელშეკრულების ადაპტაციას სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის კრიტერიუმით ან წყვეტს ხელშეკრულებას მის მიერვე განსაზღვრულ დროსა და განსაზღვრული პირობებით.

7. შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგები

7.1. ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი

ხელშეკრულების ადაპტაცია, რომელიც ცვლის მხარეთა მიერ განსახორციელებელ შესრულებათა მოცულობას სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მაორიენტირებელი ვექტორით, არის შესრულების გართულების დაფუძნებისას კანონმდებლის მიერ განსაზღვრული პრიორიტეტული შედეგი ხელშეკრულების შეწყვეტასთან მიმართებით.¹⁰² იტალიის¹⁰³, საფრანგეთისა და ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსი ხელშეკრულების ადაპტაციასა და შეწყვეტას პარიტეტულ საწყისებზე განიხილავს, რომელიმე შედეგისათვის პრიორიტეტის მინიჭების გარეშე.¹⁰⁴ განსხვავებულია გერმანული და ბერძნული¹⁰⁵ სამოქალაქო კოდექსის მიდგომა, სადაც მისადაგება პრიორიტეტულ დაცვის მექანიზმად გვევლინება შეწყვეტასთან მიმართებით შესრულების გართულების ექსტისტენციური მიზნის – ხელშეკრულების შენარჩუნე-

¹⁰¹ *Geamănu R. Gh.*, *Hardship Clause in the International Commercial Contracts*, Bucharest: Hamangiu, 2007, 23.

¹⁰² *Dumas H. B.*, *Les contrats relationnels et la théorie de l'imprévision*, *Revue internationale de droit économique*, №3 (t. XV, 3), 2001, 371, მითითებულია: *Ciongaru E.*, *Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice*, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 2014, 177.

¹⁰³ იტალიის სკ-ის 1467-1468 მუხლები.

¹⁰⁴ *Valk W. L.* in: "Burgerlijk Wetboek", *Krans H. B., Stolker C.J.J.M., Valk W.L.*, 2017, 3660, მითითებულია: *Marchioro I.*, *European Contracts in the COVID-19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives*, Wolters Kluwer, 2020.

¹⁰⁵ *Karampatzos A.*, *Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to AngloAmerican, German, French and Greek Law*, in *European Review of Private Law*, 2005, II, 142.

ბის პრიმატიდან გამომდინარე (გსკ 313 პარ., საბერძნეთის სკ-ის 388-ე მუხლი). ადაპტაციაზე ორიენტირებულ სისტემებში მოქმედებს უპირატესი წესი იმის თაობაზე, რომ რისი გადარჩევანაც შეიძლება ხელშეკრულების საწყისი შინაარსიდან, უნდა შენარჩუნდეს ადაპტაციის პირობებში.¹⁰⁶ ავსტრიაში (ABGB – Austrian Civil Code) ხელმისაწვდომია, როგორც ადაპტაციის, ისე შეწყვეტის შედეგი, თუმცა ეს უკანასკნელი მაინც უკიდურეს შემთხვევაში გამოსაყენებელ მექანიზმად ითვლება. მიუხედავად, ადაპტაციის პრიმატისა, სასამართლო მაინც ფრთხილად ეკიდება ხელშეკრულების პირობების არსებით მოდიფიცირებას.¹⁰⁷ ადაპტაციის შესაძლებლობა განისაზღვრება მხარეთა ინტერესთა სამართლიანი ბალანსის შეფასებით. ადაპტაციის შეუძლებლობა კი მაშინ დგინდება, როდესაც ის ვერ იქნება შეწყნარებული სამართლიანობისა თუ კანონის პერსპექტივიდან.¹⁰⁸

თუ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე განუჭვრეტელი და ხელშეკრულების დადების შემდეგ აღმოცენებული გარემოებები ფუნდამენტურად ცვლის ხელშეკრულების ეკონომიკურ მდგომარეობას ან სხვა გარემოებებს, ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის პრინციპი აღარ გამოიყენება და კომპეტენტური ორგანო უფლებამოსილია, შესაბამისი სახელშეკრულებო დათქმის არარსებობის პირობებშიც, შეცვლილ გარემოებებს მიუსადაგოს ხელშეკრულება ან ალტერნატიულად, შეწყვიტოს ხელშეკრულება და შესაბამისად, სამართლიანობის კრიტერიუმით შეამციროს/გამორიცხოს მოვალის სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა.¹⁰⁹ სამართლიანობა კრედიტორის ინტერესებთან სამართლიანი ბალანსის შენარჩუნების პრინციპით უნდა განხორციელდეს. სახელშეკრულებო სოლიდარობისა და გულისხმიერების პრინციპის ძალით, ხელშეკრულების აღსრულების ეტაპზე მხარეები ვალდებული არიან მათი ქცევა შესაბამისობაში მოიყვანონ კონტრაქტთან ინტერესებთან და სახელშეკრულებო შესრულება მაქსიმალურად მიუახლოონ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გათვალისწინებულ პირობებსა და სახელშეკრულებო ბალანსს. სახელშეკრულებო სოლიდარობის ძალით, მხარეები მაქსიმალურად შემწყნარებლური უნდა იყვნენ ხელშემკვრელ მხარეთა შემხვედრი ინტერესებისა და საჭიროებების მიმართ, რომელიც შეიძლება გულისხმობდეს შესრულების მოთხოვნის გადავადებას, მოვალის ვალის შემცირებას და ა.შ. როდესაც საკითხი შეეხება ეკონომიკური ხასიათის შეცვლილ გარემოებებს, ვალუტის კურსის საუარესო ცვლილებებს, მხარემ მის ხელთ არსებული მექანიზმებიდან, პრეროგატივებიდან უნდა აირჩიოს ისეთი საშუალებები, რომელთა თვითმიზანიც არ იქნება მოვალის სანქცირება. შესრულების გართულების დოქტრინა გულისხმობს იმ სამართლებრივი ტექნიკის გამოყენებას, რომელიც შეცვლილ გარემოებათა პირობებში დარღვეული წონასწორობისა და სახელშეკრულებო თანასწორობის პრინციპის უზრუნველყოფია.

იურიდიულ დოქტრინაში არსებობს მცირედ განსხვავებული მოსაზრებები მოსამართლის ლეგიტიმური ჩარევის ფარგლებთან მიმართებით. ზოგიერთი მკვლევარი თვლის, რომ ეს უნდა შემოიფარგლოს კრედიტორის მიერ გაკეთებული დეტალური შეთავაზებით, განსხვავებული მოსაზრების თანახმად, მოსამართლემ შეიძლება დაადასტუროს კრედიტორის სურ-

¹⁰⁶ *Stathopoulos M.*, Contract Law in Hellas, 1995, par. 265 c.

¹⁰⁷ *Bollenberger R.* ნიგნზი: *Koziol H., Bydlinski P., Bollenberger R. (eds.)*, Kurzkomentar zum ABGB, 2017, para. 901.

¹⁰⁸ *Unberath H.*, BGB § 313, in: BeckOK BGB, *Bamberger H. G., Roth H.*, 2011, par. 33.

¹⁰⁹ *Sitaru D.*, 1996, International Commercial Law – Treaty, Bucharest: Acatami, 1996, 77.

ვილი, შეამციროს მოვალის საქმიანობა და აქტიურად ჩაერიოს შემცირების რაოდენობრივი შეფასების განსაზღვრის მიზნით.¹¹⁰ ნებისმიერ შემთხვევაში, ადაპტაციის შეუძლებლობისას, დაზარალებული მხარისათვის უცვლელად ხელმისაწვდომი რჩება ხელშეკრულებიდან გასვლის/ შეწყვეტის (გრძელვადიან ურთიერთობაში) მოთხოვნები.¹¹¹ კრედიტორის სურვილი, გადახედოს ხელშეკრულების პირობებს, გასათვალისწინებელია, ხოლო ხელშეკრულების შეწყვეტა (*ex nunc* შედეგით)/გასვლა (*ex ante* მნიშვნელობით) რჩება დაზარალებული მხარის დაცვის შეუცვლელ მექანიზმად.¹¹²

ამასთან, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წინაპირობა (ქართულ სამართალში – მნიშვნელოვანი დარღვევა, სხვადასხვა მართლწესრიგში – ფუნდამენტური დარღვევა), შესრულების გართულების უმრავლეს შემთხვევაში სახეზე იქნება, რამეთუ ხელშეკრულების გართულება როგორც გერმანული, ისე ქართული სამართლისთვის თავის არსში მოიაზრებს გარიგების საფუძვლის კოლაფსს.

რაც შეეხება შესრულების გართულების სამართლებრივ შედეგებს,¹¹³ არაერთი მართლწესრიგისა თუ უნიფიცირებული სამართლის მიხედვით, უპირველესად ვექტორი მიმართულია მხარეთა მოპალარაკების პრიორიტეტულობაზე. თუ მოლაპარაკება უშედეგოდ დასრულდა, მხარე უფლებამოსილია მიმართოს სასამართლოს ხელშეკრულების ადაპტაციის ან ხელშეკრულების შეწყვეტის მოთხოვნით. ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნებისათვის სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს შესრულების გართულების ბუნება და სიმძიმის ხარისხი. ისეთი ექსტრაორდინალური მოვლენის პირობებში, როგორც ეს პანდემიაა, სასამართლოსთვის სახელმძღვანელო უნდა იყოს, რომ ხელშეკრულებაში ფორსმაჟორული რისკის სახელშეკრულებო თუ ნაგულისხმევი გადანაწილების არარსებობის შემთხვევაში, პანდემიის უარყოფითი შედეგების რისკი გაუმართლებელია დაეკისროს მხოლოდ ერთ მხარეს. სანაცვლოდ, უნდა მოხდეს ფორსმაჟორული მოვლენის უარყოფითი შედეგების, მ/შ ზიანის ურთიერთგაზიარება.¹¹⁴ ამ შემთხვევაში სასამართლოს დისკრეტია გულისხმობს პანდემიით გამონვეული უარყოფითი შედეგების სამართლიან გადანაწილებას მხარეებზე.¹¹⁵

¹¹⁰ იხ. Judgment №5922/1991 rendered by the Italian Supreme Court (Corte di Cassazione).

¹¹¹ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, 2008, 39 VUWLR, 724. CISG Article 79(5); *Stoll H., Gruber C., in Schlechtriem P., Schwenger I. (eds.)*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods, 2 English ed., Oxford University Press, Oxford, 2005, Article 79, par 4.; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration, Kluwer Law International, The Hague, 2009, 366-367; *Honnold J.*, Documentary History of the Uniform Law for International Sales: The Studies, Deliberations and Decisions that led to the 1980 United Nations Convention with Introductions and Explanations, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Netherlands, 1989, Article 79 par. 435.1; *ITirich Magnus in J von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetzen und Nebengesetzen*, Wiener UN-Kaufrecht (CJSG), 15 ed., Sellier, Berlin, 2006, Article 79 par. 55. იხ. ასევე, გსკ-ის 313-ე პარ.

¹¹² *Marchioro I.*, European contracts in the COVID-19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives, Wolters Kluwer, 2020.

¹¹³ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.3. მუხლი.

¹¹⁴ *Marc-Philippe Weller et al.*, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung (2020) Neue Juristische Wochenschrift, 1021.

Eric Wagner et al., “Auswirkungen von COVID-19 auf Lieferverträge”, Betriebs-Berater (2020), 848.

¹¹⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2016, Art 6.2.3, Comment №7.

7.1.1. მხარეთა ნების ავტონომიის დაცვის ფარგლები სასამართლო კონტროლის განხორციელების პროცესში

სასამართლოს ნებისმიერი ჩარევა სახელშეკრულებო ურთიერთობის შინაარსში, შესაძლებელია, ზღუდავდეს სახელშეკრულებო თავისუფლებას და მხარეთა ნების ავტონომიის პრინციპს. მნიშვნელოვანია საკითხი, შესაძლებელია თუ არა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განხორციელდეს ერთ-ერთი მხარის ნების საწინააღმდეგოდ და რა ხარისხით.¹¹⁶ ამდენად, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების სასამართლოს მიერ მისადაგების პროცესში ერთმანეთს შეიძლება დაუპირისპირდეს მხარეთა ნების ავტონომიის პრინციპი და ხელშეკრულების სტაბილურობის უზრუნველყოფის აუცილებლობა.¹¹⁷

კეთილსინდისიერების, თანამშრომლობისა და მოქნილობის პრინციპები შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მთავარ საფუძვლებად განიხილება. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება სასამართლოს მიერ გულისხმობს განმარტებისა და ხარვეზის შევსების მეთოდების გამოყენებას. სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების გადახედვა ყოველთვის ითვალისწინებს ფაქტობრივ გარემოებებთან ერთად, მხარეთა მიზნების განმარტების გზით დადგენას, როდესაც ხელშეკრულებაში არსებობს ხარვეზი. ამდენად, შეცვლილი გარემოებების შესაბამისად მოდიფიცირებული ხელშეკრულება ყოველთვის მხარეთა თავდაპირველი სახელშეკრულებო წონასწორობის ამსახველი უნდა იყოს.¹¹⁸ სასამართლოს მიზანია ადაპტირებული ხელშეკრულება ახალ პირობებშიც გამოხატავდეს მხარეთა ნებას.¹¹⁹ სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების მისადაგება, უმრავლეს შემთხვევაში, იწვევს სახელშეკრულებო პირობების გაუმჯობესებას, თუ სამართლიანობა სახელმძღვანელო პრინციპია გადასინჯვის პროცესში.¹²⁰ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, შესაძლებელია, განხილულ იქნეს, როგორც დამატებითი შესრულების ნაირსახეობა, რომლითაც აღსრულდება მხარეთა სახელშეკრულებო ნება.¹²¹

ნებისმიერი კომერციული გარიგება ხელშეკრულების მხარეთა ურთიერთსანაცვლო მოვალეობების ბალანსს ემყარება.¹²² შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებისას კეთილსინდისიერების პრინციპის თვალთახედვით უნდა შეფასდეს მხარეთა ორმხრივ ვალდებულებათა წონასწორობის რღვევის ხარისხი და მისი შედეგები. ვინაიდან, კეთილსინ-

¹¹⁶ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 13.

¹¹⁷ *Faruque A.*, Possible Role of the Arbitration in the Adaptation of Petroleum Contracts by Third Parties, *Asian Int'l Arb. J.*, Vol. 2, 2006, 152, <www.heinonline.org/HOL/LuceneSearch?specialcollection=&terms=creator%3A%22%20A%20Faruque,%20Abdullah%22&yearlo=&yearhi=&subject=ANY&journal=ALL&sortby=relevance&collection=journals&searchtype=advanced&submit=Search&base=js&all=true> [10.10.2021].

¹¹⁸ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, *Comparative Perspectives*, Intersentia, 2011, 237.

¹¹⁹ *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, *Eur. Rev. Private L.*, Kluwer Law International, The Netherlands, Vol.13, №2, 2005, 111, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults> [10.10.2021].

¹²⁰ *Kull A.*, Mistake, Frustration, and the Windfall Principle of Contract Remedies, *Hastings L.J.*, Vol. 43, 1991-1992, 38.

¹²¹ *Hillman R. A.*, Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, *Duke L.J.*, 1987, 27, მითითებულია: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, *Comparative Perspectives*, Intersentia, 2011, 242.

¹²² ICC Arbitration Case №2291, 1976 *Lunet* 989 (1976).

დისიერების პრინციპი ურთიერთობის შეფასებისათვის უმთავრესი მექანიზმია, ამიტომ, ხელშეკრულების ადაპტაცია არ იწვევს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვას, არამედ ბუნებრივი და სამართლიანი შედეგების უზრუნველყოფას ისახავს მიზნად.¹²³

ხელშეკრულება არ შეიძლება განხილულ იქნეს გარემომცველი გარემოებების მხედველობაში მიუღებლად. ხელშეკრულების მისადაგება მნიშვნელოვნად შეცვლილი გარემოებებისადმი არ ცვლის მხარეთა ნებას, არამედ შეცვლილი გარემოებების პირობებში მხარეთა თავდაპირველი განზრახვის, ნამდვილი ნების დადგენის საშუალება ხდება. მხარეთა ნება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მისი აღსრულებაა და შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგებაც ხელშეკრულების აღსრულების და შესაბამისად, მხარეთა ნების განხორციელების წინაპირობაა.

ამრიგად, თანასწორუფლებიანობის პრინციპის საფუძველზე ხელშეკრულების ეკონომიკური ბალანსის აღდგენა ხორციელდება მხარეთა თავდაპირველი ნების დადგენისა და შეცვლილი გარემოებების ქრილში მათი გააზრების გზით.¹²⁴

ანგლოამერიკული სამართლის დოქტრინაში გავრცელებული ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, სასამართლოს არ შეიძლება ჰქონდეს მხარეთა ნაცვლად „ხელშეკრულების ხელშეკრულებო დაწერის“¹²⁵ უფლება ან შესაბამისი კომპეტენცია¹²⁶. აღნიშნული შეზღუდვადა სახელშეკრულებო თავისუფლებას.¹²⁷ თუმცა სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება არ ზღუდავს მხარეთა ნების ავტონომიას, ვინაიდან მხარეებს არ შეიძლება ჰქონდეთ გამოვლენილი ნება იმ მოვლენებისა და მათი შედეგების რეგულირებაზე, რომელთა გათვალისწინებაც მათ გონივრულად არ შეეძლოთ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. შესაბამისად, შეცვლილი გარემოებების მონესრიგება მათი ხელშეკრულების შინაარსის ფარგლებს სცილდება და ამდენად, შესაძლებელია, თავისუფლად მიენდოს სასამართლოს, როგორც ობიექტურ მესამე პირს.

ამრიგად, სასამართლოს მიერ სახელშეკრულებო ხარვეზის შევსების დროს არ ილახება მხარეთა ნების ავტონომია, რამეთუ ხარვეზის შემთხვევაში არ არსებობს მხარეთა შეთანხმება სამართლებრივად მნიშვნელოვან ცალკეულ გარემოებაზე, რომელიც იმოქმედებდა შეცვლილი გარემოებების პირობებში. აღნიშნული კი შესაძლებელია, განხილულ იქნეს მხარეთა ნაგულისხმევ თანხმობად მათ ნაცვლად სასამართლომ მოახდინოს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება.¹²⁸ ვინაიდან მხარეებს არ გამოუვლენიათ საწყისი ნება შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის პირობებში ურთიერთმოსალოდნელ ქმედებასა თუ პა-

¹²³ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 22.

¹²⁴ *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol.13, №2, 2005, 111, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults> [10.10.2021].

¹²⁵ *Gotanda J. Y.*, Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Villanova University School of Law, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1463, <<http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=gotanda>> [10.10.2021].

¹²⁶ *Hillman R. A.*, Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 330.

¹²⁷ იქვე, 331.

¹²⁸ *Hillman R. A.*, Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, Duke L. J., 1987, 28, მითითებულია: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 242.

სუხისმგებლობის მასშტაბზე, მოსამართლის მიერ ხელშეკრულების ადაპტაცია ხელშეკრულების ხარვეზის შევსებითა და შეცვლილ გარემოებათა მოცემულობაში მხარეთა ნების განმარტების გზით მიიღწევა.

სამართლებრივი აქსიომაა, რომ სასამართლოს არ შეიძლება ჰქონდეს მხარეთა ნაცვლად არსობრივად ახალი სახელშეკრულებო პირობების შედგენის უფლებამოსილება.¹²⁹ თუმცა, თუ მართლმსაჯულების განმახორციელებელ ორგანოს არ ექნება შეთანხმების ადაპტაციის ლეგიტიმაცია, ეს მხარეებს დაუკარგავს მოტივაციას, მოლაპარაკების გზით თავად შეთანხმდნენ, ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში სასამართლოს ჩარევამდე. ხელშეკრულების მისადაგების უფლებამოსილება პრაქტიკული ბიძგია ბიზნესის წარმომადგენლებისთვის, ურთიერთმოლაპარაკების გზით შეთანხმონ გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული უთანხმოება.¹³⁰

სასამართლომ შეიძლება იქონიოს მნიშვნელოვანი ბერკეტი, ნაახალისოს მხარეთა შორის მოლაპარაკება და ურთიერთშეთანხმებით ხელშეკრულების ადაპტაცია. ერთ-ერთ საქმეზე¹³¹ სასამართლომ მხარეთა შორის მოლაპარაკების ხელშეწყობის მიზნით, უარი თქვა შეცვლილი გარემოებების პირობებში სამართლებრივი დაცვის საშუალებების განსაზღვრაზე იმ დასაბუთებით, რომ მხარეებს უკეთესად შესწევთ სამართლიანი და ორმხრივად სასარგებლო გადაწყვეტილების მიღების უნარი¹³².

სასამართლოს განმარტებით, ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების პროცესში სასამართლოსათვის სახელმძღვანელო მეთოდი შესაძლებელია იყოს წარმოშობილი ზიანის გამომწვევი მიზეზების მიკუთვნება მხარეთა რისკის სფეროებისადმი და უარყოფითი შედეგების შესაბამისი პროპორციით გადანაწილება კონტრაქტებზე.¹³³

ერთ-ერთ სახელმძღვანელო პრინციპად შესაძლებელია ჩაითვალოს ზიანის თანაბარი პროპორციით გადანაწილება ორ თანაბრად არაბრალეულ მხარეზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი პასუხისმგებლობის დიფერენცირება შეუძლებელია სხვადასხვა მოცულობის რისკის სფეროს მიხედვით.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში, როდესაც არსებობს შეუსაბამობა, დარღვეული ნონასწორობა მხარეთა ურთიერთსანაცვლო შესრულებას შორის, შესაძლებელია, განხორციელდეს სახელშეკრულებო ფასის მოდიფიცირება პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების სამართლებრივ რეჟიმში, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელი ხდება სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება განახლებული პირობე-

¹²⁹ *Ciemałniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 30.

¹³⁰ იხ. Aluminum Co. of American vs. Essex Group, Inc., 449 F. Supp.53 (W.D. Pa.1980).

¹³¹ Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981, <<http://openjurist.org/826/f2d/239/florida-power-light-company-v-westinghouse-electric-corporation>> [10.10.2021].

¹³² *Ciemałniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 28-29, ასევე, Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981, <<http://openjurist.org/826/f2d/239/florida-power-light-company-v-westinghouse-electric-corporation>> [10.10.2021].

¹³³ *Hubbard S. W.*, Relief from Burdensome Long-Term Contracts: Commercial Impracticability, Frustration of Purpose, Mutual Mistake of Fact, and Equitable Adjustment. Mo. L. Rev., Vol. 47, 1982, 109, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/molr47&id=139>> [10.10.2021].

ბით და ხელშეკრულების თანხის შემცირების საფუძველზე მხარეთა არაეკვივალენტურ შესრულებათა დაბალანსება.

სასამართლოს ენიჭება უფლებამოსილება გააგრძელოს შესრულებისათვის დადგენილი ვადა, განახორციელოს სახელშეკრულებო ფასის ან შესრულების მოცულობის მოდიფიცირება. ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში მოსამართლე მოკლებულია უფლებამოსილებას ხელშეკრულებით შეადგინოს ხელშეკრულება ან შეცვალოს მისი სამართლებრივი ბუნება და მიზანი.¹³⁴ თუ სახელშეკრულებო ბალანსის აღდგენა გულისხმობს ხელშეკრულების არსის შეცვლას, მაშინ სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს ხელშეკრულების მოქმედება.¹³⁵

სასამართლომ შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგები მხარეებზე იმ პრინციპით უნდა გადაანაწილოს, რომ შესრულება მოვალისათვის გახდეს გონივრული სიმძიმის.¹³⁶ ბუნებრივია, ხელშეკრულების ადაპტაცია არ გულისხმობს სახელშეკრულებო წონასწორობის აბსოლუტურ აღდგენას და სასამართლოს მიერ დაზარალებული მხარის სრულად განთავისუფლებას შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგებისგან.¹³⁷

სასამართლომ, შესაძლებელია, გააგრძელოს შესრულების ვადა, გაზარდოს ან შეამციროს სახელშეკრულებო ფასი, ან განსახორციელებელ ურთიერთსანაცვლო შესრულებათა მოცულობა. სახელშეკრულებო ვალდებულების მოდიფიცირება არ გულისხმობს სრულიად ახალი შინაარსისა და განსხვავებული არსის მქონე ვალდებულების დაკისრებას მხარეებისათვის.¹³⁸ ხელშეკრულებაში არსებული ორაზროვნება არ ანიჭებს სასამართლოს უფლებამოსილებას გარდაქმნას საქმის შინაარსი სამართლიანობის ძიების პროცესში.¹³⁹

7.1.2. ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში გასათვალისწინებელი ობიექტური ფაქტორები

სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზნის განხორციელებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ცალკეული ობიექტური ფაქტორები და კრიტერიუმები:

სახელშეკრულებო ეკონომიის, სარგებლიანობის სანყისი საზრისი, რაც მხარეებმა მათ შეთანხმებას მიანიჭეს ხელშეკრულების დადების დროს. ხელშეკრულების ადაპტაციის დროს სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს ეკონომიკური პარამეტრებით დადგენილი სანყისი სახელშეკრულებო ბალანსი, რომელიც არსებობდა ხელშეკრულების დადების ეტაპზე და ბუნებრივია, სწორება არ უნდა ჰქონდეს იდეალურ სახელშეკრულებო ბალანსსა და თანაზომიერებაზე. ამგვარად, სანყისი ეკონომიკური ბალანსი, წონასწორობა მხარეთა შორის მაორიენტირებული კრიტერიუმია ხელშეკრულების ადაპტაციის პროცესშიც. რთულია სასამარ-

¹³⁴ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 327.

¹³⁵ იქვე.

¹³⁶ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Nonperformance in International Arbitration. Kluwer Law International: Alphen aan den Rijn, 2009, 499.

¹³⁷ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპები 6.2.1, ევროპული პრინციპების 6:111 (1) და DCFR- ის III – 1:110-ე მუხლები.

¹³⁸ Flambouras D., Comparative Remarks on CISG Article 79 & PECL Articles 6:111, 8:108, Pace Law School Institute of International Commercial Law, May, 2002, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp79.html>> [10.10.2021].

¹³⁹ Goldber V. P., Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 347.

თლოსთვის ხელშეკრულების ადაპტაციის ერთმნიშვნელოვანი სახელმძღვანელო პრინციპების შეთავაზება დოქტრინის მიერ, მაგრამ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე არსებული სანყისი წონასწორობა უნდა შენარჩუნდეს ხელშეკრულების ადაპტაციით მიღწეული შედეგით.¹⁴⁰

დამაბრკოლებელი გარემოებების განგრძობითი ხასიათი და ადაპტირებული ხელშეკრულების შესრულების ობიექტური პერსპექტივა. სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს ხელშეკრულების შესრულების შესაძლებლობები და ფორმები მომავლის გარკვეული დროის პროგნოზირებით, რომლის განმავლობაში გაგრძელდება გარეშე დამაბრკოლებელი ფაქტორების ზეგავლენა და მოქმედება (სამომავლო შესრულების კონტექსტი) მხარეთა სახელშეკრულებო ურთიერთობაზე.

ინტერვენციის ფარგლები. სასამართლომ შესაძლებელია შეცვალოს როგორც სახელშეკრულებო დებულებები, ისე შესრულების საშუალებები, მექანიზმები და ფორმები, რომელიც აუცილებელია მხარეთა უფლება-მოვალეობათა ბალანსის აღსადგენად.

სახელშეკრულებო რისკის ანალიზი. სასამართლოს ყურადღება ასევე უნდა მიექცეს ერთ-ერთ საკვანძო ფაქტორს – ეკონომიკური და პროფესიული საქმიანობის დასაშვები, ნორმალური რისკის ფარგლებს, რომელსაც კანონმდებელი, როგორც წესი, შესრულების განხორციელებაზე ვალდებულ პირს – მოვალეს აკისრებს. სასამართლოს შეფასების საგანი ხდება სახელშეკრულებო შეთანხმებით სახელშეკრულებო რისკის პირდაპირი გადანაწილების საკითხიც. გარკვეული კატეგორიის გარემოებათა წარმოშობის რისკი შეიძლება ნაგულისხმევად ეკისრებოდეს მხარეს შერულების შინაარსიდან და ხასიათიდან გამომდინარე ან შეიძლება საერთოდ გამოირიცხოს იყოს მხარეთა რისკის სფეროდან (მაგალითად, ისეთი ექსტრაორდინალური მოვლენის, როგორცაა პანდემია).¹⁴¹ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილების საკითხი უნდა იქნეს შესაწავლილი შეუსრულებელი ვალდებულების ფარგლებთან მიმართებით.¹⁴² უკვე შესრულებულ ნაწილზე ადაპტაციის მექანიზმი გავლენას ვერ მოახდენს. სასამართლოს ყურადღებას იქცევს საკითხი, რა ფარგლებითაა ვალდებულება შესრულებული (შესაძლებელია ერთ მხარეს ჰქონდეს შესრულება განხორციელებული და მეორე მხარეს არა, სრულად ან ნაწილობრივ) ან აღსრულებადი და უცვლელი პირობებით შესრულების მოთხოვნისაგან განთავისუფლება რა მასშტაბის ვალდებულებას შეიძლება შეეხოს.¹⁴³ არსებითია, რომ ხელშეკრულების არსობრივი მიზანი და შინაარსი სრულად არ უნდა გარდაისახოს ხელშეკრულების ადაპტირების კონტექსტში.

¹⁴⁰ *Norbert H., Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law*, წიგნი: *Horn (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985.

¹⁴¹ რისკის კანონისმიერი გადანაწილების წესი გამოირიცხება თუ შემთხვევითობის რისკი რომელიმე მხარეს აქვს ხელშეკრულებით ნაკისრი. *Bulgian Chamber of Commerce and Industry_ 12 Feb 1998, CISG-online 436; Katz A., Remedies for Breach of Contract under the CISG" (2006) 25 Jnt'J Rcv L & Econ 378, 381. Neil Gary Obcnnan, Transfer of Risk from Seller for Buyer in International Commercial Contracts: A Comparative Analysis of Risk Allocation under the CISG, UCC and Incoterms, LLM Thesis, Universite de Montreal, 1997, მითითებულია: Schwenzler I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, Vol. 39, 2008, 715. იხ. ასევე Oberreit W. W., Turnkey Contracts and War: Whose Risks?, in the Transnational Law of International Commercial Transactions, *Horn N., Schmitthoff C. (eds.)*, Vil. 191, 1982.*

¹⁴² *Ciongaru E., Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 149, 2014, 177.

¹⁴³ *Norbert H., Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law*, წიგნი: *Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985.

დროებითი მისადაგების ობიექტური შესაძლებლობა. ხელშეკრულების მისადაგების განხორციელებისას, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ადაპტირებული პირობების დროში მოქმედების ფაქტორიც. მისადაგება იმგვარად უნდა განხორციელდეს, რომ შეცვლილ გარემოებათა არარსებობის პირობებში, ის კვლავ შესრულდეს ხელშეკრულების დადების საწყის ეტაპზე გათვალისწინებული პირობებისა და შეზღუდვების შესაბამისად.¹⁴⁴ აღნიშნული გულისხმობს, ადაპტაციის განხორციელების შესაძლებლობას შეცვლილ გარემოებათა (ან მათი შედეგების) მოქმედების ვადით (დროებითი ადაპტაცია), რაც მხარეს უტოვებს შესაძლებლობას განაახლოს საწყისი ხელშეკრულების მოქმედება დამაბრკოლებელ გარემოებათა (ან ამ გარემოებათა უარყოფითი განგრძობითი ზეგავლენის) აღმოფხვრის შემდგომ.

მისადაგების პრიორიტეტულობა ხელშეკრულების ვადის გათვალისწინებით. ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში გასათვალისწინებელია საკითხი შეეხება გრძელვადიანი თუ მოკლევადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულების დამძიმებას.¹⁴⁵ შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის რისკი განსაკუთრებით მაღალია გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში, რომელიც განაპირობებს მხარეთა სანაცვლო უფლება-მოვალეობათა დისბალანსს.¹⁴⁶ ამასთან, გრძელვადიან ხელშეკრულებებში მეტად შეიძლება იყოს გათვალისწინებული სახელშეკრულებო კავშირის შენარჩუნების სამომავლო ეკონომიკური ინტერესი¹⁴⁷ და ხელშეკრულების შეწყვეტით მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების მასშტაბი.

კონკრეტული სავაჭრო სექტორისათვის ნიშანდობლივი საშუალო მოგების ზღვარი¹⁴⁸ და შეცვლილი გარემოებების გავლენით მისი შემცირების მაჩვენებელი, როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების სიმძიმის ობიექტური, ვალიდური ინდიკატორი.

გარიგების სპეკულაციური ბუნება – გერმანიის მეორე ინსტანციის სასამართლომ ვენის კონვენციის 79-ე მუხლის საფუძველზე არ გაათავისუფლა გამყიდველი პასუხისმგებლობისგან, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების საგნის – ჩინეთიდან საიმპორტო რკინის მოლიბდენუმის ფასი 300%-ით გაიზარდა. სასამართლომ განმარტა, რომ სავაჭრო სექტორში რომლისთვისაც დამახასიათებელია მაღალი რისკის შემცველი, სპეკულაციური თვისების მქონე ოპერაციები, შესრულების გართულების განმარტების ფარგლები უნდა შეიზღუდოს.¹⁴⁹ საქონლით ვაჭრობის სფეროსთვის ნიშანდობლივმა ფასთა რყევებმა როგორც წესი, არ უნდა

¹⁴⁴ *Boroi G.*, Civil Law Treaty. General Part. Persons. Bucharest: All Beck, 2001, 156.

¹⁴⁵ *Brunner Ch.*, Force Majewe and Hardship under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration (Kluwer Law International, The Hague, 2009, 438-441).

¹⁴⁶ მხარეთა ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობებით დატვირთული ორმხრივი ხელშეკრულებები ურთერთშესასრულებელ ვალდებულებათა ეკონომიკურ ბალანსს ემყარება, რომელიც მხარეთა მიერ მათი ნებისა და განზრახვის შესაბამისად არის ფორმირებული. შესაბამისად, აღნიშნული სუბიექტურ სახელშეკრულებო ბალანსად იწოდება. იხ. *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol. 13, №2, 2005, 110, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults> [10.10.2021].

¹⁴⁷ *Norbert H.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law, წიგნი: *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985.

¹⁴⁸ *Brunner Ch.*, Force Majewe & Hardship under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration, Kluwer Law International, The Hague, 2009, 438-439.

¹⁴⁹ იხ. Oberlandesgericht Hamburg, 28 Feb 1997, №167, CISG-online 261.

მიგვიყვანოს შესრულების გართულების არსებობის აღიარებამდე¹⁵⁰ – განმარტავს სასამართლო. უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების 1994 წლის გამოცემის 6.2.2 მუხლის კომენტარის თანახმად, ეკონომიკური წონასწორობის ცვლილება სავარაუდოდ 50%-ზე მეტი მასშტაბით დააფუძნებს „ფუნდამენტურ ცვლილებას“, თუმცა, უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების 2004 წლის (მეორე) გამოცემაში აღარ ვხვდებით კონკრეტული ციფრის დასახელებას, რამეთუ საკითხი ინდივიდუალური საქმის თავისებურებათა შესწავლის საფუძველზე უნდა შეფასდეს. მიუხედავად აღნიშნულისა, სამართლებრივი განსაზღვრულობა მოითხოვს გარკვეული ნიშნულის განსაზღვრას. შიდასახელმწიფოებრივ მართლწესრიგთა მიერ გამოყენებული მიდგომებისა და პრაქტიკული გადაწყვეტის საფუძველზე, იურიდიული დოქტრინაში არსებობს მოსაზრება, რომ ზოგადი ემპირიული წესის თანახმად, 100 %-იანი ცვლილება საკმარისია შესრულების გართულების დაფუძნებისთვის.¹⁵¹ მაგრამ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ 100%-იანი ცვლილების ზღვარი შესაძლებელია გამართლებული იყოს შიდასახელმწიფოებრივი და არა სახელმწიფოთაშორისი ტრანზაქციებისთვის, საერთაშორისო ბაზარისთვის, სადაც ფასთა ცვლილების რისკი და ალბათობა მნიშვნელოვნად მაღალია ეროვნულ, შიდასახელმწიფოებრივ საბაზრო სისტემებთან მიმართებით.¹⁵² საერთაშორისო ბაზრებისთვის, ემპირიული პრაქტიკით, მეტად რეკომენდებულია 150-200%-იანი ზღვრის აღიარება. ამიტომაც, სასამართლოები ვენის კონვენციის გამოყენების პირობებში თავს იკავებენ ფასთა 100%-იანი ეკონომიკური ცვლილების შემთხვევაში შესრულების გართულების აღიარებისგან.¹⁵³ დღესდღეობით არსებობს არაერთი სასამართლო თუ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, რომელიც შესრულების გართულების დაფუძნებისთვის 100%-იან ფასთა ცვლილებას არ მიიჩნევს კმარა ნინაპირობად, რამეთუ ფასთა ცვლილება მეტ-ნაკლებად სავარაუდოა ტრანსსასაზღვრო ბაზრებზე მოქმედი მენარმე სუბიექტებისთვის.¹⁵⁴

მხარეთა ურთიერთობისა პრეისტორიისა და სავაჭრო პრაქტიკის შესწავლა. სასამართლომ მისადაგების პროცესში უნდა შეაფასოს რა არის სამართლიანი ახალი, შეცვლილი გარემოებების პირობებში ისე რომ არც ერთ მხარეს არ დაეკისროს შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი უარყოფითი შედეგები (რისკი) ცალმხრივად და არცერთმა მხარემ მიიღოს გაუმართლებელი უპირატოსობა მეორე მხარის ხარჯზე შეცვლილი გარემოებების გამოყენებით.¹⁵⁵ უნსიტრალის კონსილიაციის წესები (მუხ.7.2)¹⁵⁶ მხარესა და კონსილიატორს აკისრებს

¹⁵⁰ *Leisinger B.*, *Fundamental Breach Considering Non-Conformity of the Goods*, Sellier, Munich, 2007, 119.

¹⁵¹ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration*, Kluwer Law International, The Hague, 2009, 428-435.

¹⁵² *Schwenzer I.*, *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*, Victoria U. Wellington L. Rev., Vol. 39, 2008, 717.

¹⁵³ იხ. ICC Award. 26 Aug 1989, №6281, CISG-online 8; Tribunale di Monza, 14 Jan 1993, CISG-online 540; Joseph Lookovsh.) "Impediments and Hardship in International Sales: A Commentary on Catherine Kessedjian's 'Competing Approaches to Force Majeure and Hardship'" (2005) 25 Jnt'l Rev L & Econ 434, 438, მითითებულია: *Schwenzer I.*, *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*, Victoria U. Wellington L. Rev., Vol. 39, 2008, 716.

¹⁵⁴ იხ. CIETAC, 10 May 1996, №21, CISG-online 1067; Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, 12 Feb 1998, №11, CISG-online 436; Rechtbank van Koophandel, IJsselst, 23 Feb 1994, №1849, CISG-online 371; Cour d'Appel de Colmar, 12 Jun 2001, CISG-online 694; Cour de Cassation, 30 Jun 2004, №964, CISG-online 870.

¹⁵⁵ არ არის სარგებელი, არ არის ზიანი – no profit no loss პრინციპით. იხ. *Schmitthoff C. M.*, *Hardship and Intervener Clauses*, Journal of Business Law, 1980, 82-91.

ვალდებულებას გამოიყენონ ობიექტურობის, სამართლიანობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპები მისადაგების პროცესში, რომლის დროსაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მხარეთა უფლება-მოვალეობები, სავაჭრო სექტორის პრაქტიკა, დავის გარემოებები და მხარეთა ბიზნეს ურთიერთობების წინმსწრები ისტორია.

საწყისი წონასწორობა კომპრომისული ფარგლებით. საარბიტრაჟო ტრიბუნალების განმარტებების შესაბამისად, ხელშეკრულების ადაპტაციის კომპრომისული შედეგი, როგორც წესი, ვერ უზრუნველყოფს მხარეებისთვის იმაზე უკეთესი შეთანხმების მიღწევას, რომელიც ხელშეკრულების დადების ეტაპზე არსებობდა¹⁵⁷. ამდენად, შეცვლილ გარემოებებთან მისადაგებული ხელშეკრულება უნდა ინარჩუნებდეს თავდაპირველ წონასწორობას, რაც ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მხარეთა შეთანხმებით დაფუძნდა, თუმცა შესრულებათა ღირებულებისა და სახელშეკრულებო სარგებლიანობის მასშტაბი ისეთივე მოცულობის ვერ იქნება, რაც ხელშეკრულების დადების დროს იყო მოსალოდნელი. ამ შემთხვევაში საუბარია, მხარეთა მოლოდინების პროპორციულ, კომპრომისულ შემცირებაზე, იმ ხარისხით, რითაც შეცვლილმა გარემოებებმა გარიგების ღირებულებითი რესურსის შემცირება განაპირობა. ადაპტაციის განმახორციელებელმა უფლებამოსულმა ორგანომ ხელშეკრულების ადაპტაციისას უნდა გამოიჩინოს სიფრთხილე და გამოიყენოს ხელშეკრულების ადაპტაციის ზოგადი პრინციპებით გამართლებული მექანიზმები – კეთილსინდისიერებისა და თანასწორუფლებიანობის სახით.¹⁵⁸

ნების ავტონომია და სამართლიანობის კონკრეტული შინაარსის დადგენის ფარგლები. როდესაც საკითხი შეეხება სახელშეკრულებო ფასების შეცვლილ საბაზრო ფასებთან მიახლოებას ან ვალუტის კურსის ცვლილებებით განპირობებულ პირობათა მისადაგებას, აღნიშნული შეიძლება განხორციელდეს მისადაგების სპეციალური სახელშეკრულებო დათქმების, კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკით დადგენილი ზოგადი პარამეტრების საფუძველზე, მაგრამ როდესაც საკითხი შეეხება პირობათა არა მხოლოდ რაოდენობრივი, არამედ ხარისხობრივი მახასიათებლების მოდიფიცირებას, ხელშეკრულების ადაპტაციის პირობების და ფარგლების მდგენელად მეტი ავტონომიით კვლავ მხარეები გვევლინებიან სახელშეკრულებო თავისუფლების პრიმატის გათვალისწინებით.¹⁵⁹ ამიტომაც ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნისას მხარისგან მაქსიმალური მოლოდინია თავად განსაზღვროს ხელშეკრულების ადაპტაციის გონივრული, სამართლიანი არეალი და საამისო მოთხოვნის ობიექტურად დასაბუთებული საფუძვლები. ხელშეკრულების ადაპტაციის პროცესში სასამარ-

---

¹⁵⁶ Resolution №35/52 adopted by the General Assembly on December 4, 1980, Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law, <<https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf>> [10.10.2021].

¹⁵⁷ Wintershall AG, International Ocean Resources, Inc (formerly Koch Qatar, Inc) and others v the Government of Qatar, 15 YB Comm Arb 30 (1990); Antonio Crivellaro, "La révision du contrat dans la pratique de l'arbitrage international" (2017) 1 Rev Arb 69.

¹⁵⁸ Berger K. P., Daniel Behn D., Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 129, შემდგომი მითითებით: Government of the State of Kuwait v the American Independent Oil Company (AMINOIL), 9 YB Comm Arb 71 (1984) at par. 24, 59 [AMINOIL]; 293 Mobil Oil Iran, 294 Wintershall AG, International Ocean Resources, Inc (formerly Koch Qatar, Inc) and others v the Government of Qatar, 15 YB Comm Arb 30 (1990) [Wintershall AG v Qatar]; Mobil Oil Iran v Iran, IUSCT Case №150 (1987).

¹⁵⁹ Bockstiegel Kh., Hardship, Force Majeure and Special Risks Clauses in International Contracts, 159, ნიგნში: Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance: Studies in Transnational Economic Law, Antwerp: Kluwer Law International, Vol. 3, 1985, 166.

თლოსთვის სახელმძღვანელოა სამართლიანობის ზოგადი სტანდარტი (სსკ-ის 325-ე მუხლით დადგენილი პირობათა სამართლიანი განსაზღვრის წესი¹⁶⁰), რომლის გამოყენებით სასამართლოს შეუძლია დაეყრდნოს კეთილსინდისიერების პრინციპის ხარვეზის შემსრულებელ ფუნქციას, თუმცა ნების ავტონომიის ფარგლებში გაუმართლებელი და არათანაზომიერი ჩარევის პრევენციისთვის პრიორიტეტულია ადაპტაციის ზოგადი ორიენტირები კვლავ მხარეთა ნების ავტონომიის წყაროდან იყოს ნაკარნახევი.¹⁶¹

პრაქტიკული შედეგობრიობის თვალსაზრისით, სასამართლოს ინტერვენციის მატერიალიზება რამდენიმე მიმართულებით შეიძლება განხორციელდეს:

1. მოთხოვნილი ადაპტაციის ფარგლებში მოქცეული საქონლის ან მომსახურების ფასის რაოდენობრივი/ ხარისხობრივი¹⁶² ზრდა ან შემცირება – ვალდებულების მასშტაბების შემცირება, გადავადება, ნაწილ-ნაწილ გადახდა, რისკის განაწილება.¹⁶³ სასამართლომ შეიძლება მოახდინოს სახელშეკრულებო პირობების ცვლილება და დაადგინოს ფასის ინდექსაციის კრიტერიუმები.¹⁶⁴ შესრულების გართულების მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების არსებობის დადასტურების შემდეგ, მოვალე ვალდებულების თავდაპირველი შინაარსითა და მოცულობით შესრულებისგან თავისუფლდება დამაბრკოლებელი გარემოების მოქმედების პერიოდში. აღნიშნული შედეგი განსაკუთრებით მაშინ გამოიყენება როდესაც შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოებების მოქმედება განგრძობით ხასიათს ატარებს. ვალდებულების უცვლელი შინაარსით შესრულებისგან განთავისუფლებას აღიარებს ასევე გერმანული სამართალიც, არა მხოლოდ შესრულების შეუძლებლობის, არამედ შესრულების გართულების (313-ე პარ. – გარიგების საფუძვლის რღვევა) არსებობის პირობებშიც.¹⁶⁵ რაც შეეხება ხელშეკრულების თანმდევი აქცესორული ხასიათის ვალდებულებების, გარანტიების მოდიფიცი-

¹⁶⁰ სსკ-ის 325-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულების პირობები უნდა განისაზღვროს ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის ან მესამე პირის მიერ, მაშინ საეჭვოობისას ივარაუდება, რომ ამგვარი განსაზღვრა უნდა მოხდეს სამართლიანობის საფუძველზე. 2. თუ მხარე პირობებს არ მიიჩნევს სამართლიანად, ან მათი განსაზღვრა ჭიანჭურდება, გადაწყვეტილებას იღებს სასამართლო.

¹⁶¹ იხ. ასევე ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:248 მუხლის თანახმად, ხელშეკრულებას თან სდევს არა მხოლოდ მხარეთა მიერ შეთანხმებული სამართლებრივი შედეგები, არამედ ხელშეკრულების ბუნების გათვალისწინებით, მისგან გამომდინარეობს ის უფლება-მოვალეობები, რომელიც აღმოცენდება კანონის ძალით გონიერულობისა და სამართლიანობის პრინციპების ძალმოსილებით. *The Civil Code of the Netherlands, Warendorf H., Thomas R., Curry-Summer I. (transl.)*, Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.

¹⁶² Amsterdam Court of Appeal (Hof Amsterdam 6 May 1982, nr. 314/81). ციტირებულია: *Abas P., Rebus sic stantibus*, Deventer: Kluwer, 1989, 202-205; *Hijma J., The Role of the Court and of the Parties in Adapting a Contract to Unforeseen Circumstances*, Ovid Technologies, Wolters Kluwer Health, 2012, 20, <<https://core.ac.uk/reader/43503426>> [10.10.2021].

¹⁶³ *კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, დარჯანია თ., ჭეჭელაშვილი ზ. (მთარგმნელები), ჩაჩანიძე ე., დარჯანია თ., თოთლაძე ლ. (რედ.)*, მე-13 გამოც., თბ., 2014, 218.

¹⁶⁴ *Ciongaru E., Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice*, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 2014, 177.

¹⁶⁵ *Schwenzer I.* წიგნში: *Schlechtriem P., Schwenzler I. (eds.)*, *Kommentar zum einheitlichen UN Kaufrecht CISG*, 5 ed., CH Beck, Munich, 2008, Article 79 par. 4, 53-54; *ITirich Magnus in J von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetzen und Nebengesetzen*, Wiener UN-Kauji-echt (CJSG) 15 ed., Sellier, Berlin, 2006, Article 79, 59-60; *Wilhelm Albrecht AchijJes* *Kommentar zum UN-Kaufrechtsübereinlwmmen (CJSG)*, Hermann Luchterhand, Berlin, 2000, Article 79 par. 14. ohn Honnold *Uniform Law for International Safes*, 3 ed., Kluwer Law International, The Hague, 1999) Article 79, para 435.5, მიითითებულია: *Schwenzer I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*, *Victoria U. Wellington L. Rev.*, Vol. 39, 2008, 720.

რებას, როგორც წესი სასამართლო მათ მოდიფიცირებაში არ ერევა, თუ ეს უშუალოდ არ მონაზრება მხარის მიერ სასამართლოს წესით მოთხოვნილი მისადაგების არეალში.¹⁶⁶

ხელშეკრულების ადაპტაციასთან დაკავშირებით შეიძლება წარმოვიდგინოთ ორი შესაძლო სცენარი. ნასყიდობის ხელშეკრულებაში გამყიდველი მყიდველს სთავაზობს საქონლის მიწოდებას თუ გადახდის იქნება გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასი, რომელიც განპირობებულია ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმებით (შესრულების გართულება). თუ მყიდველი დათანხმდება, ხელშეკრულება ჩაითვლება მოლაპარაკების საფუძველზე შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგებულად. თუ გამყიდველი უარ განაცხადებს გაზრდილი ფასის გადახდაზე, ხოლო მოვალე უარს იტყვის ხელშეკრულებაზე და გავა ხელშეკრულებიდან შესრულების გართულებაზე მითითებით, მყიდველი თავის მხრივ შეიტანს სარჩელს დამატებითი შესრულების, ან მეტად სავარაუდოდ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. გამყიდველი წარადგენს შეგებებულ სარჩელს მყიდველის მხრიდან ხელშეკრულების მისადაგებაზე უსაფუძვლოდ უარის თქმის საფუძველით და მოითხოვს ზიანის ანაზღაურებას. მყიდველის დასაბუთება იქნება მოვალის მხრიდან მნიშვნელოვანი დარღვევის არსებობა (საქონლის მიყიდვაზე უარის თქმა), რამეთუ შეუძლებელი იყო გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასის გადახდა. სასამართლოს შეფასების მიზანი იქნება განსაზღვროს, გამყიდველის მიერ გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასით საქონლის შესყიდვის მოთხოვნა რამდენად აფუძნებს კრედიტორისათვის მნიშვნელოვან დარღვევას და რამდენად ანიჭებს სანაცვლო შესრულებაზე უარის თქმის უფლებას. სასამართლო შეაფასებს, რამდენად იყო გონივრული და სამართლიანი მყიდველის მხრიდან გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასის გადახდა გამყიდველისათვის არსებული შეცვლილი გარემოებების ბუნების გათვალისწინებით. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ მყიდველი კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე მოეთხოვებოდა მხედველობაში მიეღო ვალდებულების შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოებები და გადაეხადა გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასი, გადაწყვეტილება გამოტანილ იქნება გამყიდველის სასარგებლოდ.

მეორე სცენარში, მყიდველი სთავაზობს გამყიდველს გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასის გადახდას, მაგრამ მოვალეს სურს ხელშეკრულებიდან გასვლა. მყიდველი სასარჩელო მოთხოვნის სახით დააყენებს დამატებითი შესრულების ან/და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას. სასამართლომ უნდა შეაფასოს, რამდენად აგრძელებს შესრულების გართულება მოქმედებას იმ პირობებშიც, როდესაც მყიდველი გამყიდველს სთავაზობს გაზრდილ სახელშეკრულებო ფასს – საკმარისი იყო თუ არა აღნიშნული შეთავაზება შესრულების გართულების დასაძლევად მოვალისათვის. თუ მყიდველის მიერ შეთავაზებული გაზრდილი სახელშეკრულებო ფასი აქარწყლებს შესრულების გართულების მდგომარეობას მოვალისთვის (გამყიდველისთვის), მაშინ ამ უკანასკნელს ეკისრებოდა ვალდებულება მიეყიდა შემოთავაზებულ ფასად საქონელი მყიდველისათვის. შესაბამისად, მოცემულ სცენარში პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს გამყიდველს.¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ *Ciongaru E., Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 149, 2014, 177.*

¹⁶⁷ *Schwenzer I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, Victoria U. Wellington L. Rev., Vol. 39, 2008, 724.*

7.2. ხელშეკრულების შეწყვეტა სასამართლოს მიერ – მისადაგების სასარჩელო მოთხოვნის ალტერნატიული, საგამონაკლისო და *ultima ratio* შედეგი

ხელშეკრულების შეწყვეტა, როგორც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სასარჩელო მოთხოვნის საპასუხოდ სასამართლოს მიერ დაფუძნებული უკიდურესი შედეგი,¹⁶⁸ ყველაზე რადიკალური ინტერვენციის ზომას სასამართლოს მხრიდან. აღნიშნული მოითხოვს ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობის საფუძვლიან დასაბუთებას მოსამართლის მიერ. შესრულების გართულების სამართლებრივ პარადიგმაში ხელშეკრულების შეწყვეტის სამართლებრივი შედეგის შემოყვანა უახლოებს შესრულების გართულებას ფორსმაჟორის კონცეფციას, თუმცა ხელშეკრულების შეწყვეტა განიხილება როგორც შესრულების გართულების *sui generis* – თავისთავადი, თვითმყოფადი მახასიათებელი.¹⁶⁹ ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგი სასამართლოს მიერ დგება მაშინ, როდესაც შეუძლებელი, მიუღწეველია შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი უარყოფითი შედეგების, ზიანისა თუ სარგებლის მხარეებზე სამართლიანი გადანაწილების უზრუნველყოფით. შეწყვეტის შედეგი გამართლებულია დადგეს მაშინ, როდესაც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება თუნდაც ერთი მხარისთვის უსამართლო შედეგებს წარმოშობს, შეწყვეტა აუცილებელია უარყოფითი შედეგებისა და ზიანის მინიმიზაციისათვის, როდესაც ხელშეკრულების შესრულების მიზანი ხელშეკრულების ადაპტაციით მიუღწეველია, ქარწყლდება ან კარგავს სოციალურ სარგებლიანობას.¹⁷⁰

მაგალითად, არსებითი პირობა ხელშეკრულების დადების მამოტივირებელი და განმსაზღვრელი ფაქტორია შრომით ურთიერთობაში. ადაპტაციამ შეიძლება შეამციროს შესასრულებელი სამუშაოს მოცულობა თუ ანაზღაურების შემცირება უკიდურესი აუცილებლობა ხელშეკრულების გადასარჩენად. თუ მხარისათვის ქარწყლდება სახელშეკრულებო ინტერესი, აღნიშნული აფუძნებს მისადაგების შეუძლებლობას და მიყვარს სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგად *ex nunc* (სამომავლო და არა უკუქცევითი – *ex ante* შედეგებით).

როდესაც საუბარია ხელშეკრულების საფუძვლის, სახელშეკრულებო ინტერესის რღვევაზე, უნდა გაიმიჯნოს მხარეთა ცალკეული სახელშეკრულებო ინტერესები და ზოგადად, თავისთავად ხელშეკრულების არსობრივი მიზანი და ინტერესი. ხელშეკრულების ინტერესი ფარავს ეკონომიკურ სარგებელს, შეთანხმების ეკონომიკურ მიზანს, რომელიც მხარეებმა მიანიჭეს მათ შეთანხმებას და რომელიც შეიძლება დადგინდეს ხელშეკრულების პირობათა სისტემური ანალიზის, საერთო სულისკვეთების განსაზღვრის საფუძველზე. ხელშეკრულების ზოგადი ინტერესი არ შემოიფარგლება კონკრეტული მხარის სანაცვლო შესრულებით, არამედ მისი განსაზღვრა მოითხოვს ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ნაგულისხმევ ხელშეკრულების ეკონომიკური სარგებლიანობის პრაგმატულ შეფასებას. ხელშეკრულების მიზნის განსაზღვრის დროს მოსამართლე მხედველობაში იღებს მხარეთა ინტერესს, გამოაცალკევებს

¹⁶⁸ Ciernatnice I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 64.

¹⁶⁹ Ciongaru E., Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 149, 2014, 177.

¹⁷⁰ Pop L., Popa I. Fl., Vidu S. I., Civil Law Treaty. Obligations, Vol. II. Contract, Bucharest, Universul Juridic, 2012, 160.

მისგან და ადგენს ხელშეკრულების, როგორც მთლიანი კონსტრუქციის, ზოგად მიზანს.¹⁷¹ აღნიშნული პერსპექტივიდან, თავისთავად ხელშეკრულების მიზანი არის მხარეთა სახელშეკრულებო მოლოდინების გამაერთიანებელი, დამაკავშირებელი საზრისი.¹⁷² ხელშეკრულება არის დამოუკიდებელი სამართლებრივი ორგანიზმი, ცალკეული ელემენტებით შემდგარი კონსტრუქცია, რომელიც მხარეთა ურთიერთთანმხვედრი, ურთიერთმფარავი ნების მიღმა, ატარებს თავისთავად, თვითმყოფად, გლობალურ ლოგიკურ მიზანს.¹⁷³ თანამედროვე სამართლებრივ სივრცეში ხელშეკრულება განიხილება, როგორც მხარეთა ლეგიტიმური მიზნებისა და ინტერესების ამსახველი შეთანხმება და არა მარტოდ კონტრაქტითა უფლებებისა და მოვალეობების მკაცრად მარეგლამენტირებელი დოკუმენტი.¹⁷⁴

მისადაგების პროცესში სასამართლო თავდაპირველ სახელშეკრულებო მიზანს განმარტავს კეთილსინდისიერების ჭრილში. ხელშეკრულების შეწყვეტა მოითხოვს, რომ შეწყვეტის უარყოფითი შედეგები სამართლიანად გადანაწილდეს ორივე მხარეზე. მაგალითად, თუ შესრულების ვალდებულებისგან ცალმხრივად განთავისუფლება მხოლოდ ერთი მხარე (მოვალე) კრედიტორისათვის მაკომპენსირებელი შედეგის განსაზღვრის გარეშე, ეს შედეგობრივად გამოიწვევს იმას, რომ შეცვლილი გარემოებების რისკი დაეკისრა მხოლოდ კრედიტორს,¹⁷⁵ რასაც სახელშეკრულებო თანაზომიერების პრინციპი ვერ შეინყნარებს. სწორედ ამიტომ, ხელშეკრულების შეწყვეტისას სასამართლო განსაზღვრავს შეწყვეტის პირობებს ორივე მხარის თანაზომიერ ინტერესებში, გამანონასწორებელი ვექტორით.

ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგის განსაზღვრისთვის მოსამართლე მიმართავს ხელშეკრულების განმარტებას.¹⁷⁶ ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგების მხარეებზე თანაზომიერი გადანაწილებისას, სასამართლოს მიერ აუცილებლად უნდა შეფასდეს ის ზიანი, რაც კრედიტორს ადგება მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებით. ხელშეკრულების შეწყვეტისას მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება შეიძლება ყოველთვის არ იწვევდეს ხელშეკრულების შეწყვეტის უარყოფითი შედეგების კრედიტორზე სრულ დაკისრებას. მაგალითად, შეცვლილი გარემოებებით შეიძლება წარმოიშვას არსებითი დისბალანსი კრედიტორის მიერ მისაღები შესრულების ღირებულებასა (*value of performance*) და მოვალის მიერ შესრულებისათვის აუცილებელ ფინანსურ ტვირთს (*financial burden of performance*) შორის¹⁷⁷. ასეთ შემთხვევაში, შეცვლილი გარემოე-

¹⁷¹ *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, 2014, 177-178.

¹⁷² *Tison R.*, Le principe de l'autonomie de la volonte dans l'ancien droit francais. Paris: Domat, Montchrestien, 1931, 15.

¹⁷³ *Carbonnier J.*, Flexible droit, 8th ed., Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1995, 312, მითითებულია: *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 149, 2014, 178.

¹⁷⁴ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 74.

¹⁷⁵ PECL, Art. 6:111.

¹⁷⁶ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contract, *Victoria U. Wellington L. Rev.*, Vol. 39, 2008, 715.

¹⁷⁷ გერმანული დოქტრინა აღნიშნულს აკვალიფიცირებს „ფარდობით“ შესრულების შეუძლებლობად. იხ. გსკ-ის 275-ე (2) მოვალეს შეუძლია, უარი თქვას ვალდებულების შესრულებაზე იმდენად, რამდენადაც შესრულება მოითხოვს ხარჯებს, რომლებიც ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით მნიშვნელოვნად შეუსაბამოა კრედიტორის ინტერესთან ვალდებულების შესრულების მიმართ. იმის განსაზღვრისას, თუ რა გონივრული

ბებით მოვალისთვის იზრდება შესრულების უზრუნველსაყოფად აუცილებელი ფინანსური ტვირთი, სიმძიმე, რაც ცალკეულ შემთხვევაში შესაძლოა იწვევდეს კრედიტორის მიერ მისაღები შესრულების ღირებულების პროპორციულ ზრდას, რაც მნიშვნელოვნად შეიძლება აღემატებოდეს შესრულების იმ ღირებულებას, რისი მიღებაც ნავარაუდები იყო კრედიტორის მიერ უცვლელ გარემოებათა პირობებში მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულებისას. ასეთ შემთხვევაში მოვალის შესრულების და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისგან განთავისუფლება შეიძლება იმ ფარგლებით განხორციელდეს, რაც აბალანსებს და ანონასწორებს ხელშეკრულების შეწყვეტის უარყოფით შედეგებს ხელშეკრულების სანყისი შესრულების ღირებულების და არა შესრულების გაზრდილი ღირებულების მხედველობაში მიღებით. ამდენად, თუ არსებობს დისბალანსი შესრულების ტვირთსა და კრედიტორის მიერ მისაღები შესრულების ღირებულებას შორის, ხელშეკრულების შეწყვეტის უარყოფითი შედეგების მასშტაბი კრედიტორისათვის უნდა შეფასდეს ხელშეკრულების შესრულების სანყისი (ხელშეკრულების დადების დროს პროგნოზირებადი) ღირებულებით და არა შეცვლილი გარემოებების გავლენით შეუსაბამოდ გაზრდილი შესრულების ინტერესის ფინანსური ღირებულებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესრულების გართულების პარადიგმა დაკარგავდა არსებობის პრაქტიკულ საზრისს.¹⁷⁸ დაუშვებელია, შეწყნარებულ იქნეს შეცვლილი გარემოებების წარმოშობით ერთ-ერთი მხარის მნიშვნელოვანი ფინანსური უპირატესობის მოპოვება, გამდიდრება მეორე მხარის ხარჯზე.¹⁷⁹ სწორედ ამ თვალსაზრისით ვლინდება სასამართლოს გამანონასწორებელი და სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის ინტერვენციული უფლებამოსილება.

მხარეთა ურთიერთსანაცვლო შესრულებათა ან შესრულების ტვირთისა და შესრულების მიღების ინტერესის ღირებულებითი თანაფარდობის¹⁸⁰ კვლევა იწყება შეცვლილი გარემოებების აღმოცემების მომენტიდან ხელშეკრულების სამომავლო შესრულებაზე ორიენტირებით, უკვე განხორციელებულ შესრულებათა გადახედვა უკუქცევითი ეფექტით დაუშვებელია. ამდენად, ხელშეკრულების ადაპტაცია, მხარეთა ფინანსურ-ეკონომიკურ ვალდებულებათა გადახედვა ზოგადი სახელშეკრულებო წონასწორობისა და თანასწორობის, ხელშეკრულების პირობათა კეთილსინდისიერი შესრულების პრინციპთა უზრუნველსაყოფად ხორციელდება.

უკიდურესი ღონისძიების სახით ხელშეკრულების შეწყვეტის გამოყენება გამართლებულია მაშინ, როდესაც შეუძლებელია მისადაგება ან მხარეთა ურთიერთსანაცვლო ინტერესების გათვალისწინებით შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების შეგუება უსამართლო და არაგონივრულია.¹⁸¹ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების (2004) 6.2.3 (4). ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების (1999) 6:111 (3) და DCFR-ის (2008) III 1:110 (2) (b) საპირისპირი მოდელი გათვალისწინებული აქვს იტალიის სამოქალაქო კოდექსს, სადაც

ძალისხმევა შეიძლება მოეთხოვოს მოვალეს, მხედველობაშია, ასევე, მისაღები მოვალის ბრალეულობა შესრულების ხელშეშლაში.

¹⁷⁸ იხ. ასევე *Beleiu Gh.*, Theory of Imprevison – Rebus sic Stantibus, in Civil Law II, Law Magazine, Issue 10-11, 2003, 408-409.

¹⁷⁹ *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 149, 2014, 178.

¹⁸⁰ *Horn N.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and in International Law, in: *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, at 15 et seq.

¹⁸¹ გსკ-ის 313 (3) პარ.

დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს ხელშეკრულების შეწყვეტა. ხელშეკრულების მისადაგება საკანონმდებლო დონეზე გათვალისწინებული არ არის.¹⁸²

სასამართლოს უფლება აქვს შეწყვიტოს ხელშეკრულება იმ ზოგადი წესებისაგან განსხვავებული პირობებით, რომელიც იმოქმედებდა ზოგადად ხელშეკრულებიდან გასვლის დროს. სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევაში, იგი განსაზღვრავს ხელშეკრულების შეწყვეტისთვის გონივრულ ვადას, რათა არ მოხდეს დაზარალებული მხარისათვის ზიანის მიყენება.¹⁸³ თუ ვერც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება და ვერც ხელშეკრულების შეწყვეტა უზრუნველყოფს მხარეთა საუკეთესო ინტერესების გონივრულ დაბალანსებას, მაშინ სასამართლოს შეუძლია კიდევ ერთხელ მოუწოდოს მხარეებს მოლაპარაკებისაკენ ან ძალაში დატოვოს ხელშეკრულება უცვლელად, თავდაპირველად შეთანხმებული პირობებით.

უმთავრესია, რომ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, ისევე როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების ან შეუძლებლობის საფუძვლით სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება, არ იწვევს სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპის ხელყოფას.¹⁸⁴

7.3. მხარეთა მოლაპარაკების ვალდებულების საფუძვლები კონტინენტურ, უნიფიცირებულ და ქართულ სამართალში

ხელშეკრულება არის ინსტრუმენტი, რომელიც მხარეთა ლეგიტიმური მოლოდინის აღსრულებისათვის მოითხოვს მუდმივ ურთიერთთანამშრომლობას და თანაქმედების (*duty to cooperate*), გულისხმობის ვალდებულების განხორციელებას. ურთიერთთანამშრომლობის ვალდებულება, როგორც მხარეთა ქცევის სახელმძღვანელო პრინციპი, სახელშეკრულებო მოლაპარაკებას შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების უპირობოდ თანამდევ პროცესად მოიაზრებს.¹⁸⁵

შეცვლილ გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სასამართლოსეული უფლებამოსილების გამოყენებამდე, მხარეთა ნების ავტონომიის პრიმატის აღიარების გამოძახილია არაერთი სამართლის, მათ შორის საერთო სამართლის სისტემაში, ასევე უნიფიცირებულ სამართალსა¹⁸⁶ და საერთაშორისო აქტებში¹⁸⁷ ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მხარეთა

¹⁸² იხ. მსგავსად ICC Hardship Clause, 2003, par. 3.

¹⁸³ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 327.

¹⁸⁴ Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 11.

¹⁸⁵ Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 238.

¹⁸⁶ უნიდროას სახელშეკრულებო პრინციპების PICC 6.2.3(1) მუხლი, ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების (PECL) მუხლი 6:111(2) და DCFR-ის მუხლი III- I:110(3)(d), ICC's Hardship Clause 2003; იხ. ასევე, Barcellona M., "Appunti a proposito di obbligo di rinegoziazione e gestione delle sopravvenienze", in "Europa e diritto privato", 2003, III, 501, მითითებულია: Marchioro I., European Contracts in the COVID-19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives, Wolters Kluwer, 2020, <<http://regulatingforglobalization.com/2020/06/29/european-contracts-in-the-COVID-19-age-a-need-for-adaptation-and-renegotiation>> [10.10.2021].

¹⁸⁷ Resolution №35/52 adopted by the General Assembly on December 4, 1980, Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law, <<https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media->

მიერ კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად¹⁸⁸ მოლაპარაკების წარმართვის ვალდებულების განმტკიცება. განსაკუთრებით მკაცრად მოქმედებს ეს ვალდებულება შრომითსამართლებრივი ხელშეკრულების მისადაგებისას.¹⁸⁹ გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში აღიარებულია მიდგომა, რომ მხარეს ენიჭება შეტყობინების გაგზავნისა და სახელშეკრულებო მოლაპარაკების მოთხოვნის უფლება.¹⁹⁰ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკიდან ვლინდება, რომ მართლმსაჯულება უპირატესობას გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მხარეთა ნების თავისუფლების პრინციპის საფუძველზე განხორციელებულ სახელშეკრულებო მოლაპარაკებას ანიჭებს. თვით გერმანული ვალდებულებითი სამართლის რეფორმამდეც გერმანული სასამართლო პრაქტიკა ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევისას მხარეთა უპირველეს ვალდებულებად აღიარებდა კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე ურთიერთმოლაპარაკების სავალდებულოობას ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით.¹⁹¹

მიუხედავად იმისა, რომ შეცვლილ გარემოებათა პირობებში მოლაპარაკების ვალდებულების დამაფუძნებელი ნორმა არ არსებობს ნიდერლანდების, იტალიის სკ-ში, ისევე როგორც გსკ-სა და სსკ-ში, ამ ვალდებულების არსებობა შეიძლება განიმარტებოდეს სსკ-ის 415-ე (2) მუხლისა¹⁹² და გსკ-ის 254-ე (2) პარაგრაფიდან გამომდინარე.¹⁹³ ხსენებული ნორმატიული დებულებებით განმტკიცებული ზიანის შემცირების ვალდებულება თავისთავად გულისხმობს მხარეთა მოვალეობას, შეცვლილ გარემოებათა პირობებში კეთილსინდისიერების ფარგლებში შეეცადნონ ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს და თავიდან აიცილონ ან შეამცირონ შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული განგრძობითი, მზრდადი ხასიათის უარყოფითი შედეგების მასშტაბების გაფართოების რისკი.¹⁹⁴ ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ

documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf> [10.10.2021]; U.N. ECOSOC, Draft Code of conduct for Transnational Corporations, U.N. Doc. E/C.10/1982/6, Annex (1982).

¹⁸⁸ *Brunner Ch.*, Force Majewe and Hardship Under General Contract Principles: Exemption of Non-Perfonnance in International Arbitration, Kluwer Law Interuational, The Hague, 2009, art. 79, par.. 24.

¹⁸⁹ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 65.

¹⁹⁰ OLG Karlsruhe, DB 1980, 254 (საქმე შეეხება ელექტროენერჯის მიწოდების გრძელვადიან ხელშეკრულებას).

¹⁹¹ *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule. A Comparative Analysis with Reference to Anglo American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. of Priv. L., Vol. 13, 2005, 134, <www.KluwerLawInternational.com> [10.10.2021].

¹⁹² 415-ე მუხლი: 1. თუ ზიანის წარმოშობას ხელი შეუწყო დაზარალებულის მოქმედებამაც, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ამ ანაზღაურების მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ უფრო მეტად რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული. 2. ეს წესი გამოიყენება მაშინაც, როცა დაზარალებულის ბრალი გამოიხატება მის უმოქმედობაში – თავიდან აეცილებინა ან შეემცირებინა ზიანი. იხ. ასევე ვენის კონვენციის 77-ე მუხლი და *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, Victoria U. Wellington L. Rev., Vol. 39, 2008, 725.

¹⁹³ გსკ-ის § 254, თანაბრალეულობა (1) თუ ზიანის დადგომას ხელი შეუწყო დაზარალებულის ბრალეულმა ქმედებამ, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, ისევე როგორც ანაზღაურების მოცულობა, დამოკიდებულია იმაზე, ზიანი უფრო მეტი ოდენობით თუ რომელი მხარის ბრალით არის გამოწვეული; (2) ეს წესი მოქმედებს, აგრეთვე, იმ შემთხვევებში, როდესაც დაზარალებულის ბრალი გამოიხატება უმოქმედობით, მიექცია მოვალის ყურადღება იმ უჩვეულოდ დიდი ზიანის საფრთხეზე, რომლის შესახებაც მოვალემ არ იცოდა და არც უნდა სცოდნოდა, ანდა დაზარალებულმა არ მიიღო ზომები ზიანის თავიდან ასაცილებლად ან შესამცირებლად. შესაბამისად გამოიყენება § 278.

¹⁹⁴ გერმანულ დოქტრინის არაერთი წარმომადგენელი მხარს უჭერს მოლაპარაკების სავალდებულოობის პრინციპის არსებობას გერმანულ სამართალში. *Grüneberg Ch.* წიგნში: *Palandt O. and others (eds.)*, Bürgerliches Gesetzbuch (67ed, Munich, 2008) § 313 BGB, par. 41; *Heinrichs H.*, "Vetragsanpassung bei

გერმანული, ისევე როგორც ქართული სამართალი კატეგორიულად არ ადგენს მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულებას, მხარე აღჭურვილია უფლებამოსილებით პირდაპირ მიმართოს სასამართლოს ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით.¹⁹⁵ ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში მხარეთა მიერ მოლაპარაკების წარმოება კანონისმიერ მოთხოვნად განიმარტება.¹⁹⁶ უზენაესი სასამართლო ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე მოლაპარაკების წარმართვაზე უარის თქმას, იმ ვითარებაში, როდესაც, მეორე მხარემ გამოიყენა ყველა შესაძლებლობა, რათა დაერწმუნებინა მოსარჩელე ობიექტურად არსებულ გარემოებებთან ხელშეკრულების მისადაგების აუცილებლობაში (ობიექტურად დაასაბუთა შესრულების შეუძლებლობის საფუძველები და შესთავაზა მისადაგების რამდენიმე ალტერნატივა), განმარტავს მესაკუთრის მხრიდან უფლების ბოროტად გამოყენებად ამ უფლების უპირატესობის არარსებობის პირობებში.¹⁹⁷

აღნიშნული საკანონმდებლო პოლიტიკა უბიძგებს მხარეებს, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი კონტროლითა და ჩართულობით განახორციელონ მისადაგება სასამართლოსთვის ამ უფლების დელეგირებამდე. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულება არის ქცევის (*Obligation de moyens*) და არა შედეგის (*Obligation de résultat*) – შეთანხმების მიღწევის ვალდებულება.¹⁹⁸ კლასიკურ, მხარეთა პირისპირ (მესამე პირთა ფასილიტაციის გარეშე) მოლაპარაკებაში მხარის ჩართვა როგორც წესი, არ არის შეთანხმებაზე ორიენტირებული, თუ მოლაპარაკების შედეგი, მორიგება აღსრულების სასამართლოსეული ძალმოსილებით, შესაბამისად, სამართლებრივ-ეკონომიკური სტაბილურობის პერსპექტივით, არ არის გამყარებული. იშვიათია, მხარეებისგან კონსტრუქციული და თანამშრომლობითი მოლაპარაკების მოლოდინი, მით უფრო მოლაპარაკების ვალდებულების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის არარსებობის პირობებში.¹⁹⁹ გარდა ამისა, კლასიკურ მოლაპარაკებას არ აქვს კონფიდენციალური ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოუყენებლობის დაცვის საკანონმდებლო გარანტია, რის გამოც ბიზნეს დავები უმთავრესად თანხმდება არა კლასიკურ მოლაპარაკებაში, არამედ კონფიდენციალურობისა და აღსრულების საკანონმდებლო გარანტიებით აღჭურვილ ფასილიტაციურ პროცესებში.²⁰⁰ გარდა ამისა, საკითხის კომპლექსურობისა და სირთულის გათალისწინებით, ძალიან რთულია კეთილსინდისიერების პრინციპის სა-

---

Störung der Geschäftsgrundlage: Eine Skizze der Anspruchslösung des § 313 BGB” in *Stephan Lorenz and others (eds.) Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag* (CH Beck, Munich, 2005) 183, 195; *Karl Riesenhuber* “Vertragsanpassung wegen Geschäftsgrundlagenstörung – Dogmatik, Gestaltung und Vergleich”, 2004 59, *Betriebs-Berater*, 2697-2698, მითითებულია: *Schwenzer I.*, *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*, *Victoria U. Wellington L. Rev.*, Vol. 39, 2008, 722.

¹⁹⁵ *Schlechtriem P.*, *The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe*, *Oxford U Comparative L Forum*, 2002, 2.

¹⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 19 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1076-996-2017.

¹⁹⁷ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 22 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1298-2018.

¹⁹⁸ *Reimann M., Zimmermann R.*, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, USA, 2008, 923.

¹⁹⁹ თუმცა კი, პასუხისმგებლობა მოლაპარაკების ვალდებულების დარღვევისათვის შეიძლება სახელშეკრულებო დათქმებით იყოს გათვალისწინებული, მაგრამ არაკეთილსინდისიერების მტკიცების ტვირთის სიმძიმე აღნიშნულ დათქმებს არაეფექტიანს ხდის.

²⁰⁰ იხ. მაგალითად, *Resolution №35/52 adopted by the General Assembly on December 4, 1980, Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law*, <<https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf>> [10.10.2021].

წინააღმდეგოდ მოლაპარაკების ვალდებულების დარღვევის მტკიცება შეთანხმების ნებაყოფლობითობის პრინციპის მოქმედების პირობებში.

ქართულ ნორმატიულ რეალობაში გამოსავალი შეიძლება იყოს სავალდებულო სასამართლო მედიაციისადმი საქმის დაქვემდებარება, რაც მოემსახურება რამდენიმე მიზანს: მხარეები იმ მოლოდინით, რომ სასამართლო თავად განახორციელებს ხელშეკრულების ადაპტაციას, მხარეები მეტად შეეცდებიან მოლაპარაკებით დაადგინონ ადაპტაციის მიმართ მათი ნების საზღვრები და მიაღწიონ აღსრულებაუნარიან სამედიაციო მორიგებას.

სამედიაციო პროცესის ფარგლებში შეუთანხმებლობის შემთხვევაში მხარეებს შეეძლება გააგრძელონ სამართალწარმოება სასამართლოში მეტად დაკონკრეტებული, გამოკვლეული სახელშეკრულებო ინტერესებითა და პირობებით, დააზუსტონ მათი მოთხოვნები და დაუდგინონ სასამართლოს ადაპტაციის მაორიენტირებელი საზღვრები (თუ მედიაციისადმი საქმის გადაცემა მთავარ სხდომამდე მოხდა სავალდებულო მედიაციის ფარგლებში). აქვე აღსანიშნავია, მედიაციის პროცესში დავის გადაცემის დამატებითი უპირატესობა: დავის დროული გადაწყვეტის საჭიროების არსებობა ფულად ვალდებულებათა ვადაგადაცილების საფუძველზე სწრაფი ზრდის გამო. ასევე, მედიაციის პროცესში მხარეები უფლებამოსილი არიან კომპლექსურად მიუდგნენ საკითხს და გააფართოონ გაცვლითი რესურსები, გასანაწილებელი სიკეთე, მორიგების ორბიტაში შემოიყვანონ ის რესურსები, რომელიც დავის მიღმა საქმიანობას უკავშირდება. ხშირად მხარეებს აკავშირებთ არა მხოლოდ სადავო ურთიერთობა, არამედ სხვა კომპლექსური ურთიერთკავშირები სხვადასხვა გარიგების ფარგლებში. საკითხისადმი სისტემური მიდგომა და შეთანხმების არეალის გაფართოება მისცემთ მხარეებს შესაძლებლობას შეთანხმდნენ არა მხოლოდ სადავო ურთიერთობაზე, არამედ შეთანხმების ალტერნატივად შემოიყვანონ სხვა ურთიერთობის ფარგლებში არსებული ბიზნეს რესურსები და სისტემურად გადაწყვიტონ არა კონკრეტულად ერთი დავის, არამედ მათი ბიზნეს ურთიერთობის შენარჩუნების პერსპექტივა კონკრეტული სასამართლო დავის მიღმა არსებული მატერიალური რესურსების მოლაპარაკების ორბიტაში შემოიყვანით. ამიტომაც ხშირია სამედიაციო პრაქტიკაში ისეთი დავები, როდესაც მხარეები ერთი სასამართლო დავით აგვარებენ მათ რამდენიმე სახელშეკრულებო ურთიერთობაში არსებულ უთანხმოებას ან სხვა ურთიერთობაში არსებული, ხელმისაწვდომი რესურსებით ცდილობენ ერთმანეთის დაინტერესებას კონკრეტული სასამართლო დავის გადასაწყვეტად. აქვე უნდა აღნიშნოს, რომ სავალდებულო მედიაციას ვერ გადაეცემა ქონებრივი დავა, რომელიც 20000 ლარს აღემატება, თუმცა სასამართლო სამედიაციო პრაქტიკა იცნობს შემთხვევებს, როდესაც ხსენებულ დასაშვებ ზღვარზე მაღალი ოდენობის დავის მხარეები მოსამართლის რეკომენდაციით დაესწრნენ მედიაციის საინფორმაციო შეხვედრას და აირჩიეს მედიაცია ორმხრივი ნებაყოფლობითი თანხმობის საფუძველზე, მას შემდეგ რაც მათ განემარტათ პროცესის არსობრივ /პროცედურული უპირატესობები მათი დავის ინდივიდუალიზაციის კონტექსტში. სამომავლოდ, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სარჩელები სავალდებულო მედიაციას დაქვემდებარებულ საქმეთა კატეგორიაში უნდა გაერთიანდეს, რაც თავსებადი იქნება არაერთი ქვეყნის მართლწესრიგთან და რაც მთავარია, აღნიშნული წაახალისებს მხარის ნების ავტონომიის პრინციპის მეტი მასშტაბით რეალიზებას ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში.

სასამართლოს ინტერვენციული როლი სახელშეკრულებო თავისუფლებისა და გარიგების არსის ფარგლებში განმსაზღვრელი იქნება სამედიაციო მორიგების მიუღწევლობის შემთხვევაშიც. აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ მედიაციის პროცესში მხარე გა-

დანყვეტილებას იღებს მხოლოდ სასამართლოში მოსალოდნელი პერსპექტივის ანალიზის საფუძველზე. მხარე მედიაციის საუკეთესო და საუარესო ალტერნატივის პროგნოზირებით განსაზღვრავს ოპტიმალური მორიგების არეალს მედიაციის პროცესში. ამიტომ სავალდებულო მედიაციაში შეთანხმების მიზნით კეთილსინდისიერი და არა ფორმალური მონაწილეობა მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული იმაზე, რომ სასამართლოს დანერგული ჰქონდეს ხელშეკრულების ადაპტაციის პრაქტიკა, რაც მხარეს მისცემს იმის გააზრების შესაძლებლობას, რომ სამედიაციო მორიგების ნებაყოფლობით მიუღწევლობის შემთხვევაში ადაპტაციის პირობების მდგენელი იქნება სასამართლო. აღნიშნულმა კი შეიძლება მეტად წახალისოს და სტიმულირება მოახდინოს მხარეთა ნების თავისუფალი გამოვლენის ფარგლებში ხელშეკრულების ადაპტაციის განხორციელებას მედიაციის პროცესში. იურიდიულ დოქტრინაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კეთილსინდისიერების პრინციპის სანინაალმდეგოდ მოლაპარაკების ჩაშლა შეიძლება განხილულ იქნეს საპროცესო ხარჯების დაკისრების საფუძველად.²⁰¹ მსგავსად, სავალდებულო სასამართლო მედიაციაში მონაწილეობაზე უარის შემთხვევაში მხარე ჯარიმდება და მასვე ეკისრება სასამართლო ხარჯების ანაზღაურება.²⁰² გარდა ამისა, სავალდებულო სასამართლო მედიაციაში მონაწილეობაზე უარის თქმად ითვლება მხარის მიერ კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევა, როდესაც მიუხედავად პროცესის სესიებზე მხარის გამოცხადებისა, ის არ წარადგენს შეთანხმების მიღწევისათვის აუცილებელ ობიექტურ მონაცემებს, არ აქვს შეთავაზება ან არ რეაგირებს მხარის სანაცვლო შეთავაზებებზე. შესაბამისად, მხარის მიერ კეთილსინდისიერების პრინციპის სანინაალმდეგოდ, შეთანხმების მიზნის გარეშე პროცესში ფორმალური ჩართულობა არ მიიჩნევა სავალდებულო მედიაციაში მონაწილეობად, რის საფუძველზე მედიატორს შეუძლია შეწყვიტოს პროცესი ორი საფუძველით: 1. სავალდებულო მედიაციის პროცესი არ შემდგარა, რადგან მეორე მხარეს არ მიეცა კეთილსინდისიერი და შედეგზე ორიენტირებული მოლაპარაკების შესაძლებლობა. 2. სავალდებულო მედიაციის პროცესი უნდა შეწყდეს მედიატორის ინიციატივით, რამეთუ ის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მოლაპარაკების გაჭიანურების საშუალებად და იქცეს მართლმსაჯულებისადმი ხელმისაწვდომობის უფლების განხორციელების საფრთხედ. მედიატორთა ეთიკის კოდექსებით გათვალისწინებული პროცესის ეფექტიანობის პრინციპის უზრუნველყოფი მექანიზმები გამორიცხავს მედიაციის პროცესის საქმის გაჭიანურებისთვის გამოყენების საფრთხეს.

როგორც აღინიშნა, კონტინენტური სისტემის ცალკეულ მართლწესრიგში შეცვლილ გარემოებათა პირობებში ხელშეკრულების ადაპტაცია სასამართლოს მიერ განსახორციელებელი პრიორიტეტული, უპირველესად გამოსაყენებელი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი და ინტერვენციის ფორმა²⁰³. ხელშეკრულების ადაპტაცია მოქნილი მექანიზმია იმისათვის, რომ ერთი მხრივ, უზრუნველყოფილ იქნეს სამართლიანი და თანაზომიერი შედეგები სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილეებისათვის, მეორე მხრივ, გარანტირებულ იქნეს სამარ-

²⁰¹ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles: Exemption of Non-Performance in International Arbitration*, Kluwer Law International, The Hague, 2009, 483.

²⁰² სსსკ-ის 187⁶ (2) მუხლი: 2. სასამართლო მედიაციის პროცესში მედიატორის მიერ ამ კოდექსის 1875 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად დანიშნულ შეხვედრაზე მხარის არასაპატიო მიზეზით გამოუცხადებლობის შემთხვევაში მას დაეკისრება სასამართლო ხარჯების სრულად დაფარვა, მიუხედავად იმისა, რა შედეგით დასრულდება სასამართლოში საქმის განხილვა, და ჯარიმა 150 ლარის ოდენობით.

²⁰³ *Günter Roth in Wolfgang Krüger (ed.), Münchener Kommentar zwn Bürgerlichen Gesetzbuch*, 5ed., CH Beck, Munich, 2007, § 313 BGB, par. 93; *Barbara Dauner-Lieb and Wolfgang Dötsch "Prozessuale Fragen rund um § 313 BGB"* [2003] NJIV921, 925, ციტირებულია: *Schwenzer I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*, Victoria U. Wellington L. Rev., Vol. 39, 2008, 723.

თლებრივი სტაბილუობა და უფლებათა კეთილსინდისიერი განხორციელების პრინციპი სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტებისთვის. აღნიშნული საბოლოო ჯამში ემსახურება საჯარო წესრიგის მიზნებს, რომელიც სოციალურ-ეკონომიკური და სამართლებრივი წესრიგის ქვეყნმენტებით სისტემურად მიიღწევა და ამდენად, ამართლებს კერძოსამართლებრივი პრინციპების აღსრულების სასამართლოსეულ კონტროლს.

8. შესრულების გართულების ინსტიტუტი ქართულ სამართალში

8.1. შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული შესრულების გართულების მატერიალურსამართლებრივი შემადგენლობა

398-ე I მუხლის პირველი წინადადებით, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განსაზღვრულ სამართლებრივ წინაპირობებს უკავშირდება²⁰⁴: (1) ხელშეკრულების საფუძვლად მიჩნეული გარემოებების (2) არსებითი ცვლილების (3) აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ; (4) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შეუძლებლობა²⁰⁵ – არაგანჭვრეტადობა, გაუთვალისწინებლობა; (5) გარემოებების არსებობა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა, შესაბამისად, მოვალის არაბრალეულობა²⁰⁶ (6) ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმება²⁰⁷ (7) მიზეზობრივი კავშირი²⁰⁸ – ხელშეკრულების შესრულების გართულება, როგორც შეცვლილი გარემოებების უშუალო შედეგი (8) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში: (ა) მხარეთა მიერ ხელშეკრულების არდადება (ე.ი. სახელშეკრულებო ინტერესის არარსებობა ხელშეკრულების დადების მიმართ) ან (ბ) მის განსხვავებულ შინაარსზე შეთანხმება.²⁰⁹

მნიშვნელოვანია, რომ როგორც კონტინენტური სისტემის სხვადასხვა მართლწესრიგში, ისე ქართულ სამართალში ზემოაღნიშნული წინაპირობების უმრავლესობა არა მხოლოდ შესრულების გართულების, არამედ ფორსმაჟორის დამაფუძნებელ წინაპირობებადაც განიხილება.²¹⁰ განსხვავება ისაა, რომ შესრულების გართულებისას ვალდებულებას ჯერ კიდევ შეიძლება ჰქონდეს შესრულების ობიექტური რესურსი ფორსმაჟორისგან განსხვავებით.

²⁰⁴ სსკ-ის 398-ე მუხლის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობების შესახებ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-7-6-2010, 2008 წლის 25 ნოემბრის განჩინება საქმეზე №ას-466-707-08, 2011 წლის 4 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-762-818-2011.

²⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-7-6-2010; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე №ას-466-707-08.

²⁰⁶ ვალდებულების შესრულების დაბრკოლება ან შეუძლებლობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად განიხილება მაშინ, თუ გამოწვეულია ფორსმაჟორული გარემოებით და არ არის კავშირში პირის განზრახ ან გაუფრთხილებელ ქმედებასთან. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 10 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-617-842-08.

²⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინებით საქმეზე №ას-466-707-08 დადგენილია, რომ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საფუძვლია ხელშეკრულების ეკონომიკური საფუძვლის მკვეთრი, კარდინალური შეცვლა და მხარეთა ურთიერთვალდებულებათა ბალანსის მნიშვნელოვანი რღვევა.

²⁰⁸ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 9 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-735-697-2013.

²⁰⁹ ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, თბ., 1999, 57.

²¹⁰ ფორსმაჟორი, ანუ დაუძლეველი ძალა შეუძლებელს ხდის ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებას, ამდენად, ფორსმაჟორული სიტუაცია გულისხმობს მხარეთა დამოუკიდებლად, ობიექტურად არსებულ

მოყვანილი საკანონმდებლო დებულების (მუხ. 398-ე I) სამართლებრივი ანალიზის საფუძველზე იკვეთება შესრულების გართულებისათვის აუცილებელი, მაგრამ მუხლით პირდაპირ არაფორმულირებული, დამატებითი წინაპირობები. კერძოდ, თუ გარემოებათა ცვლილება მხარისათვის არ არის ხელშეკრულების დადების ეტაპზე სავარაუდო, სახეზეა გაუთვალისწინებლობის წინაპირობა,²¹¹ რომელიც იმავდროულად გულისხმობს დაბრკოლების არაკონტოლირებად ხასიათს, მის გარდაუვალ ბუნებას. კერძოდ, თუ კონტრაქტის არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა გარემოებათა ცვლილება, შესაბამისად, იგი მოკლებული იყო ამ დაბრკოლების თავიდან აცილების, დაძლევის ან მისი უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ობიექტურ შესაძლებლობას²¹² საჭირო წინდახედულებისა²¹³ და გულისხმიერების გამოვლენის შემთხვევაშიც.²¹⁴

ზემოაღნიშნული წინაპირობების არსებობა დაბრკოლებას მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა²¹⁵ მოიაზრებს და, შესაბამისად, აფუძნებს დაბრკოლების მიმართ მოვალის არაბრალეულობის კიდევ ერთ დამატებით წინაპირობას.²¹⁶ არაბრალეულობის კრიტერიუმი კი, ბუნებრივია, გამორიცხავს პასუხისმგებლობას ვალდებულების შესრულების გართულებისა და შესრულების შეუძლებლობისათვის.

ისეთ გარემოებებს, რომელთა არსებობა გამორიცხავს მოვალის ბრალს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-30-367-09.

²¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1096-1053-2016 – რომ სსკ-ის 398-ე მუხლით გათვალისწინებულ გარემოებათა შეცვლას ან არასწორ წარმოდგენას ადგილი არ ექნება იმ შემთხვევაში, თუ დაზარალებულმა მხარემ გამოიჩინა დაუდევრობა ან გაუფრთხილებლობა და ხელშეკრულების დადების დროს მას წინასწარ შეეძლო დაბრკოლების წარმოშობა ევარაუდა. მხარე... ვალდებული იყო გამოეჩინა წინდახედულება და აუცილებელი გულისხმიერება მის მიერ აღებული ვალდებულებების შინაარსის გარკვევის მიზნით, გამოეკვლია ყველა არსებითი გარემოება, რაც აუცილებელი იყო მისთვის დაკისრებული ვალდებულების შესასრულებლად. სხვაგვარი განმარტება ეწინააღმდეგება სამოქალაქო სამართალში აღიარებულ კეთილსინდისიერების პრინციპს.

²¹² ერთ-ერთი მხარის სახსრების ნაკლებობა არ ჩაითვლება ფორსმაჟორულ მოვლენად. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-218-204-2011. მსგავსად აღნიშნულისა, დოქტრინაში სუბიექტური გადახდისუუნარობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად არ განიხილება (*Busch D., Hondius E., The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law)*, Kluwer Law International; 1st ed., August 27, 2002, 341) რამეთუ იგი მოვალის კონტროლის სფეროში მოიაზრება და ჰიპოთეტურად არსებობს მასზე ზემოქმედების შესაძლებლობა მოვალის მხრიდან.

²¹³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1096-1053-2016.

²¹⁴ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-418-391-2010.

²¹⁵ *Liu Ch., Changed Contract Circumstances*, 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>> [10.10.2021]; *Lindström N., Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods*, NJCL, 2006/1, 8, <www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf> [10.10.2021]; *Southerington T.*, ნიგნო: *Maggi M., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003*, Kluwer Law International, Netherlands, 2004, 275-276. ფორსმაჟორული გარემოებების მხარეთა დამოუკიდებლად აღმოცენებულ, გარეშე მოვლენებად აღიარების შესახებ. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1162-1424-09.

²¹⁶ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 19 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1076-996-2017 (ხელშეკრულებიდან გასვლა დასაშვებია არა მხოლოდ მოვალის მხრიდან ვალდებულების ბრალეული დარღვევის, არამედ 398-ე მუხლით გათვალისწინებული წინაპირობების არსებობისას).

ამრიგად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებისათვის აუცილებელია, რომ გამო-რიცხული იყოს დამაბრკოლებელი გარემოების აღმოცენების წინასწარ გათვალისწინების,²¹⁷ მისი თავიდან აცილების ან უარყოფითი შედეგების დაძლევის²¹⁸/შემცირების შესაძლებ-ლობა მხარეთათვის და, ამასთანავე, აუცილებელია მოვლენის არსებობა მოვალის კონტრო-ლის სფეროს მიღმა.²¹⁹

მხარის ვალდებულება შეამციროს შეცვლილი გარემოებების ნეგატიური ეფექტი, მოსა-ლოდნელი ზიანი, ვლინდება ასევე შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოებების შესახებ კრედიტორის დაუყოვნებლივი შეტყობინების ვალდებულებით მოსალოდნელი დარღვევის (*anticipatory breach*), დამაბრკოლებელი გარემოებების სიმძიმედ, შესრულებაზე ზემოქმედე-ბის ხასიათისა და ფარგლების შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ შეტყობინების ვალდებულება უნიფიცირებული სამართლისგან განსხვავებით პირდაპირ არ არის მოწესრიგებული ქართუ-ლი სამართლით, ეს ვალდებულება შეიძლება გამომდინარეობდეს 415-ე (2), 316-ე (2) მუხლე-ბიდან. შეტყობინების ვალდებულების დაცვა მოვალის არაბრალეულობის განმაპირობებელ ერთ-ერთ ფაქტორად გვევლინება. ევროპული პრინციპების 8:108-ე (3)²²⁰, უნიდროას ხელ-შეკრულებათა პრინციპების 7.1.7-ე (3)²²¹ და ვენის კონვენციის 79-ე მუხლები²²² განამტკი-ცებს კრედიტორისათვის გონივრულ ვადაში მოვალის შეტყობინების ვალდებულებას დაბ-რკოლების, მისი ხარისხის, ხანგრძლივობისა და შესაძლო შედეგების შესახებ. არ არის აუცი-ლებელი შეტყობინების გაგზავნა განხორციელდეს ნერილობითი ფორმით.²²³

შეტყობინება მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენაა და ნამდვილად ჩაითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც ის მეორე მხარეს მიუვა. შესაბამისად, შეტყობინების მიუღებლობის

²¹⁷ *Fucci F.R.*, *Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts*, *Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance*, American Bar Association Section of International Law, Spring Meeting, 2006, 17, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>> [10.10.2021].

²¹⁸ თუ მოვალის შესაძლებლობის სფეროშია შესრულების ალტერნატიული გზის გამოძებნის საშუალება, მაშინ აღნიშნული გამორიცხავს ფორსმაჟორული გარემოების საფუძვლით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებას, რამეთუ მოვალემ არ განახორციელა ფორსმაჟორული გარემოების უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ვალდებულება და არ მიმართა შესრულების ალტერნატიულ მექანიზმებს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 27 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-576-542-2010.

²¹⁹ ICC Force Majeure Clause 2003, ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication №650, 2003, 2, <<http://www.trans-lex.org/700700>> [10.10.2021].

²²⁰ მხარე, რომელიც არ ასრულებს ვალდებულებას, უნდა დარწმუნდეს, რომ შეტყობინება დაბრკოლების და მის მიერ გამოწვეული შედეგების შესახებ, მეორე მხარის მიერ მიღებულ იქნა გონივრულ ვადაში მას შემდეგ, რაც დამრღვევმა მხარემ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა დაბრკოლების წარმოშობის შესახებ. მეორე მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება ასეთი შეტყობინების მიუღებლობის შედეგად განცდილი ნებისმიერი ზიანისათვის.

²²¹ მხარემ, რომელიც არ ასრულებს ვალდებულებას, შეტყობინება უნდა გაუგზავნოს მეორე მხარეს დაბრკოლების და მისი მოსალოდნელი შედეგების შესახებ. თუ მხარე არ მიიღებს შეტყობინებას გონივრულ ვადაში მას შემდეგ, როდესაც დამრღვევმა მხარემ იცოდა ან უნდა ცოდნოდა დაბრკოლების შესახებ, ის პასუხისმგებელია იმ ზიანისათვის, რომელიც განიცადა მხარემ შეტყობინების მიუღებლობის შედეგად.

²²² *Flambouras D. P.*, *The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Kebus Sic stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis*, Reproduced with permission of 13 Pace International Law Review, 2001, 264, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>> [10.10.2021].

²²³ იქვე.

ან დაგვიანების რისკი, როგორც წესი, მოვალეს ეკისრება.²²⁴ აღნიშნული ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში მოვალე პასუხისმგებელია შეტყობინების განუხორციელებლობით მიყენებული ზიანისათვის.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის ნარდგენა მიჩნეულია მისადაგების უფლების გამოყენების წინაპირობად.²²⁵

შესრულების გართულების (398-ე (1) მუხლით ჩამოთვლილი) წინაპირობების მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოვალეს.²²⁶

8.2. შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგები – ნორმის საკანონმდებლო ხარვეზი და გერმანულ ანალოგთან არსობრივ კავშირში განმარტების აუცილებლობა

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება სსკ-ში (398-ე მუხ.) გსკ-ის 313-ე პარაგრაფით დადგენილი წინაპირობების იდენტურ საფუძვლებს უკავშირდება: *თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდგომ ამკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ, მაშინ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი.* საყურადღებოა ასევე, რომ ვალდებულების შესრულების ისეთი დაბრკოლება, როდესაც მხარეს არ შეიძლება (ე.ი. არაგონივრულია) მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპებიდან გამომდინარე, იურიდიულ დოქტრინაში შესრულების გართულების წარმოშობის აუცილებელ წინაპირობად განიხილება, რამდენადაც შესრულების გონივრულობა ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის განმსაზღვრელ კრიტერიუმად არის მიჩნეული.²²⁷ კანონმდებლის ნებაა იმ მხარის დაცვა, რომელიც შეცვლილი გარემოებების გავლენით არათანაზომიერად ზარალდება. ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შესრულება კი უთანასწორო მდგომარეობაში ჩააყენებდა სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს.

²²⁴ Lee W., Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, 8 Dickinson Journal of International Law, 1990, 391, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html> [10.10.2021]; Flambouras D. P., The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Reproduced with permission of 13 Pace International Law Review, 2001, 273, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html> [10.10.2021].

²²⁵ საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, მყარი ხარჯთაღრიცხვის მნიშვნელოვნად გადაჭარბების შემთხვევაში, მენარდეს შეუძლია, შემკვეთს მოსთხოვოს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი. თუ მენარდე ამ უფლებით არ ისარგებლებს და მაინც გააგრძელებს სამუშაოს შესრულებას, შემდეგში იგი კარგავს უფლებას, შემკვეთისაგან მოითხოვოს გადახარჯვის ანაზღაურება იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 30 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-888-834-2012, ციტირებული საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის პირველი ივლისის გადაწყვეტილებაში №ას-397-381-2016.

²²⁶ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 383; Lee W., Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, Dickinson Journal of International Law, Vol. 8, 1990, 388, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html> [10.10.2021].

²²⁷ იხ. გსკ-ის (German Civil Code – Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §313 (I).

შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის გამოყენების მატერიალურსამართლებრივი წინაპირობების ნაწილში გერმანულ ნორმასთან (313 პარ.) იდენტური თანხვედრის მიუხედავად, 398-ე მუხლი მის გერმანულ შესატყვისთან შედარებით (313-ე პარ.) წინააღმდეგობრივი რეგულირებით გამოირჩევა, რაც განაპირობებს სსკ-ის ნორმის მის გერმანულ ანალოგთან კავშირში განმარტების აუცილებლობას. უპირველეს ყოვლისა, ბუნდოვანებას იწვევს 398-ე (I) მუხლის მეორე წინადადება: „თუ ის გარემოებები... შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ცალკეულ გარემოებათა გათვალისწინებით, ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა.“ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი შემთხვევას, როდესაც მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა, ხელშეკრულების მისადაგების ფარგლების დამდგენი კრიტერიუმისა და საფუძვლის მნიშვნელობას ანიჭებს. კერძოდ, გსკ-ის ნორმის მნიშვნელობით, მისადაგება უნდა განხორციელდეს მაშინ და იმ ფარგლებში, როდესაც ცალკეული შემთხვევის გარემოებათა გათვალისწინებით, კერძოდ კი, სახელშეკრულებო ან კანონისმიერი რისკის განაწილება, ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების დაცვა.

შესაბამისად, 398-ე მუხლის ნორმატიულ სხეულში ფრაზა „წინააღმდეგ შემთხვევაში“ მისადაგების შედეგის გამომრიცხველი, საწინააღმდეგო დაშვების მატარებელია და არა მისადაგების განმაპირობებელი საფუძველი. ამიტომ, სსკ-ის ნორმა 313-ე პარაგრაფის შინაარსით უნდა განიმარტოს: თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ, მაშინ შეიძლება მოთხოვილ იქნეს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი იმ ფარგლებში, რითაც ცალკეულ გარემოებათა გათვალისწინებით, ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა.

შესაძლებელია 398-ე (I) მუხლის ალტერნატიული განმარტებაც: „წინააღმდეგ შემთხვევაში მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა“, შეიძლება მიუთითებდეს მოვალის ვალდებულების შესრულებისგან განთავისუფლებასა და ხელშეკრულების შეწყვეტაზე, როდესაც ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზანი მიუღწეველია („წინააღმდეგ შემთხვევაში“). აღნიშნული განმარტების მნიშვნელობით, 398-ე მუხლი მოიაზრებს შეცვლილი გარემოებების ორ თანმდეგ შედეგს: უპირველესად, ხელშეკრულების მისადაგებას, ხოლო როდესაც ეს შედეგი მიუღწეველია – ხელშეკრულების შეწყვეტას სასამართლოს მიერ, რომელიც შეიძლება გულისხმობდეს მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას გონივრული ფარგლებით („არ შეიძლება მოეთხოვოს მკაცრად დაცვა“).

სსკ-ის 398-ე მუხლის III ნაწილის პირველი წინადადება შეცვლილ გარემოებათა პირობებში ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მოლაპარაკებას მხარეთა უპირველეს ვალდებულებად განსაზღვრავს: მხარეები ჯერ უნდა შეეცადონ, რომ ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს. „მიზანი ამისა ისევ შესრულებისადმი მხარდაჭერაა, მხარეებისათვის იმისი შესხენება, რომ შეცვლილ გარემოებებს ისინი კი არ უნდა გაექცნენ, არამედ ყველაფერი უნდა გააკეთონ, რომ ხელშეკრულება შეაგუონ მათ. ამით სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობაც შენარჩუნდება და ხელშეკრულებაც შესრულდება“.²²⁸ მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებას, ნაგულისხმევად გა-

²²⁸ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 288-289.

ნიხილება ხელშეკრულების ბოჭვის კომპონენტად²²⁹, რომლის მიზანი ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპის გატარებაა.

საფუძვლიანი შენიშვნა უნდა გამოითქვას 398-ე მუხლის III ნაწილის მიმართ: თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, **ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება** მაშინ იმ მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. კონტინენტური და უნიფიცირებული მართლწერივი, როგორც ნაშრომში იქნა განხილული, ხელშეკრულებაზე უარის/შენწყვეტის უფლებას მხარეს მას შემდეგ აკისრებს, როდესაც ხელშეკრულების მისადაგება ობიექტურად განუხორციელებელი ან გაუმართლებელი და არაგონივრულია. ამავე სულისკვეთებითაა გამსჭვალული გსკ-ის 313 (3) პარაგრაფი: თუ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი შეუძლებელია ან მეორე მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს ამაზე დათანხმება, მაშინ დაზარალებულ მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. გრძელვადიანი ვალდებულებითა მართლებრივი ურთიერთობების შემთხვევაში ხელშეკრულებაზე უარის თქმის ნაცვლად გამოიყენება ხელშეკრულების შეწყვეტა.

კრედიტორის დაუსაბუთებელი უარი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაზე არ უნდა იყოს ანგარიშგასაწიფი, რამდენადაც მას უპირისპირდება მოვალის პატივსადაც ინტერესი, სახელშეკრულებო წონასწორობისა და ინტერესთა ბალანსის აღდგენის მიზნით შენარჩუნებულ იქნეს ხელშეკრულება და მისადაგებულ იქნეს შეცვლილი გარემოებებისადმი – სწორედ ეს არის 398-ე მუხლის დაცვის მიზანი, შეცვლილი გარემოებების ინსტიტუტის ექზისტენციური საფუძველი. პატივსადაც ინტერესი ხდება ვალდებულებითი ურთიერთობის როგორც ტრანსფორმაციის, ისე მისი შეწყვეტის საფუძველი. თავად ინტერესის მდგომარეობას კი განსაზღვრავს როგორც შესრულების პროცესი, ისე მის გარეთ არსებული გარემოებანი.²³⁰ კრედიტორს ბუნებრივია აქვს უფლება შესაგებლით დაასაბუთოს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობა მისი სახელშეკრულებო ინტერესის გათვალისწინებით ან სასამართლოს შესთავაზოს შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების მეტად გონივრული არეალი, ვერსია მისი ლეგიტიმური ინტერესების გათვალისწინებით. ხელშეკრულებაზე უარის წინაპირობები არსებობს მაშინ, როდესაც სასამართლოს შეფასებით სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზანი – მისადაგება შეუძლებელია ან/და გაუმართლებელია მეორე მხარის კრედიტორის ინტერესების მხედველობაში მიღებით და ამასთან, ვალდებულების შეუსრულებლობა მნიშვნელოვანი დარღვევით არის გამოხატული. ხელშეკრულების ადაპტაციაზე სასამართლო უარს განაცხადებს მაშინ, როდესაც მისადაგება ვერ უზრუნველყოფს მხარეთა ინტერესების თანაზომიერი განხორციელების შესაძლებლობას (მ/შ კრედიტორის ინტერესების მხედველობაში მიღებით).

ამ შემთხვევაშიც ხელშეკრულების ადაპტაციის შესაძლებლობაზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება მინდობილია სასამართლოზე მხარეთა ორმხრივი ინტერესების და არა მხოლოდ კრედიტორის ნების გათვალისწინებით. ეს განსაკუთრებით თვალნათელია იმ ასპექტითაც, რომ შეცვლილი გარემოებები ხშირად ინვესტ მოვალის შესრულების ტვირთსა და კრედიტორის შესრულების ინტერესს შორის ღირებულებითი ბალანსის რღვევას.²³¹ შესაძლებე-

²²⁹ Mekki M., Pelese M.K., Hardship and Modification (or 'Revision') of the Contract, 2010, 17, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1542511> [10.10.2021].

²³⁰ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 300.

²³¹ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1096-1053-2016 – შეცვლილი გარემოებები ართულებს შესრულებას იმ დონემდე, რომ მისი შესრულების

ლია, შეცვლილი გარემოებებით ერთ მხარე (ამ შემთხვევაში დაზარალებული მოვალე) მძიმე ვითარებაში აღმოჩნდეს შესრულების ტვირთის დამძიმებით, ხოლო კრედიტორს მიენიჭოს შესრულების გაზრდილი ღირებულების მიღების შანსი. ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებს შორის ასეთი დისბალანსის არსებობისას, ხელშეკრულების მისადაგება ყოველთვის მოვალის, როგორც დაზარალებული მხარის, ინტერესებს ეხმიანება, რომლისთვისაც თავდაპირველი პირობებით შესრულება მძიმე შედეგებს უკავშირდება. არანაკლებ მძიმე შედეგის მომტანი შეიძლება აღმოჩნდეს მისთვის ხელშეკრულებიდან გასვლა, რომელიც განხორციელებულ შესრულებათა უკან დაბრუნების ვალდებულებას წარმოშობს. მოცემულ შემთხვევაში, კრედიტორისათვის უმჯობესია ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შესრულება, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდის მისთვის სახელშეკრულებო ინტერესს, ხელშეკრულების ფასსა და სარგებლიანობას. თუმცა კრედიტორისათვისაც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების შესაბამისობაში მოყვანა არ იქნება მძიმე ეკონომიკური შედეგის მომტანი, რამდენადაც მისადაგების დროს სასამართლო მაქსიმალურად ხელმძღვანელობს კეთილსინდისიერებისა (სსკ-ის მე-8 III, 361-ე II მუხლები) და სამართლიანობის (სსკ-ის 325-ე მუხლი) პრინციპებით.

ვინაიდან განვითარებულ მართლწესრიგთა აბსოლუტური უმრავლესობა აღიარებს, რომ არ შეიძლება დაშვებულ იქნეს ერთი მხარის უსაფუძვლო გამდიდრება და უპირატესობა მეორე მხარის ხარჯზე, შეუწყნარებელია შეცვლილი გარემოებების (არაბრალეულად, კონტროლს მიღმა აღმოცენებული) რისკის მხოლოდ ერთ მხარეზე დაკისრება (როგორც ეს ზემოთ იქნა უცხოური მართლწესრიგების ანალიზით წარმოჩენილი) მისადაგების განხორციელებადობის განსაზღვრის შესაძლებლობა უპირატესად სასამართლოს უნდა ენიჭებოდეს. თუ მისადაგება შეუძლებელია, მოვალეს შემდეგ მიუზღვება ხელი ხელშეკრულებიდან გასვლის/მოშლის უფლებაზე. ამ შემთხვევაში, თუ საკითხი შეეხება ხელშეკრულებიდან გასვლას განხორციელებულ შესრულებათა უკუქცევა (რესტიტუცია) ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში იმაზე ნაკლები სიმძიმის უნდა იყოს მხარეებისთვის, ვიდრე ხელშეკრულების ადაპტაციით მოსალოდნელი ჰიპოთეტური შედეგი. ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგის უპირატესობა ორივე მხარისთვის სწორედ ხელშეკრულების ადაპტაციის შედეგებთან შენონვით უნდა შეფასდეს. თუ სახეზეა ურთიერთობა, რომელიც გრძელვადიანია ან შესრულების ხასიათის (მაგალითად, შრომის, მომსახურების ხელშეკრულება) გათვალისწინებით მიუღწეველია შესრულებათა უკუქცევა, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ხელშეკრულების მოშლის უფლება შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შეუძლებლობის დადასტურების შემდეგ.

სწორედ ამიტომ, თუ არსებობს სსკ-ის 398-ე მუხლით გათვალისწინებული შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების მატერიალურსამართლებრივი საფუძველი (დამაფუძნებელი წინაპირობები, რაც სასამართლოს ობიექტური შეფასების მასშტაბში მოიაზრება), მეორე მხარის ცალმხრივი (დაუსაბუთებელი, უსაფუძვლო) უარი მისადაგებაზე არსობრივად ეწინააღმდეგება შესრულების გართულების მექანიზმის არსობრივ მიზანს. აღნიშნული შეუძლებელს ხდის შეცვლილი გარემოებებით ნაწარმოები უარყოფითი შედეგების სამართლიან გადანაწილებას მხარეთა შორის, რაც ადაპტაციის შეუძლებლობისას სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების განსხვავებული პირობებით შეწყვეტის უფლებამოსილებით მიიღწევა. „ხელშეკრულებ-

მოთხოვნა, როგორც გამართლებული საფუძველიც არ უნდა გააჩნდეს მეორე მხარეს, ეწინააღმდეგება სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ სიკეთეთა სამართლიანი (ეკვივალენტური) გაცვლისა და კეთილსინდისიერების მოთხოვნებს, რაც შეიძლება, განპირობებული იყოს, როგორც შესრულების ღირებულების გაზრდით, ისე – მისი შემცირებით.

ბის შეწყვეტისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებების რისკის (ე.ი. მისი თანმდევი შედეგების) სამართლიანი გადანაწილების მიზანს, რითაც უნდა მოხდეს სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და მხარეთა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში დარღვეული ეკონომიკური წესრიგის აღდგენა. თუ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება დამოკიდებული იქნება ერთ-ერთი მხარის დაუსაბუთებელ უარზე, მისადაგების ინსტიტუტი დაკარგავდა მისი პრაქტიკული გამოყენების ყოველგვარ დანიშნულებას. ამასთან, ხელშეკრულების შეწყვეტა არ შეიძლება იყოს მხარეთა ინტერესების საუკეთესო დაცვის საშუალება მაშინ, როდესაც ხელშეკრულების შენარჩუნება ემსახურება მესამე პირთა ან საჯარო ინტერესებს

9. დასკვნა

სახელშეკრულებო სამართალი დინამიური და ახალი მოვლენების შესაბამისად მუდმივცვალებადი დარგია. მე-19 საუკუნის დასაწყისში ფართოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, მხარეთა ნების ავტონომიას ენიჭებოდა აბსოლუტური თავისუფლება, რომელიც არ შეიძლებოდა შეზღუდულიყო სახელმწიფოს ძალაუფლებით. მოგვიანებით აღიარებულ იქნა, რომ სახელმწიფო უფლებამოსილია ჩაერიოს სახელშეკრულებო ურთიერთობაში შეცვლილი გარემოებებისადმი მისი ადაპტაციის გზით მხარეთა თანასწორუფლებიანობის, საზოგადოების სასიცოცხლო ინტერესებისა და ხელშეკრულების სამართლიანი შედეგების უზრუნველყოფის მიზნით.²³²

სამართლებრივ სისტემებში შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება მხარეთა სამართლებრივი დაცვის ერთ-ერთ საშუალებად არის აღიარებული, რისთვისაც სასამართლოს მინიჭებული აქვს ფართო უფლებამოსილება კონტრაქტთა ინტერესების შესატყვისი გადანყვეტილების მიღების მიზნით. მხარე ვერ იქნება იმ რისკისათვის პასუხისმგებელი, რომელზეც თანხმობა არ განუცხადებია. ამიტომაც, სახელშეკრულებო უსამართლობას ინვესტის ფაქტი, რომ არც მოვალეს დაუმსახურებია ზარალი და არც კრედიტორს ის სარგებელი, რაც მათ წარმოეშობათ ხელშეკრულების დადების შემდეგ.²³³ ამდენად, ჩარევა მიზანშეწონილია უარყოფითი შედეგების მხოლოდ დაზარალებულ მხარეზე დაკისრებისა და ამით გამოწვეული უსამართლობის პრევენციის თვალსაზრისით. რამეთუ შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის მიმართ ორი თანაბრად არაბრალეული მხარის არსებობისას უარყოფითი შედეგების დაკისრება მხოლოდ ერთი მხარისათვის უდავოდ ინვესტის სამართლიანობის პრინციპის ხელყოფას. ამასთან, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება კეთილსინდისიერების პრინციპზე დაყრდნობით და ზიანის გადანაწილება კონტრაქტებზე²³⁴ მნიშვნელოვნად იცავს იმ მესამე პირთა ინტერესებს, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან მო-

²³² Syquia E. P., *The Revision and Adaptation of Contracts in Philippine Law – With a Comparative Look at the Law of other Asian Countries*, 1985, 96-97, ნიგნო: *Horn N. (ed.)*, *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985; *Ciematniece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 11.

²³³ *Speidel R. E.*, *Court-Imposed Price Adjustments under Long-Term Supply Contracts*, *Nw. U. L. Rev.*, Vol. 76, 369, 1981-1982, 405-406, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/illlr76&div=19&g_sent=1&collection=journals> [10.10.2021].

²³⁴ *Scott R. E.*, *The Death of Contract Law*, *U. Toronto L.J.*, Vol. 54, 2004, 373, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/utlj54&id=382>> [10.10.2021].

ვალის ფინანსურ მდგომარეობაზე.²³⁵ ამიტომ, სახელშეკრულებო პირობების მკაცრი შესრულება, შესაძლებელია საზიანო აღმოჩნდეს არა მხოლოდ მოვალისათვის, არამედ მესამე პირების ინტერესებისთვისაც და მან, შესაძლებელია, მთელი ეკონომიკური სისტემის სტაბილურობის რღვევა გამოიწვიოს.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება აუცილებელი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმია იმ შემთხვევაში, როდესაც შეთანხმება აღარ არის სოციალური სარგებლისა და ეფექტიანობის მომტანი.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31, 26/06/1997.
2. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 47-48, 14/11/1997.
3. ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, თბ., 1999, 57.
4. ვაშაკიძე გ., კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 10/2007-1, 44.
5. ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 288-289, 300.
6. კანდელჰარდი რ., რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996, 103.
7. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 84.
8. კროპჭოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, დარჯანია თ., ჭეჭელაშვილი ზ. (მთარგმნელები), ჩაჩანიძე ე., დარჯანია თ., თოთლაძე ლ. (რედ.), მე-13 გამოც., თბ., 2014, 218.
9. ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2015, 68-76.
10. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბ., 2001, 400.
11. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 10 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-617-842-08.
12. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბრის განჩინება საქმეზე №ას-466-707-08.
13. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-30-367-09.
14. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1162-1424-09.
15. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-7-6-2010.
16. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-418-391-2010.
17. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-7-6-2010.
18. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 27 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-576-542-2010.
19. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-218-204-2011.

²³⁵ Trakman L. E., Winner Take Some: Loss Sharing and Commercial Impracticability, Minn. L. Rev., Vol. 69, 1984, 486, მიითითებულია: Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 240.

20. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 4 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-762-818-2011.
21. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 9 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-735-697-2013.
22. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის პირველი ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-397-381-2016.
23. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1096-1053-2016.
24. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 22 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1298-2018.
25. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 19 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1076-996-2017.
26. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, (CISG), Vienna, 1980.
27. Principles of European Contract Law (PECL) – Parts I and II – Revised 1998, Part III – 2002.
28. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (UPICC), International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), Rome, 2004, edition 2016.
29. International Chamber of Commerce (ICC) Force Majeure and a Hardship Clauses, 2020, March, <<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/03/icc-force majeure-hardship-clauses-march2020.pdf>> [10.10.2021].
30. Resolution №35/52 adopted by the General Assembly on December 4, 1980, Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law, <<https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf>> [10.10.2021].
31. U.N. ECOSOC, Draft Code of conduct for Transnational Corporations, U.N. Doc. E/C.10/1982/6.
32. *Baranauskas E., Zapolskis P.*, The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract, Mykolas Romeris University, Vol. 4 (118), 2009, 198, <<http://www.mruni.eu/lt/mokslodarbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226657>> [10.10.2021].
33. *Barry N.*, Force Majeure and Frustration, American Journal of Comparative Law, Vol. 27, 1979, 231, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp27&collection=journals&section=22&id=245&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf>> [10.10.2021].
34. *Beatson J., Friedman D. (eds.)*, Good Faith and Fault in Contract Law, Oxford University Press, 1995, 171-180.
35. *Beleiu Gh.*, Theory of Imprevison – Rebus sic Stantibus, in Civil Law II, Law Magazine, Issue 10-11, 2003, 408-409.
36. *Berger K. P.*, International Arbitral Practice and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, American Journal of Comparative Law, Vol. 46, 1998, 129, 139-140, <www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcomp46&id=1&size=2&collection=journals&index=journals/amcomp#150> [10.10.2021].
37. *Berger K. P. Behn D.*, Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: Historical and Comparative Study, McGill Journal of Dispute Resolution, Vol. 6, 2019-2020, 98-107, 115, 118-119, 122, 124, 127, 129-130.
38. *Boroi G.*, Civil Law Treaty. General Part. Persons. Bucharest: All Beck, 2001, 156.
39. *Bortolotti F., Ufot D. (eds.)*, Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World, Alphen upon Rhine: Kluwer Law International, 2018, 12, 39, 41, 43.
40. *Brownlie I.*, Principles of Public International Law, 2nd ed., 1973, 599.

41. *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 79, 109, 220, 366-367, 402, 428-435, 438-441, 483, 499.
42. *Busch D., Hondius E.*, The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law), Kluwer Law International, 1st ed., August 27, 2002, 341.
43. *Ciematniec I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 11, 13, 22, 28-30, 64-65, 74.
44. *Ciongaru E.*, Theory of Imprevison, a Legal Mechanism for Restoring of the Contractual Justice, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 149, 2014, 174-178.
45. *Chengwei L.*, Changed Contract Circumstances, 2nd ed., 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>> [10.10.2021].
46. *Chitashvili N.*, Concept of Fundamental Breach in Comparative Perspective and its Impact on Georgian Law, Polish-Georgian Law Review, Faculty of Law and Administration University of Warmia and Mazury in Olsztyn Faculty of Law Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, №2'16, 49-93.
47. *Christie K., Han M., Shmatenko L.*, LNG Contract Adjustments in Difficult Times: The Interplay between Force Majeure, Change of Circumstances, Hardship, and Price Review Clauses, 18:3 OGEL, Oil, Gas & Energy Law, 2020, 12, <www.ogel.org/article.asp?key=3889> [10.10.2021].
48. *Faruque A.*, Possible Role of the Arbitration in the Adaptation of Petroleum Contracts by Third Parties, Asian Int'l Arb. J., Vol. 2, 2006, 152.
49. *Flambouras D. P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Reproduced with permission of 13 Pace International Law Review, 2001, 264, 273, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html> [10.10.2021].
50. *Flambouras D.*, Comparative Remarks on CISG Article 79 & PECL Articles 6:111, 8:108, Pace Law School Institute of International Commercial Law, May, 2002, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp79.html>> [10.10.2021].
51. *Fucci F. R.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, American Bar Association Section of International Law, Spring Meeting, 2006, 17, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>> [10.10.2021].
52. *Garro A.*, CISG AC Opinion №7 Exemption of Liability for Damages Under Article 79 of the CJSOG, 12 Oct 2007, Opinion 3.1 [CISG AC Opinion №7], par.39.
53. *Geamănu R. Gh.*, Hardship Clause in the International Commercial Contracts, Bucharest: Hamangiu, 2007, 23.
54. *Goldman B.*, The Applicable Law: General Principles of Law – the Lex Mercatoria: Lew ed., Contemporary Problems in International Arbitration, London, 1986, 125, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021].
55. *Goldber V. P.*, Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 347.
56. *Gotanda J. Y.*, Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Villanova University School of Law, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1463, <<http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=gotanda>> [10.10.2021].
57. *Hartkamp A. S., Hesselink M., Hondius E. H., du Perron E., Joustra C., Veldman M. (eds.)*, Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 471-498.
58. *Harmathy A.*, "Hardship" in UNIDROIT, ed., Eppur si muove: The Age of Uniform Law – Essays in Honour of Michael Joachim Bonell to Celebrate his 70th birthday, Vol. II, Rome, 2016, 1039.

59. *Hillman R. A.*, Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 330.
60. *Hijma J.*, The Role of the Court and of the Parties in Adapting a Contract to Unforeseen Circumstances, Ovid Technologies, Wolters Kluwer Health, 2012, 20, <<https://core.ac.uk/reader/43503426>> [10.10.2021].
61. *Hondius E. H., Grigoleit H. Ch.*, Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, New York, 2011, 55.
62. *Honnold J.*, Documentary History of the Uniform Law for International Sales: The Studies, Deliberations and Decisions that led to the 1980 United Nations Convention with Introductions and Explanations, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Netherlands, 1989, Article 79 par. 435.1.
63. *Horn N., Kötz H., Leser H. G.*, German Private and Commercial Law: An Introduction, 1982, 141.
64. *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985, 16, 166, <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=113700> [10.10.2021].
65. *Houtte H. V.*, Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda: *Gaillard (ed.)*, Transnational Rules in International Commercial Arbitration, ICC Publ. Nr. 480, 4, Paris, 1993, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021].
66. *Houh E.*, The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? Utah L. Rev., Vol. 2005, U. of Cincinnati Public Law Research Paper, №04-12, 2005, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982###> [10.10.2021].
67. *Hubbard S. W.*, Relief from Burdensome Long-Term Contracts: Commercial Impracticability, Frustration of Purpose, Mutual Mistake of Fact, and Equitable Adjustment. Mo. L. Rev., Vol. 47, 1982, 109, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/molr47&id=139>> [10.10.2021].
68. ICC Force Majeure Clause 2003, ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication №650, 2003, 2, <<http://www.trans-lex.org/700700>> [10.10.2021].
69. *Joskow P. L.*, Commercial Impossibility, The Uranium Market and the Westinghouse Case, 6 J. Legal Stud. 1977, 119.
70. *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol.13, №2, 2005, 110-111, 134, 142, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults> [10.10.2021].
71. *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, International Review of Law and Economics, Vol. 25, 2005, 430, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html> [10.10.2021].
72. Kristalina Georgieva's Participation in the World Health Organization Press Briefing, 3 April 2020, International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/03/tr040320-transcript-kristalina-georgieva-participation-world-health-organization-press-briefing>> [10.10.2021].
73. *Köbler R.*, Die "clausula rebus sic stantibus" als allgemeiner Rechtsgrundsatz, Tübingen: Mohr Siebeck, 1991, 90.
74. *Kull A.*, Mistake, Frustration, and the Windfall Principle of Contract Remedies, Hastings L.J., Vol. 43, 1991-1992, 38.
75. *Lando O., Beale H.*, The Principles of European Contract Law, Part I, Combined & Revised, Boston: Kluwer Law International, 1999, 328.
76. *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, Part II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 327, 383.

77. *Lando O.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace International Law Review*, Vol. 13, Issue 2, 2001, 27, <<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1214&context=pilir>> [10.10.2021].
78. *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, *Dickinson Journal of International Law*, Vol. 8, 1990, 388, 391, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html> [10.10.2021].
79. *Leisinger B.*, *Fundamental Breach Considering Non-Conformity of the Goods*, Sellier, Munich, 2007, 119.
80. *Liu Ch.*, *Changed Contract Circumstances*, 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>> [10.10.2021].
81. *Lindström N.*, *Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods*, *NJCL*, 2006/1, 8, <www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf> [10.10.2021].
82. *Lookofsky J.*, *Impediments and Hardship in International Sales: A Commentary on Catherine Kesedjian's Competing Approaches to Force Majeure and Hardship*, *Reproduced from International Review of Law and Economics*, Vol. 25, 2005, 438, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html> [10.10.2021].
83. *Magnus U.*, *Force Majeure and the CISG*, In *The International Sale of Goods Revisited*, Edited by Sarcevic and Volken, The Hague, 2001, 8.
84. *Maggi M.*, *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003*, *Kluwer Law International*, Netherlands, 2004, 275-276.
85. *Marchioro I.*, *European Contracts in the COVID 19 Age: A Need for Adaptation and Renegotiation, Regulating for Globalization Trade, Labor and EU Law Perspectives*, *Wolters Kluwer*, 2020, <<http://regulatingforglobalization.com/2020/06/29/european-contracts-in-the-COVID-19-age-a-need-for-adaptation-and-renegotiation/>> [10.10.2021].
86. *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A.*, *The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., *Hart Publishing*, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 383.
87. *Mascow D.*, *Hardship and Force Majeure*, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 40, 1992, 657, 665, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp40&collection=journals&section=36&id=667&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf>> [10.10.2021].
88. *McKendrick E. (ed.)*, *Force Majeure and Frustration of Contract*, 2^{ed}, London: *Lloyd's of London Press*, 1995, 245.
89. *Mekki M., Pelese M. K.*, *Hardship and Modification (or 'Revision') of the Contract*, 2010, 17, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1542511> [10.10.2021].
90. *Merryman J. H., Clark D. S., Haley J. O.*, *Comparative Law: Historical Development of the Civil Law Tradition in Europe, Latin America, and East Asia*, *LexisNexis*, San Francisco, 2010, 139.
91. *Oberreit W. W.*, *Turnkey Contracts and War: Whose Risks?*, in *The Transnational Law of International Commercial Transactions*, *Horn N., Schmitthoff C. (eds.)*, Vol. 191, 1982.
92. *Rheinstein M.*, *The Struggle between Equity and Stability in the Law of Post-War Germany*, 3 *U. Pitt. L. Rev.* 91-103 (1936/37).
93. *Pop L., Popa I. Fl., Vidu S. I.*, *Civil Law Treaty. Obligations*, Vol. II. *Contract*, Bucharest, *Universul Juridic*, 2012, 160.
94. *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, *Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands*, *European Review of Private Law*, Vol. 15, №4, 2007, 483, 486, 489-491, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004> [10.10.2021].

95. *Puelinckxin A. H.*, Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances, 3 Journal of International Arbitration, №2, 1986, 47, <<http://tlidb.uni-koeln.de/TLDB.html>> [10.10.2021].
96. *Schlechtriem P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe", Oxford U Comparative L Forum, 2002, 2.
97. *Schlechtriem P.*, *Schwenzer I.* (eds.), Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods, 2 English ed., Oxford University Press, Oxford, 2005, Article 79, par 4.
98. *Schmitthoff C. M.*, Hardship and Intervener Clauses, Journal of Business Law, 1980, 82-91.
99. *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, 2008, 39 VUWLR, 715-717, 720, 722-725.
100. *Scott R. E.*, The Death of Contract Law, U. Toronto L.J., Vol. 54, 2004, 373.
101. *Sharp M. P.*, Pacta Sunt Servanda, Columbia Law Review, Vol. 41, 1941, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr41&div=55&g_sent=1&collection=journals> [10.10.2021].
102. *Sitaru D.*, 1996, International Commercial Law – Treaty, Bucharest: Acatami, 1996, 77.
103. *Speidel R. E.*, Court-Imposed Price Adjustments under Long-Term Supply Contracts, Nw. U. L. Rev., Vol. 76, 369, 1981-1982, 405-406, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/illlr76&div=19&g_sent=1&collection=journals> [10.10.2021].
104. *Stathopoulos M.*, Contract Law in Hellas, 1995, par. 265 c.
105. *Surhone L. M.*, *Timplodon M. T.*, *Marseken S. F.*, Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith, Peremptory Norm, Clausula Rebus Sic Stantibus, Betascript Publishers, 2010.
106. The Civil Code of the Netherlands, *Warendorf H.*, *Thomas R.*, *Curry-Sumner I.* (transl.), Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
107. *Treitel G.*, Frustration and Force Majeure, 2 ed., Sweet & Maxwell, London, 2004, 455.
108. *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 237-238, 240, 242.
109. *Schwarzenberger G.*, A Manual of International Law, 169, 5th ed. 1967; *Verdross A.*, *Simma B.*, Universelles Völkerrecht, 1976, 418-424.
110. *Weller M. P. et al.*, Virulente Leistungsstörungen – Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung, Neue Juristische Wochenschrift, 2020, 1021-1022.
111. *Zimmermann R.*, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford University Press, 1996, 576-581.
112. *Zimmermann R.*, Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, 2002, 1-5, 923, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>> [10.10.2021].
113. *Zweigert K.*, *Kötz H.*, II Introduction to Comparative Law, 1977, 13-14.
114. Aluminum Co. of American vs. Essex Group, Inc., 449 F. Supp.53 (W.D. Pa.1980).
115. Association of service industry firms v Service industry firm, Award of 27 May 1991, 17 YB Comm Arb 11 (1992).
116. Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, 12 Feb 1998, №11, CISG-online 436.
117. CIETAC, 10 May 1996, №21, CISG-online 1067.
118. Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981.
119. Government of the State of Kuwait v the American Independent Oil Company (AMINOIL), 9 YB Comm Arb 71 (1984) at par. 24, 59 [AMINOIL].
120. ICC Case №8486.
121. ICC Arbitration Case №2291, 1976 Lunet 989 (1976).

122. ICC Award. 26 Aug 1989, №6281, CISG-online 8.
123. ICC Case №8468, 24 YB Comm Arb 162 (1999) 167.
124. ICC Case №16369, 2011, 39 YB Comm Arb 169 (2014), 202.
125. Judgment №5922/1991 rendered by the Italian Supreme Court (Corte di Cassazione).
126. Mobil Oil Iran v Iran, IUSCT Case №150 (1987).
127. Oberlandesgericht Hamburg, 28 Feb 1997, №167, CISG-online 261.
128. Tribunale di Monza, 14 Jan 1993, CISG-online 540.
129. Tsakiroglou & Co. Ltd. v. Noblee Thörl GmbH [1962] A.C. 93.
130. Wintershall AG, International Ocean Resources, Inc (formerly Koch Qatar, Inc) and others v the Government of Qatar, 15 YB Comm Arb 30 (1990) [Wintershall AG v Qatar].
131. German Civil Code – Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005.
132. *Bamberger H. G., Roth H.*, BeckOK BGB, 2011, par. 33.
133. *Eric Wagner et al*, “Auswirkungen von COVID-19 auf Lieferverträge”, Betriebs-Berater (2020), 848.
134. *Heinrichs H.*, “Vetragsanpassung bei Störung der Geschäftsgrundlage: Eine Skizze der Anspruchslösung des § 313 BGB” in *Stephan Lorenz and others (eds.)* Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag (CH Beck, Munich, 2005) 183, 195.
135. *Jahrgang*, 2001, Nr. 61 vom, 2001, <http://www.rechtliches.de/info_Gesetz_zur_Modernisierung_des_Schuldrechts.html> [10.10.2021].
136. *J von Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetzen und Nebengesetzen, Wiener UN-Kauji-echt (CJSG) 15 ed., Sellier, Berlin, 2006, Article 79, 59-60.
137. *Kozioł H., Bydlinski P., Bollenberger R. (eds.)*, Kurzkomentar zum ABGB, 2017, para. 901.
138. *Marc-Philippe Weller et al*, Virulente Leistungsstörungen — Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung, Neue Juristische Wochenschrift, 2020, 1021-1022.
139. *Palandt O. and others (eds.)*, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 ed., Munich, § 313 BGB, 2008, par. 41.
140. *Palandt O.*, Bürgerliches Gesetzbuch, 79th ed., Munich: C.H. Beck, at § 313, 2020, par. 42.
141. *Schlechtriem P., Schwenzler I. (eds.)*, Kommentar wm einheitlichen UN Kaufrecht CISG, 5 ed., CH Beck, Munich, 2008, Article 79, par. 4, 53-54.
142. *Wagner E. et al*, “Auswirkungen von COVID-19 auf Lieferverträge”, Betriebs-Berater, 2020, 846.
143. *Weller M. P. et al*, Virulente Leistungsstörungen — Auswirkungen der Corona- Krise auf die Vertragsdurchführung, Neue Juristische Wochenschrift, 2020, 1017, 1021.
144. *Windscheid B.*, Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung, Düsseldorf: Buddeus, 1850.
145. *Wolfgang Krüger (ed.)*, Münchener Kommentar zwn Bürgerlichen Gesetzbuch, 5 ed., CH Beck, Munich, § 313 BGB, 2007, par. 93.
146. BGH, Judgment, February 4, 2015, №VIII ZR 175/14.
147. BGH, Judgment May 16, 2017, №X ZR 142/15.
148. BGH, 30 Sept 2011, NJW 2012, 373.
149. OLG Karlsruhe, DB 1980, 25.
150. Reichsgericht [RG] [Imperial Court], 3 February 1922, 103 RGZ 328 at 332 (Germany).
151. Rechtbank van Koophandel, Ilasselt, 23 Feb 1994, №1849, CISG-online 371.
152. CE, 30 Mar 1916, Compagnie générale d’éclairage de Bordeaux, [1916], <<https://www.conseil-etat.fr/ressources/decisions-contentieuses/les-grandes-decisions-du-conseil-d-etat/conseil-d-etat-30-mars-1916-compagnie-generale-d-eclairage-de-bordeaux>> [10.10.2021].
153. Déclaration de M. Bruno Le Maire, ministre de l’économie et des finances, sur l’impact économique de l’épidémie de COVID 19, à Paris le 28 février 2020 (28 February 2020), <<https://www.vie-publique.fr/discours/273763-bruno-le-maire-28022020-coronavirus>> [10.10.2021].

154. Mesures d'accompagnement des entreprises impactées par le coronavirus (COVID-19), (28 March 2020), Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes, <<https://www.economie.gouv.fr/dgccrf/mesures-daccompagnement-des-entreprises-impactees-par-le-coronavirus-COVID-19>> [10.10.2021].
155. Ordonnance of 10 February, 2016.
156. Rapport au Président de la République relatif à l'ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations", Légifrance <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032004539&categorieLien=id>> [10.10.2021].
157. Antonio Crivellaro, "La révision du contrat dans la pratique de l'arbitrage international" (2017) 1 Rev Arb 69.
158. Force Majeure TransLex-Principle IV 5.3 and Commentary №2, TransLex Law Research, <www.translex.org/925000> [10.10.2021].
159. *Heinich J.*, L'incidence de l'épidémie de coronavirus sur les contrats d'affaires: de la force majeure à l'imprévision, (2020) Recueil Dalloz, 614.
160. *Lorfin P. A.*, La Renégociation des Contrats Internationaux (Bruxelles: Bruylant, 2011), 28ff [Accaoui Lorfin "La renégociation des contrats internationaux"].
161. Pascale Accaoui Lorfin, "L'article 1195 du Code Civil français ou la révision pour imprévision en droit privé français à la lumière du droit comparé" (2018), 5 IBLJ, 450.
162. *Starck B.*, Droit civil. Les Obligations. Paris: Librairies Technique, 1972, 75.
163. *Tison R.*, Le principe de l'autonomie de la volonté dans l'ancien droit français. Paris: Domat, Montchrestien, 1931, 15.
164. Cass civ, 6 Mars 1876, Canal de Craponne [1876] D 1876 I 193 [Craponne].
165. Cour d'Appel de Colmar, 12 Jun 2001, CISG-online 694.
166. Cow · de Cassation, 30 Jun 2004, №964, CISG-online 870.
167. <<https://www.economist.com/business/2020/02/22/chinese-firms-use-obscure-legal-tactics-to-stem-virus-losses>> [10.10.2021].
168. <http://en.ccpit.org/info/info_40288117668b3d9b017163990e5a082a.html> [10.10.2021].
169. <<https://gds.gov.iq/iraqs-crisis-cell-extends-curfew-announces-additional-measures-to-contain-COVID-19/>> [10.10.2021].
170. <<https://www.offshore-technology.com/comment/iraq-COVID-19-force-majeure-contracts/>> [10.10.2021].
171. <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/883737/_COVID-19_and_Responsible_Contractual_Behaviour__web_final__7_May_.pdf> [10.10.2021].
172. <<https://www.klgates.com/COVID-19-German-Act-to-Mitigate-the-Consequences-of-the-Pandemic-03-30-2020>> [10.10.2021].